

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2008

Bc. Daniela Kováčová

KATEDRA FILOZOFIE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

DANIELA KOVÁČOVÁ

MYŠLIENKOVÉ PREPOJENIE MEDZI ANARCHIZMOM
A EXISTENCIALIZMOM V DIELACH J.P.SARTRA A M.A. BAKUNINA

THE PARALLELS BETWEEN J.P. SARTRE AND M.A. BAKUNIN IN
THEIR PHILOSOPHICAL CONCEPTS

Prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.

2008

meno a priezvisko: Daniela Kováčová
názov práce: Myšlienkové prepojenie medzi anarchizmom
a existencializmom v diele J.P.Sartra a M.A.Bakunina
názov práce v angličtine: The parallels between J.P. Sartre and M.A. Bakunin in
their philosophical concepts

vedúci práce: Prof. PhDr. Ivan Blecha, CSc.
rok obhajoby: 2008

Anotácia:

Táto práca sa zaoberá porovnaním myšlienok Jean-Paula Sartra a Michajľa Alexandroviča Bakunina, s cieľom odpovedať na otázku, či môže existencializmus reglementovať anarchizmus. Na to, aby sme mohli odpovedať, musíme u týchto autorov zrovnáť myšlienky z rôznych oblastí- od problému človeka a jeho zakotvenia v druhých a spoločnosti, až po to ako by spoločnosť mala vyzeráť. Po prebádaní týchto oblastí, dospievame k názoru, že medzi myšlienkami našich autorov sú početné korelácie, ktoré nás oprávňujú odpovedať kladne, v rámci teórií, nami zvolených autorov.

Anotácia v angličtine:

The intention of this work is the comparison of J.P. Sartre's and M. A. Bakunin's thoughts. If we do this, we can answer our question, whether existencialism can provide philosophical basis to anarchism, whether not. Before we do this, we must study varios parts of their theories: from the problem of relations between man and society to the imagination of their dreamed society. When we do this, we can answer yes in the areas oh our two authors.

Čestne prehlasujem, že som túto prácu vypracovala samostatne. Tiež prehlasujem, že som uviedla všetky zdroje, z ktorých som pri svojej práci čerpala.

V Olomouci dňa..... podpis.....

Chcela by som tu, na tomto mieste poďakovať prof. Ivanovi Blechovi, za konzultácie, ktoré pre mňa boli vždy prínosom i za ochotu počas vedenia práce. Tiež by som chcela poďakovať všetkým, ktorí mi behom piatich rokov štúdia filozofie osvetlili miesta, ktoré sú dnes pre mňa neoceniteľnou súčasťou života.

Ďakujem

OBSAH

1 Úvod	9-13
• 1.1 Tak trochu iný úvod či navodenie existenciálnej nálady	9,10
• 1.2 Úvod – Prvé slová na ceste k cieľu	10-13
2 1. kapitola: Človek ako súčasť spoločenskej mašinérie, paralely medzi myslením J.P. Sartra a M.A. Bakunina	14-39
• 2.1 Všeobecné uvedenie do problematiky	14-16
• 2.2 Vymedzenie konkrétnych paralel v rámci tejto tematiky medzi existencializmom a anarchizmom u J.P.Sartra a M.A. Bakunina	
2.2.1 Konkrétne paralely	16,17
• 2.3 Silný odpor oboch náuk voči substanciálnemu zmýšľaniu na rôznych rovinách	17-19
• 2.4 V oboch náukách je dôraz kladený na človeka ako na individuum i keď na rôzne chápané individuum	19-23
• 2.5 Človek je oboma autormi pokladaný za súcno, ktoré sa uskutočňuje - ktoré sa človekom stáva, ohliadnutie po človeku v Sartrovom duchu	23-33
2.5.1 Poohliadnutie sa za človekom v Sartrovom duchu	23-29
2.5.2 Paralely v rámci chápania človeka medzi Bakuninom a Sartrom	29-33
• 2.6 Sloboda – druhé meno človeka	33-37
• 2.7 Zodpovednosť a Bakunin ako jej sartrovské stelesnenie	37-39
• 2.8 Spoločnosť- hniezdo človeka	40-46
2.8.1 Ja a druhí v bytí a ničote	40-44
2.8.2 Nutnosť zakorenenia človeka v spoločnosti u Bakunina i Sartra	44-46
3 2.kapitola: Náprava neželaného stavu v spoločnosti a cesta ako to dosiahnuť – revolúcia, áno, nie, ako	47-87
• 3.1 Uvedenie do vnútornej logiky kapitoly	47-48
• 3.2 Na akom mieste to vlastne stojíme	48-58
3.2.1 Moment zrodu politického a sociálneho angažovania sa v životoch J.P Sartra a M.A. Bakunina	48-50
3.2.2 Spoločnosť- bojové pole	50-58
• 3.3 Ako a kam smerovať svoju túžbu po zmene	58- 85
3.3.1 Negatívne videnie reality – čo je zdrojom nespravodlivosti	59-72
3.3.2 Všetko rieši revolúcia	72-74
3.3.3 Ako previesť revolúciu	74-82
3.3.4 K čomu to všetko smeruje	82-87
3.3.4.1 Raj alebo peklo	82-84
3.3.4.2 Isté pozitívum	84,85
• 3.4 Večne sa opakujúca špirála alebo dogmatizujúci omyl	85-87
4 3. kapitola : Výzva anarchizmu – jeho pôvod, riziká a skryté možnosti	88-99
• 4.1 Pôvod anarchizmu v ruských dejinách	88-92
• 4.2 Riziká anarchizmu	92-95
• 4.3 Výzva anarchizmu	96-99
5 4.kapitola :Môžu podobné udalosti formovať podobný typ mysliteľa?	100-108
• 5.1 Ego je súcno vo svete	100-103

• 5.2 Sartre a Bakunin- duch doby – duch revolucionára	103-108
6 5.kapitola : Pohľad do literatúry – dve extrémne vykreslenia osoby Karla Marxa	109- 111
7 Záver – odpoveď na našu otázku	112-115
• 7.1 Stručné vymedzenie paralel	112-114
• 7.2 Odpoveď na otázku položenú v úvode tejto práce	114,115
8 Bibliografia	
9 Anotácia	

1. Úvod:

1.1. Tak trochu iný úvod či navodenie existenciálnej nálady

Je desať hodín a vonku vládne tma. Ulice sú prázdne. Kráčam po nich. Opatrne našľapujem na kocky tvoriace chodníky, kývu sa mi pod nohami sem a tam. Neďívam sa okolo seba, každý šum ma vyplaší. Na mesto pomaly padá hmľa a banálne známe budovy balí do záhadna. Sú ako prízraky vynárajúce sa na horizonte.

Je to zvláštne, takýchto večerov som zažila nespočetne a predsa ma vždy zaskočia. Predsa mám vždy pocit, že každý z nich je niečím iný. Zaskočia ma tým zvláštnym mrazením, tou náladou tak odlišnou od iných, tým čo vo mne zanechajú, tým čo vo mne zmenia.

Mesto poznám v dennom svetle naspamäť a nikdy ma nenapadlo pochybovať o uplatnení môjho orientačného zmyslu v ňom. Viem kam zájsť na ryby, poznám všetky cesty a skratky do parkov a knižníc, sto spôsobov ako sa dostať domov a všetky zaručené. Ale v noci je to iné mesto. Vtedy v ňom ožívajú všetky tajné rohy a bočné uličky, ktoré človeka zvádzajú na scestie. V noci nadobúda nového zmyslu, v noci v ňom nič nie je isté, nič nie je také, aké bolo v svetle slnka.

Už sa blížim domov, pár schodov predou mnou a v hmle vystupuje panelák, v ktorom bývam. Teraz vyzerá ako maják ukazujúci mi cestu, smer. Ale ani jeho svetlo nie je isté, okná postupne zhasínajú a maják sa stráca. Som opäť sama. Ľudia kráčajúci okolo mi ako ľudia ani neprídu. V tej tme sú to len bundy a nohavice strácajúce sa vo víre anonymity. Som sama a strácam pôdu pod nohami, všetko bežné stratilo svoj zmysel, na nič sa nemôžem plne spoľahnúť a nik mi nepodáva pomocnú ruku. V tomto momente som len Ja a moje rozhodnutia, moja voľba smeru, môj výber cesty. Akú cestu si zvolím, tak rýchlo sa dostanem domov. Neviem, čo ma po ceste stretne, dopredu to neovplyvním. Nechcem na to ani myslieť, pretože by mi strach zviazal nohy a zastavil tak moje kroky. Ale viem, že musím ísť. Odhodlať sa a vykročiť.

Tak ako sa moje nohy v rýchlom tempe hnanom obavami prepletajú, napadá mi, že nielen táto cesta, ale i život človeka po tme stráca na istote a otvára nám nový rozmer. Ten rozmer, ktorý trochu mrazí, láka i desí.

Záleží len na človeku- slnkom zaliate mesto plné značiek a smeroviek, aby ste vedeli kam zahnúť a nestratiť sa, alebo tmavá noc, chôdza bez baterky a mapy, len na vlastné riziko.

Záleží len na človeku- ktorá voľba mu dáva viac, ktorá z nich v ňom zanechá hlbokú ryhu a ktorá len zdanie, ktoré ihneď vyprchá.

Situácia vykreslená na riadkoch predtým, sa mi zdá, akoby zachytením toho prečo bol existencializmus tak populárny a prečo, či sa to niektorým mysliteľom páči alebo nie, zostáva v obľube mnohých až dodnes.

Nebudeme na tomto mieste rozvádzať diskusie o tom na koľko popularita existencializmu ublížila alebo nie.¹ Ani nám na tomto mieste nešlo o načrtnutie paralely existencializmu s anarchizmom – o to sa usiluje celý zvyšok tejto práce.

Naším zámerom bolo vyvolať v čitateľovi, aspoň približne, ten pocit, tú náladu vyjadrujúcu neistotu či úzkosť, ktorá každého z nás, z času na čas, prepadá. Úzkosť, ktorá nám často ten nový rozmer života odкрýva, ako to dobre poznáme z diel takmer všetkých filozofov, ktorý sú, z takých či onakých dôvodov, k existencializmu radený. Cieľom, tohto tak trochu iného úvodu, bolo teda navodiť existenciálnu náladu.

1.2. Úvod- prvé slová na ceste k cieľu

Prvé kroky sú najťažšie. Vyžadujú najväčšie úsilie, obrovské odhodlanie, aby človek prekonal strach, lenivosť, či sám seba. S prvými slovami je to rovnaké. Človek nad nimi dlho uvažuje. Premýšľa, ktoré z tých všetkých, čo pozná, zvoliť. Nie je to ľahká voľba pretože, človek si je vedomý sily, ktorú tieto slová majú. Sú obdarené zvláštnou mocou a tá sa, ako moc všetkých písmen pospájaných do slov, ukáže až spolu s čitateľom.

Čitateľ je sudcom, porotou, obhajcom i katom našich slov. V tom tkvie neistota spisovateľa, či autora akéhokoľvek textu. Využívame slov ako chodníku k mysli druhého. Občas je to chodník priamy, občas vedie do slepej uličky. To všetko sa však vynára z tmy až za pomoci čitateľa.

I táto práca čaká na svojho sudcu a tieto slová úvodu ho chcú získať na svoju stranu. Chceme pred neho predostrieť to, o čo nám v nej ide. Chceme v ňom vyvolať záujem vedúci k tomu, že text prečíta do konca so zaujatím pre jeho tému, chceme ho pre vec nadchnúť, môžeme to však urobiť len svojimi prostriedkami- slovami. Tak ukladáme slová do viet, vety do odstavcov v nádeji, že dokážu zaujať a prispieť. To je nádej autora, nádej smerovaná k čitateľovi, k čitateľovi, na ktorom spočíva toto rozhodnutie.

¹ Zmieňuje sa o tom i B.H.Lévy v svojej knihe Sartrovo stoloťí.

Naša práca si kladie jednu otázku, no odpoveď na ňu nás prevedie množstvom oblastí. Na týchto miestach sa v našich myšlienkach stretávajú dve osobnosti, dvaja myslitelia. Dalo by sa namietat', že spolu nesúvisia, že medzi ich tvorbou je obrovský časový rozdiel, že jeden je filozof a druhý skôr revolucionár a historická osobnosť'. Je však snahou celej tejto práce rozohnať tieto pochybnosti.

Otázka, ktorú si kladie táto práca, sa pýta, či môže existencializmus reglementovať anarchizmus? Či môže anarchizmus, dnes v mnohých smeroch nachádzajúci sa v kríze, siahnuť po existencializme ako po opore, ako po zdroji myšlienok, ako po novom impulze? Či môže byť existencializmus filozofickým zázemím anarchizmu?

Aby sme našli odpoveď na túto otázku, musíme tieto mimoriadne rozmanité smery obmedziť. Obmedziť ich na poňatia konkrétnymi autormi. Musíme nájsť autorov stojacich u ich počiatkov- v našej práci sú to Jean-Paul Sartre, ako otec ateistického existencializmu, lebo len existencializmus opomínajúci boha, ako zastrešujúcu entitu bytia človeka, môže byť spájaný s anarchizmom, ktorý máme na mysli dnes. S anarchizmom, ktorý boha nutne odstraňuje v snahe oslobodiť človeka.

Na strane anarchizmu je bádanie u jeho zdrojov, pýtanie sa po jeho zakladateľovi, obtiažne. Osobností nárokojúcich si na jeho otcovstvo je množstvo. Vyberáme si tak osobnosť, ktorá idee anarchizmu stelesňovala azda v každom smere svojho života. Osobnosť, pre ktorú je označenie anarchista určujúce a to ako v dobrom, tak i v zlom. Je to Michajľ Alexandrovič Bakunin, človek činu i človek večne žijúci na dlh, človek volajúci po rovnosti a zároveň i po práve zabíjať. Človek natoľko rozporný, nakoľko je rozporný samotný anarchizmus. Pýtame sa, či je nejaké spojenie medzi myšlienkami Jean-Paula Sartra a Michajľa Alexandroviča Bakunina? Naším cieľom je porovnať ich myšlienky a dospieť tak k odpovedi- to je jadrom našej práce.

Musíme začať u koreňov, pretože tie ponúkajú odpoveď na našu otázku. Množstvo desaťročí, ktoré uplynuli medzi ich tvorivými životmi sa zdá byť nedôležitým, ak prihliadneme k zdrojom, z ktorých obaja vychádzajú a na ktoré reagujú. Myšlienky majú moc potlačiť silu času. Moc, ktorá má ľudí vždy v hrsti, moc voči ktorej sú ľudia v svojich životoch bezbranní. Bojovať s ňou môžeme len činom, či myšlienkou.

Činom, ktorý mení dejiny, činom z ktorého sa stane legenda. Potom sa katom činu stávajú ľudia a ich pamäte, rovnako ako sa katom slova stáva čitateľ. So zabudnutím ľuďmi na čin, prehráva čin svoj zápas s časom. Jedinou nádejou mu ešte sú jeho pretrvávajúce následky, sú však len nádejou malou, následky môžu pretrvávať, ale zdroj v zabudnutí, prestáva byť

dôležitým. Stáva sa stopou v piesku, ktorú prílev času maže. S myšlienkou je to rovnako, môže tento zápas vyhrať i nemusí. Bez činu však myšlienka zostáva často nerozpoznaná.

Sú však myšlienky i činy, ktorý tento zápas vyhrali. My sa budeme zaoberať tou, ktorá to dokázala od doby devätnásteho storočia po roky osemdesiate storočia dvadsiateho. Takéto myšlienky tvoria spájací most medzi našimi dvoma autormi- Sartrom a Bakuninom. Autorom tejto myšlienky je Karl Marx. On je našim spojovníkom, pretože v reakcii na neho a problémy z jeho koncepcie vyplývajúce, sa naši autori ideovo stretávajú.

Sartre Bakunina priamo nespomína, ani necituje. Zdá sa akoby ho vôbec nereflektoval. Ale v priebehu našej práce sa ukáže, v koľkých rôznych ohľadoch sa ich myšlienky stretávajú. Ako často sa nám môže zdať, že Sartre akoby rozvíjal impulzy vychádzajúce z Bakuninových úst, i keď im nepochybne dodáva hlbšiu filozofickú relevanciu.

Anarchizmus i existencializmus sa voči marxizmu vyhradzuje. Chcú vyliečiť jeho neduhy, no preberajú i jeho chyby, iné si vytvárajú sami. Existencializmus je dnes na pokraji filozofického záujmu, množstvo mysliteľov sa k nemu a Sartrovi obracia chrbtom. No zároveň, doba mu hrá do karát. Otázky, ktoré stavia pred človeka, často vyžadujú i existenciálne odpovede. A existenciálne odpovede idú, v sartrovskom poňatí, ruka v ruke s anarchistickým videním spoločnosti, ako sa budeme snažiť ukázať.

V kritickej reakcii na Marxa sa obaja naši autori prikláňajú k tomu radikálnejšiemu krídlu. Preň Bakunin vytvoril koncept revolúcie, ktorá mu vyhovovala a Sartre tento koncept preberá. Bakunin bol vždy hlavne sociálnym aktivistom, Sartre k tomu dospieva, za pomoci priateľov, až postupom času. Stavajú sa do opozície voči buržoázii, vykorisťovateľom i keď Sartre svoj postoj viac premýšľa.

Pre oboch je sloboda bytostne dôležitá a v jej mene vedú svoje boje, jeden na barikádach a druhý na stránkach svojich hier, spisov a kníh. To je len pár dôvod, na ktorých chceme ukázať oprávnenosť tohto prepojenia medzi Bakuninom a Sartrom.

Aby sme na našu otázku našli odpoveď, musíme si zvoliť cestu, cieľ už poznáme. Naša cesta má veľa zastávok. Prvou z nich je človek a jeho zakotvenie v spoločnosti. Musíme sa pýtať, či je toto zakotvenie nutné, ak áno, tak prečo. Musíme sa pýtať, ktoré veci s človekom neodlúčiteľne súvisia, čo pre neho znamená sloboda a zodpovednosť. Či sa človekom rodí, alebo stáva. Potom ako preskúmame túto zastávku, potom ako osvetlíme jej tmavé kúty, musíme prejsť ďalej.

Naším druhým, bodom určujúcim smer cesty, je otázka spoločnosti. Naším autorom sa na nej niečo nepozdáva a tak musíme zistiť, čo to je. Musíme nájsť cestu ako to zmeniť a prečo

to vôbec činiť. Mali by sme sa tiež pýtať, čo bude potom. Ako bude zostavená spoločnosť po zmenách, ktoré navrhujú.

To sú dve základné zastávky na myšlienkovvej ceste, po ktorej kráčame za pomoci tejto práce. Odpovede na ne budú tvoriť prevažnú časť, formujúcu našu odpoveď na hlavnú otázku tejto práce. Musíme nájsť v čom sa naši myslitelia ideovo stretávajú a v čom rozchádzajú. Človek a spoločnosť, to sú dve hlavné témy ako anarchizmu, tak existencializmu.

Tretia zastávka na trati bude istá výzva. Bude venovaná anarchizmu, ale bude to len taká bočná zastávka. Chceme upozorniť na jeho riziká a ponúknuť alternatívu, ktorá sa javí v svetle dnešných celosvetových udalostí, ako prijateľnejšia. S jej pomocou by anarchizmus mohol byť obohacujúcim prvkom širokého spektra sociálnych hnutí volajúcich po zmene. Bol by tak schopný prispieť spoločnosti, mohol by viesť k väčšej tolerancii a otvorenosti.

V ďalšom bode práce sa budeme venovať priamo osobám J.P.Sartra a M.A.Bakunina. Nebudeme mapovať život, chceme si odpovedať na otázku, či je možné aby podobné udalosti formovali podobný typ mysliteľa. Ak nájdeme kladnú odpoveď, vysvetlila by sa, tak čiastočne, podobnosť myšlienok Sartra a Bakunina i keď tá je vysvetlená, z časti, už i ich východiskami.

To sú základné oblasti nášho skúmania, to sú stavebné kamene našej odpovede. Ku koncu zaradíme jednu menšiu kapitolu zameranú na reflexiu literatúry. Literatúry, ktorá neplní funkciu, ktorú by mala, literatúry, kde sa všetko javí ako v zakrivenom zrkadle.

Potom ako týmito zastávkami prejdeme odpovieme- áno alebo nie. Bud' existencializmus Jean-Paula Sartra môže byť filozofickým pilierom anarchizmu, na základe analýzy myšlienok Bakunina a Sartra, alebo nie. Bud' môžeme ponúknuť anarchizmu nový smer snaženia, alebo nie. Prejdime tak od úvodných rečí ku konkrétnym analýzám.

Ako malý nedostatok tejto práce môžeme vidieť nepracovanie priamo s textom *Kritiky dialektického rozumu*, ale snažíme sa to eliminovať zapracovaním sekundárnej literatúry, ktorá sa ňou priamo zaoberá a tiež použitím jej úvodu- *Marxizmus a existencializmus*.

2:1. kapitola: Človek ako súčasť spoločenskej mašinerie, paralely medzi myslením J. P. Sartra a M.A. Bakunina

„ Prvým znamením rodiaceho sa poznania je želanie zomrieť. Zdá sa, že tento život sa nedá vydržať, iný je nedosiahnuteľný. Človek sa už nehanbí, že chce zomrieť, žiada, aby ho premiestnili zo starej cely, ktorú nenávidí, do novej, ktorú sa ešte len naučí nenávidieť. V hre je aj zvyšok viery: totiž že počas presunu pôjde Pán náhodou po chodbe, pozrie na väzňa a povie: „ Tohto už ďalej neväznite. Pôjde ku mne.“ “

Franz Kafka

2.1.Všeobecné uvedenie do problematiky

Nech sa pozrieme kamkoľvek, nech hľadáme akýkoľvek kút sveta, ktorý by nevykazoval žiadne známky po zásahu človekom, nenachádzame ho. Môžeme cestovať stovky, tisíce kilometrov ďaleko a stále sledujeme stopy ľudstva. Je jedno, či ich označíme za stopy skazy, či za znamenia pokroku, dôležité je, že ľudstvo ako „ *choroba*“ zachvátilo celú planétu. Môžeme sa pýtať v čom spočíva sila, ktorá nám to umožnila? Čo je na človeku tak výnimočné, tak mimoriadne, čo z neho činí „ pána tvorstva“ ?

Odpoveď je až banálne jednoduchá a odhalí nám len ten fakt, ktorý nám je známy už od dôb pravekých.² Sila človeka, ale i jeho slabosť, spočíva v spoločenstve. V schopnosti človeka vytvárať skupiny a v ich rámci kooperovať, rozvíjať svoje zručnosti.

Od počiatkov uvažovania o človeku, od časov kedy boli prvýkrát nastolené otázky pátajúce po tom, čo človek je, stretávame sa s myšlienkami, ktoré človeka zasadzujú do širšieho spoločenstva ľudí. Či už je to Aristotelova definícia človeka ako *zoon politikon* – *tvora spoločenského*, ktorá priamo na spojenie človeka a spoločnosti poukazuje, ale aj mnohé iné, ktoré sa uberajú podobným smerom.

Toto zasadenie človeka do širšieho spoločenského rámca, alebo môžeme povedať, nutnosť zakorenenia človeka v tomto zázemí, je markantná vždy, ak o niekom napr.

² Je známa teória, podľa ktorej by bolo možné uchovanie spomienky našich predkov hlboko v našom podvedomí. A touto spomienkou by mohlo byť i poučenie našich predkov o tom, že odlúčenie od skupiny či klanu, vyhnanstvo či život osamote znamená smrť.

hovoríme ako o dobrom, alebo zlom. K tomu aby sme ho mohli takto ohodnotiť, potrebujeme, aby jeho činy boli smerované k niekomu druhému a aby boli nami, či niekým iným *videné*,³ alebo sa k nám dostali aspoň z počutia. Sú to činy človeka k niečomu smerujúce, činy človeka, takpovediac, namierené ako luk do budúcnosti, činy nami evaluované, ktoré robia z človeka buď dobrého, alebo zlého.

Práve uvažovanie o človeku, ako súčasť spoločnosti, je typické pre existencializmus i anarchizmus. Je pochopiteľné, že každý z nich sa tohto problému chápe po svojom, existencializmus filozoficky reflektuje problematiku človeka a svoje úvahy odvíja od tejto reflexie, naproti tomu anarchizmus sa do takejto reflexie nepúšťa a svoje názory zväčša dokladá na súdobom stave spoločnosti a jej problémoch, pričom proklamuje svoje riešenie. Aj napriek tomu môžeme v týchto smeroch vysledovať množstvo podobností-náhodných, ale i logicky celkom pochopiteľných, a práve možno aj preto, môže jeden obohacovať druhý, otvárať mu nové dimenzie.

Jeden podstatný rozdiel si však nesmieme zastierať hneď od počiatku a to fakt, že pokiaľ o existencializme môžeme hovoriť ako o filozofickom smere i keď aj v tomto prípade by sme našli množstvo výhrad, hlavne z rad analytických mysliteľov, tak u anarchizmu je to o niečo komplikovanejšie.

A to hlavne z toho dôvodu, že dnes je, v podstate, anarchizmus často chápaný ako istý spoločnosti nebezpečný, nekonzistentný smer, ktorý je často stotožňovaný s ekologickým, alebo antiglobalizačným hnutím, či s hnutím *punk*. Netvrdím, že sa týmto smerom anarchistické hnutie nevydalo, ale tvrdím, že v jeho základoch stojí niečo oveľa hodnotnejšie a ani zďaleka nie tak populistické, ako je tomu dnes.

Avšak ako existencializmus, tak aj anarchizmus je smer, ktorý svoje úvahy zakladá na indivíduu, ale na indivíduu, ktoré by samo o sebe existovať nemohlo. Je to indivídium, ako prvé slová tejto kapitoly predznačili, zasadené do sociálneho kontextu, zasadené do spoločnosti, do prostredia druhých- ktorých bezvýhradne potrebuje. Už samotné slovíčko „*existencia*“ nás informuje akým smerom sa bude existencializmus uberať. Je všeobecne známe, že slovo „*existencia*“ sa skladá z predpony *ex-* *vychádzať zo seba* a zvyšok slova *sistere* znamená *zaujatie iného pohľadu z tejto pozície* alebo jedným slovom povedané *seba prekročenie*.⁴ Takéhoto seba prekročenia je schopný len človek, preto nás neprekvapí,

³ Vedome volíme Sartrov pojem označujúci to, že naše činy sú druhým *videné* a *ponímané*, či *hodnotené* a tak sa druhý podieľa na našom utváraní.

⁴ Průcha, M.: Existencialismus, in: Člověk a moderní doba, str. 17

že existencializmus nie je a ani nemôže byť „...*filosofií přírody. Nedokázal jí být ani tam, kde jí být chtěl....existencializmus je filosofií člověka.*“⁵

Filozofiou človeka, v rámci spoločnosti je i anarchizmus. Mohla by to byť filozofia človeka voliaceho v akom zriadení by chcel žiť, aby sa cítil slobodným a plnohodnotným členom spoločenstva.

Ako anarchizmus, tak aj existencializmus je úzko previazaný so sociálnou realitou svojej doby, to je fakt, ktorý sa nedá spochybníť a je to aj základňa našich analýz. Jej prvým bodom je človek a jeho previazanie so spoločnosťou v pohľadoch Sartra a Bakunina.

Téma človeka u Sartra je téma veľmi živé a zvädzajúce k metaforickosti jazyka. Dúfajme, že nebude na škodu, ak tomuto zvodu, miestami, podľahneme. Možno nám to umožní lepšie zachytiť tento problém v celej jeho bohatosti.

2.2.podkapitola: Vymedzenie konkrétnych paralel v rámci tejto tematiky medzi existencializmom a anarchizmom u J. P. Sartra a M. A. Bakunina

Stretávame sa ešte s množstvom obecných charakteristík existencializmu, od našej ničím nezdôvodnenej existencie vo svete, cez problém nášho vzťahu s druhým, až po morálku a ku všetkým by bolo možné vystopovať stanovisko anarchizmu, prejdime však ku konkrétnym autorom a ku konkrétnym problémom.

Z hľadiska filozofie je pre nás Sartre hodnotnejším, avšak i v rámci témy tejto kapitoly môžeme nájsť isté paralely medzi ním a Bakuninom. Zatiaľ ich predložíme v bodoch, pričom každý z týchto bodov bude analyzovaný v nasledujúcich podkapitolách.

2.2.1.Konkrétne paralely:

1. V oboch náukách sa stretávame so silným odporom voči substanciam a to ako na rovine filozofickej(hlavne u Sartra), tak i na rovine sociálnej(hlavne u Bakunina).
2. V oboch náukách je dôraz kladený na človeka ako individuum i keď v niektorých jednotlivostiach sa ich stanovisko líši.
3. Človek je oboma autormi pokladaný za *súcno*, ktoré sa uskutočňuje- ktoré sa človekom, ľudskou bytosťou stáva.

⁵ v tom istom, str. 16

4. Človek je oboma autormi ponímaný ako bytosť, pre ktorú je sloboda zásadná i keď v chápaní slobody samej sa líšia.
5. U Sartra sa stretávame s apelom na zodpovednosť človeka plynúcu práve z jeho slobody a Bakunina by sme mohli považovať za stelesnenie tejto myšlienky v niektorých smeroch.
6. Obaja autori človeka zasadzujú do spoločnosti, ktorú obaja chápu ako ten faktor, bez ktorého by človek nebol človekom.⁶
7. U oboch autorov sa stretávame s dôrazom kladeným na čin, na aktívnu stránku ľudského života, čo sa prejaví i v rovine ich myšlienok zaoberajúcich sa zmenami spoločenského systému a tak trochu z toho môžeme usudzovať i na postavenie filozofie a filozofovania v očiach týchto autorov.

2.3. Silný odpor oboch náuk voči substanciálnemu zmýšľaniu na rôznych rovinách

V literatúre sa často stretávame s tým, že existencializmus je vlastne vzburou voči tradičným „dogmám“. Jednu z nich by sme mohli nazvať pokus existencializmu o zvrhnutie vlády substancií.⁷ Sartrovo notoricky známe „*Existencia predchádza esenciu*“⁸ je toho najvýstižnejším vyjadrením. Človek nie je hotovým produktom, čo je apel spoločný ako pre Sartra, Marxa, tak i Bakunina. Sme stromom, ktorý do svojej definitívnej podoby stále rastie a ktorá mu bude prisúdená až po smrti druhými. Sme riekou, ktorá stále plynie, a v každej zákrute, za každou perejou je trochu iná. Sme neopracovaným kameňom, svojim materiálom i sochárom.

Prečo Sartre touto myšlienkou zaujal- dal tak človeku šancu meniť sa, pracovať na sebe, dáva nám zdanie, že nič, len smrť je definitívna. Nie je to však myšlienka, ktorá by nám udelila milosť. Je to myšlienka nanajvýš závažná.

Sartre tu vkladá do rúk človeka obrovskú slobodu. Človek, v takomto poňatí, nie je nikdy k niečomu pasívne odsúdený. Má moc všetko zmeniť, i keď to môže pôsobiť utlačivo. Nie je nič, žiadna škatuľka, do ktorej by sme sa museli zmestiť. Nie je žiadna nálepka, ktorá by pre nás platila ešte pred narodením. A nie je ani žiadna nálepka, ktorú by sme svojim činom nedokázali zo seba strhnúť. Nie sme hotová bytosť, hneď dobrá alebo zlá, pekná či škaredá. Sme ľudskou bytosťou, sme existenciou, neustále v pohybe, neustále sa tvoriace a všetky

⁶ U Sartra by sme zatiaľ mohli hovoriť o tzv. *druhých*

⁷ Průcha, M.: Existencialismus. In: Člověk a moderní doba, str.11

⁸ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str. 13

takéto škatuľky, nálepky a pevné označenia nás brzdia a okresávajú do podoby nám nevlastnej.

Táto vzburá existencializmu voči podstatám by mohla nájsť, s trochou ochoty, svoj myšlienkový ekvivalent v odpore anarchizmu voči štátu, či náboženstvu i iným inštitúciám. A to v tom prípade, ak chápeme štát ako to, čo je jeho občanmi považované za dané, nemenné, im akoby zjavené. Za niečo nedotknuteľné a to nielen v prípade štátu, ale i všetkých sociálnych inštitúcií, ktoré sú ľuďmi takto ponímané.

Voči štátu, v ktorom má každý z nás svoje miesto, svoje úlohy. Voči štátu, kde pre ľudí platia iné pravidlá ako pre štátnych hodnostárov konajúcich v mene štátu. Voči štátu, ktorý pred sebou videl Bakunin.

Štát je mu synonymom dvojakej morálky,⁹ synonymom zlomenej humanity.¹⁰ „Štát... je najzjavnejšou negáciou, najcynickejším a najkompletnejším popretím ľudskosti.“¹¹ Štát ako to, čo bráni rozvoju a slobode individuí.

Obdobu, nie príliš vreľého, vzťahu k substanciam nachádzame aj vo vzťahu ako Sartra, tak Bakunina a anarchizmu obecne voči náboženstvu či bohu. U Sartra to môže byť dedičstvo Nietzscheho, ktorý učí, že náboženstvo je ako barla pre slabých, ako barla, ktorú silný nepotrebuje. Sartre ukazuje, že či už je to viera v boha, osud alebo iné entity, je to len pokus odviazať sa od vlastnej existencie. Od existencie náhodnej, ničím nezdôvodnenej. Pokus preniesť zodpovednosť za seba i druhých na plecia niekoho iného. Ak zlyhám, môže za to osud, alebo to bolo v pláne božom, nemôžem za svoju slabosť, bola mi bohom daná. Toto je myslenie vyzývajúce ľudí k pasivite, k slepej odovzdanosti sa do rúk božích.

Bakunin rovnako ako Marx, videl v cirkvi, zástupkyňu boha na zemi, hlavne mocenský aparát zotročujúci ľudí ako myšlienkami, tak i činmi. A ako každý iný mocenský aparát, Bakunin odmieta aj tento. Jedno z typických prehlásení, adresovaných nie priamo cirkvi, ale bohu je aj toto: „*Kdyby Bůh existoval, bylo by ho třeba odstranit.*“¹² Bolo by ho treba odstrániť ako toho, kto zväzuje mysle ľudí, bolo by ho treba odstrániť ako toho, ktorého mocou obhajuje svoje činy organizácia ľudí- jeho zástupcov na zemi.

Takého boha, a nie iného, je podľa neho, a zrejme aj podľa Sartra, treba odstrániť. Boha, ktorý nám tvorí naše alibi. Boha, ktorého súcnosť „*logicky souvisí s odřeknutím se lidského*

⁹ Téma dvojakosti morálky je filozoficky nesmierne plodná, stačí nazrieť do dejín filozofie a zastaviť sa pri menách ako Nietzsche, Simone de B., a mnohé iné.

¹⁰ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the state, str.1(http://www.struggle.ws/anarchists/bakunin/writings/ethics_state.html, 19.7.2007)

¹¹ v tom istom, str. 1: „The State...is the most flagrant negation, the most cynical and completenegation of humanity.“

¹² Tomek, V., Slačálek, O.: Průvodce anarchismem, str.14

rozumu a ľidské spraviedlnosti, je negáci ľidské svobody a vede nevyhnutelne nejenom k teoretickému, ale i k praktickému otroctví...“¹³

Nebudeme pokračovať v rozvíjaní ďalších myšlienok uberajúcich sa podobným smerom. Je zrejmé, že Sartre by Bakuninové názory na štát v takej podobe v akej ich Bakunin podáva neprijal, avšak môžeme dodať, že každý z nich viedol svoj boj proti stuhnutým, či skôrnatým substanciam na vlastnom poli. Jeden na poli filozofie volajúcej „*Človeče, probuď sa*“¹⁴, filozofie, v centre ktorej stál človek- akoby proces, a druhý na poli politických úvah o revolúcii ako ceste i keď trochu zvláštnej, k oslobodeniu indivíduí spod područia štátu.

2.4. V oboch náukách je dôraz kladený na človeka ako na indivíduu, i keď na rôzne chápané indivídium

Ak sa chceme zaoberať touto líniou Sartrových a Bakuninových myšlienok, je len pochopiteľné, že tieto analýzy budú zväčša filozoficky zakotvené v diele Sartrovom i keď to nemusí byť pravidlom. Rovnako je pochopiteľné, že nás tento okruh myšlienok priamo zavádza ku konfrontácii týchto autorov s učením Karla Marxa a jeho nasledovníkov.

Učenie Karla Marxa pojednáva o človeku ako o rodovej bytosti, ktorá v ideálnom stave netrpí žiadnym druhom odcudzenia,¹⁵ pričom hlavnými zdrojmi odcudzenia je neprirozená deľba práce a súkromné vlastníctvo, vedúce k vykorisťovaniu. Vznik a existencia súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov môže za to, že Marx vidí v spoločnosti dve spoločenské triedy- proletariát a buržoáziu- vykorisťovaných a vykorisťovateľov.¹⁶ A práve pojem *triedy*, u Karla Marxa, je z pohľadu tejto analýzy dôležitý.

U Marxa je totiž každý členom jednej z týchto dvoch tried. Sme členom tej triedy, v ktorej sa *socializujeme*- v ktorej sa učíme istému pohľadu na svet. Zdá sa, že u Karla Marxa je to pojem triedy, ktorý je pre človeka určujúcim. Mnoho autorov píše o Marxovi ako o mysliteľovi, ktorý sústredil svoju pozornosť na individuálne. Je pravdou, že Karl Marx chcel poukázať na konkrétneho človeka, ako to píše vo *Feuerbachovi*, otázkou však je, či tak činí?

¹³ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str. 278.

¹⁴ Průcha, M.: Existencialismus. In: Člověk a moderní doba, str.17

¹⁵ V čom je značný rozdiel medzi Marxom, Bakuninom a Sartrom. U Marxa a Bakunina je odcudzenie odstrániteľné zmenou sociálnych pomerov, kdežto u Sartra je odcudzenie neodstrániteľnou súčasťou človeka.

¹⁶ Podávame tento výklad v tejto časti len skratkovito, aj z dôvodu všeobecnej oboznámenosti čitateľov s myšlienkami Karla Marxa ,ale hlavne preto, že tieto myšlienky sú neoddeliteľnou súčasťou druhej kapitoly, a boli by sme len veľmi neradi, keby sme sa opakovali, myšlienky tu uvedené pochádzajú z Marxovej Nemeckej ideológie.

Naša odpoveď znie nie, nie s dostatočnou razanciou, nie tak, aby sme nemali dojem, že mu nejde o zvláštnosti ľudských indivíduí, ale to ako z nich urobiť len uskutočňovateľov dejinne nutných udalostí, z ktorých každý stojí na jednej, či druhej strane barikády, pričom raz budú všetci stáť na tej správnej. Uskutočňovateľov, u ktorých máme dojem, že rovnosť znamená i rovnakosť. Čo iného Vám napadá pri myšlienke, že vo vysnívanej beztriednej spoločnosti, bude každý chvíľku rybárom, chvíľku pekárom a potom niečím iným.¹⁷ Táto myšlienka, podľa mojej mienky v sebe implicitne obsahuje myšlienku ľudskej rovnakosti. Pretože, ak má byť našim ideálom striedanie rôznych činností, značí to, že nás všetkých baví všetko rovnako, k žiadnej činnosti nepocitujeme odpor, alebo naopak nie sme pre žiadnu natoľko zapálený, čiže sme rovnaký, potrebujeme rovnaké veci, inakosť sa stáva nežiadanou raritou, ak sa táto rarita vôbec vyskytne.

Nechceme tvrdiť, že toto bolo vedomým zámerom samotného Marxa, ale v svetle myšlienok väčšiny jeho nasledovníkov, jeho myšlienky dostávajú, možno nasilu a nie pôvodne, aj tento rozmer.

Vzťahy Bakunina s Marxom by vydali na samostatnú knihu, a budeme im v tejto práci venovať priestor, zatiaľ nám postačí, ak ich vzťah nazveme vzťahom dvoch konkurentov, a to ako na poli Internacionály, tak i na poli myšlienkovom. Ak však chceme vystopovať Bakuninov názor na koncept Marxových tried, je to úloha trochu náročnejšia. Bakunin sa priamo k triedam, alebo postaveniu človeka v triedach v opozícii voči Karlovi Marxovi nevyjadroval. Súhlasí s tým, že sú tu dve antagonistické triedy. Toto ich antagonistické postavenie je spôsobené neslobodou, deľbou práce, súkromným vlastníctvom výrobných prostriedkov, nerovným uspokojovaním základných potrieb. Súhlasí tiež s tým, že tieto dva faktory vedú k vykorisťovaniu indivíduí.

Rozdiel by sme našli v tom ohľade, keď Bakunin na rozdiel od Marxa odmieta akékoľvek organizovanie, či premyslené formovanie sa ľudí do istých celkov, čo sa odráža i na jeho pojatí *spontánnej revolúcie*. Je známe, že v Marxových myšlienkach mala významnú úlohu pri formovaní robotníckej triedy do stavu *pre seba*, zohrať politická strana vedená ľavicovými intelektuálmi. Práve táto politická moc, je faktorom, s ktorým by sa Bakunin nikdy nezmieril, ak vezmeme v úvahu jeho odpor voči všetkým formám štátu, politiky a byrokracie.

U Bakunina je dôležitou podmienkou ľudskejšnosti sloboda. Sloboda, ktorá by v jeho očiach nemala byť obmedzovaná žiadnou štátnou, ani politickou mocou a zrejme ani mocou a názormi ľavicových intelektuálov. Je to názor utopický a vkladajúci nesmiernu, až možno

¹⁷ Marx, K.: Nemecká ideológia I Feuerbach, str.54

ničím nezdôvodnenú, dôveru v široké ľudské masy¹⁸ i keď poznatky, ktoré máme dochované o chovaní sa Bakunina v praxi, to značí pri snovaní revolučných plánov, sa od jeho slov a myšlienok značne líšili a vykazovali mnohé známky autoritatívnosti,¹⁹ ktorú tak vehementne kritizoval na Marxovi- inu ako hovorí porekadlo *reči sa hovoria a chlieb sa je*.

Aby sme však svoje myšlienky v tomto rozpore aj niečím doložili a tým im dodali na dôveryhodnosti, spomeňme citát z ktorého malým myšlienkovým experimentom dospejeme až k Sartrovi: „...musím vždy vyhľadávať rady ľudí...Nemohu však nikdy pripustiť, aby mi jejich autorita bola svatou. Jejich rady prijmu vážne a nestranné...ale zároveň chci mať naproste právo volné kritiky jejich rad. Netážu se také nikdy jediného odborníka, ale mnoha odborníků...dospěju k názoru individuálně nejsprávnějšímu. Neuznávám však nikdy neomylnou autoritu...“²⁰ Keby sme tak podľa Bakunina učinili, stali by sme sa „...otrokem cizích vůlí a cizích zájmů.“²¹

Táto diskusia sa prioritne týkala postavenia vedca, ale mi z nej môžeme čiastočne usudzovať i na Bakuninov názor nielen na marxistickú riadenú celosvetovú revolúciu, ale i na úlohu vedenia pri prerode *triedy o sebe na triedu pre seba*, pri uvedomelom formovaní proletariátu. Bakunin neveril v pevnú organizáciu. Každá takáto organizácia podľa neho dusí individuum, ako na to poukazuje tá časť citátu, kde píše o otroctve človeka voči tým, ktorých názory prijíma bez vlastného uváženia. Dôležité je tu spojenie slov- *individuálne najsprávnejšie* . Práve toto spojenie by nám mohlo poukázať na to, že síce je náš pohľad na svet z veľkej časti určený pohľadom našej triedy,²² avšak rovnako dôležitú úlohu tu hrá i naša individualita- či už pod ňou na sociálnej rovine môžeme chápať rodinu a špecifiká jej jednotlivých členov, alebo jedinečné životné skúsenosti formujúce človeka počas celého jeho života. Otázkou je, či by bolo možné, aby toto individuálne posúdenie zohralo u Bakunina tak veľkú úlohu, že by vďaka nemu dokázal pochopiť nezaujatost' niektorých jedincov pre revolúciu, bez toho aby ich vyhlásil za nepriateľov revolúcie a slobody? Zrejme nie, pretože kolektívny cieľ sa aj u Bakunina javí dôležitejší, než cieľ individuálny.

Akúže to spojitost' majú tieto myšlienky s Jean-Paulom Sartrom? Nie je k tomu ďaleko. Sartre Marxa priamo kritike nepodrobuje a v svojom diele *Marxizmus a existencializmus* smeruje svoje výhrady súdobému marxizmu a komunizmu.

¹⁸ Nemôžeme si odpustiť zrovnanie s extrémom nachádzajúcim sa na druhom konci tejto myšlenky a to s Friedrichom Nietzsche- m „elitárom“ v pravom zmysle slova na pôde ľudí. U neho je predstava takto neohraničenej dôvery v masy vyjadrujúce v jeho poňatí priemernost' nepredstaviteľná. Spomeňme na prvé slová *Antikrista*.

¹⁹ Tomek, V., Slačálek, O.: Průvodce anarchismem, str. 15

²⁰ v tom istom, str. 400

²¹ v tom istom, str. 400

²² I keď v súčasnosti sa zdá byť pojem *triedy* už zastaraným.

Tento súdobý marxizmus obviňuje z vylučovania zvláštností a z toho, že „...*činí z ľudí pasívni nástroje jejích tříd*.“²³ V rétorike Bakunina by sme to mohli podať v zmysle toho, že robí z ľudí otrokov predstaviteľov svojej strany, že činí z ľudí nádoby, ktorých obsah sa mení, podľa vôle predstaviteľov moci. Tu sa nám javí tá spojitosť- človeku sa názory nevtláčajú, človek si názory vytvára. Aj preto nesmie byť, a nie je nástrojom, v rukách iných. Uznanie istej schopnosti vyhodnotiť individuálne svoju situáciu, tým najsprávnejším spôsobom, vedie k istému uznaniu individuality a výnimočnosti konkrétneho človeka, a tým aj k uznaniu inakosti. Otázka inakosti u Bakunina nie je vďaka jeho antisemitizmu vhodná, ale v tejto myšlienke bola obsiahnutá i keď možno mimovoľne a neuvedomene.

Sartrov názor, kritizujúci súdobý marxizmus, sa stretol s vlnou nevôle z rád vtedajších predstaviteľov, či ideológov francúzskej komunistickej strany, či marxizmu vôbec. Spomeňme len argument Rogera Garaudyho, ktorý dokazuje záujem súdobých marxistov o individuálnu na príkladoch výskumoch detskej psychiky a utvárania charakteru.²⁴ Je však potrebné poukázať na to, že pole vedy a pole sociálnej praxe, v ktorom sa človek- jedinec každodenne pohyboval, sa tu neprekrývalo. Takže záujem o individuálnu na jednom poli, neznamenal jeho uznanie na poli druhom.

Jednoducho povedané, Sartre obviňuje vtedajší marxizmus z toho, že eliminuje individualitu a zvláštnosť v mene univerzálnosti a rovnakosti. Takáto eliminácia je však v prípade človeka nemožná, pretože každý z nás je ojedinelým projektom do budúcnosti. V Sartrovom diele ide vždy o človeka ako konkrétnu existenciu i keď zasadenú do spoločenstva iných, rovnako konkrétnych, existencií.

Nie sme len príslušníkmi istej triedy, patríme do rodín,²⁵ ktoré majú vlastnú históriu, a socializujeme sa v týchto rodinách, v rodinách, ktoré nás s triedou zoznamujú každá iným, jedinečným spôsobom a tak „...*prožívame obecno jako partikulárno*...“²⁶

Výtvor individuálneho človeka nie je nikdy dosť dobre pochopiteľný len z pohľadu na triedu, z ktorej vzišiel. Tento výtvor je individuálny, lebo človek, ktorý ho vytvoril je neopakovateľný, určený nie len triedou, ale aj blízkym sociálnym prostredím a vlastným špecifickým projektom, v ktorom sa snaží zachytiť sám seba, čo sa mu nikdy nedarí.²⁷

Dielo Baudelaira je z úzkeho pohľadu na jeho triedu nepochopiteľné. Čo potom Nietzsche- syn kňaza, príslušník strednej triede, ktorá sa vždy vykazovala sklonom

²³ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str.37- 40

²⁴ Garaudy, R.: *Perspektivy člověka*, str. 370

²⁵ I Marx úlohu rodiny vyzdvihoval a to hlavne vo výchovnom aspekte.

²⁶ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str.53

²⁷ v tom istom, str. 51

k meštiactvu a pokrytectvu vo viere i vzťahoch. Čo zapríčinilo, že prehliadli a odlišili sa, ak sme len nástroje triedy? A prečo, ak prehliadli, nestali sa marxistami?

Blízke sociálne prostredie, naša ním sprostredkovaná príslušnosť k triede nám vymedzujú isté pole pôsobnosti, ktoré je však pre nás nadané zvláštnym subjektívnym a len na nás závislým významom a čo je dôležité, sme slobodný, my sme projektantmi svojho bytia a môžeme tento, nám vyhradený, priestor opustiť. To je možné so zmenou projektu. Slobodu na to máme, je to už len otázka našej sily a odhodlanosti.

2.5. Človek je oboma autormi pokladaný za súcno, ktoré sa uskutočňuje- ktoré sa človekom stáva, ohliadnutie po človeku v Sartrovom duchu

„Nie som tým, kým budem, od neho ma oddeľuje čas, tiež preto, že to, čo som, nie je základom toho, čo budem. Ale keďže som však už tým, kým budem, som tým, kým budem takým spôsobom, že ním nebudem. Svojou hrôzou som nesený k budúcnosti.“

J. P. Sartre

2.5.1. Poohliadnutie sa za človekom v Sartrovom duchu

Pohľad do dvadsiateho a devätnásteho storočia, je pohľadom do dvoch odlišných období. Každé z týchto období pochopiteľne podalo iný obraz človeka, čo sa zrkadlí i u J.P.Sartre a M.A.Bakunina.

Sartre podáva filozofický výklad človeka s odbočkami do psychoanalýzy, ktorú upravuje pre potreby existencializmu. Bakunin sa človekom zväčša zaoberá len v sociálnom kontexte, len na úrovni historického subjektu, politického boja, revolúcie.

Pozrime sa najskôr na Sartrove myšlienky smerujúce k človeku, aby sme potom v ďalšej podkapitole mohli nájsť niektoré momenty porovnateľné u Bakunina a Sartre.

Vyjdime teda z *Bytia a ničoty*. Sme toho názoru, že z myšlienok, ktoré Sartre smeruje na adresu *bytia fenoménu*, je možné, čo to usúdiť i na myšlienky, ktoré neskôr vyriekne o človeku. Vyhneme sa rozoberaniu jeho ontologickému dualizmu *bytia v sebe* a *bytia pre seba*, a povieme len, že z metafyzického hľadiska by sme mohli v zhode so Sartrom nazvať

človeka spojením týchto dvoch bytí a to tak, že: „ ... *byť pro sebe a bytí v sobě jsou spojeny syntetickým poutem, jímž je samo bytí pro sebe.*“²⁸

Pre objasnenie pojmov len uveďme, že *bytie v sebe, je tým, čím je*. Napr. stolička je stoličkou.²⁹ Na rozdiel od toho, je *bytie pre seba, tým, čím nie je a nie je tým, čím je*.³⁰ Neustále si uniká a nemôže sa pred sebou ani nikam schovať. Už v týchto slovách, ktoré zaznievajú zo začiatku *Bytia a ničoty* je badať, akú podobu by mohli mať Sartrove myšlienky o človeku.

Skúsme poukázať ešte na jeden fakt, ktorý môže slúžiť ako myšlienkový most medzi jeho myšlienkami z počiatku *Bytia a ničoty* a tými formulovanými na konci, venovanými človeku. „ *Bytie určitého existujúceho je práve to, že sa javí.*“³¹ Túto vetu ešte v tejto práci zopakujeme.

Z metafyzického hľadiska je človek vlastne *bytím pre seba*, lebo *bytie pre seba je ničovaním bytia v sebe*.³² Človek je telom a vedomím a jeho vedomie je ničotou. Jeho vedomie, musí byť po vzore *Husserla*, vedomím zameraným na niečo. Musí to byť vedomie niečoho. Vedomie, bez toho aby bolo na niečo zamerané, by podľa Sartra bolo ničím-ničotou.³³ Možno aj preto, je to práve človek, ktorého prostredníctvom prichádza na svet ničota- a to preto, že človek je svojou vlastnou ničotou.

Prejdime však k veci a začnime pekne od začiatku. Svet ľudí je pre Sartra svetom náhodným, plne kontingentným. Je to náhoda, že som sa narodila zrovna Ja a týmto rodičom, v tejto krajine, v tejto dobe. Je to náhoda, žiaden zámer. Táto náhodnosť, celého ľudského sveta, sa na človeku podpísala. Ak je to náhoda, čo takpovediac svetu vládne, niet ospravedlnení³⁴ ani výhovoriek. Som len Ja, kto si razí svoju cestu náhodou, a za túto cestu i iné zodpovedám.

Nie je to však tak, že by sme svoju *fakticitu*- svoju existenciu v tomto náhodnom svete- neprijali, práve naopak. Prijat' ju musíme, vlastne nemáme na výber. Nech zaujmeme k svojmu životu akýkoľvek postoj, stvrdzujeme ním prijatie našej faktickej existencie v tomto svete, „ *...fakt môjho narodenia sa mi nikdy nejaví ako surový, ale vždy*

²⁸ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str. 701

²⁹ I keď je to len človek, kto jej túto funkciu či význam pripísal.

³⁰ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str. 117-152

³¹ v tom istom, str. 12

³² v tom istom, str.59

³³ Je možné, že ak by sme do Husserlovho „Vedomie je vedomím niečoho“ dosadili Sartrove pojmy, dospeli by sme k jeho záveru z *Bytia a ničoty*. Pojem vedomie môžeme nahradiť slovom človek, lebo u Sartra je človek vedomím, v časti „vedomie niečoho“ by sme niečo mohli pokladať za reprezentanta sveta. Ak odstránime reprezentanta sveta, ak nie je nič na čo sa zamerať, ...bez tohto niečoho sme ničím- ničotou.

³⁴ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str.39

prostredníctvom projektovej rekonštrukcie môjho bytia pre- seba...“³⁵ Či život milujem, či ho nenávidím, stvrdzujem ho. Ak sa aj rozhodnem zabiť- odmietnuť život, je to v podstate jeho prijatím- prijala som ho, aby som ho potom mohla odmietnuť- tot’ absurdita nášho sveta.

Naša existencia vo svete je teda náhodná. Ak sme už teda vo svete, prikročíme k sebe samým pred tým, než začneme analyzovať svoje okolie.

Sme bytím pre seba, sme tým, čím nie sme a nie sme tým, čím sme. Ak sa chytíme citátu uvedeného spočiatku môžeme rozviesť malú úvahu opierajúcu sa o Sartrove myšlienky. Každý z nás zakúša v svojom živote tri časové dimenzie- *minulosť, prítomnosť, budúcnosť*. Z nášho pohľadu je budúcnosť najdôležitejšia- k nej smerujú naše plány a tým určuje ona (ale sme to my skrz naše budúce plány) zmysel našej prítomnosti.

Minulosť stuhla, v nej sme akoby predmetom, vecou s pevnou formou. To naznačuje, že naše činy sú ako vzor na látke už raz a navždy v minulosti vyrazené, je totiž vytváraná nami a našimi vzťahmi s druhými.

Minulosť však na nás nemá určujúci dosah, nemá moc nás deterministicky obmedziť, minulosťou už nie sme, je preč. Budúcnosťou ešte nie sme, projektujeme sa do nej, obraciame sa k nej a vkladáme do nej svoje nádeje, ale budúcnosť ešte nie je. Nemám záruku, že vôbec príde. Aj preto máme taký strach z budúcnosti- lebo vieme, že sme slobodný k tomu, aby sme si ju sami pokazili, aby sme neboli takými, akými by sme chceli byť. Z tejto neistoty z budúcnosti a z vedomia kontingencie nášho sveta pramení úzkosť, nevoľnosť, sprevádzajúca našu existenciu tu. Ako si nevoľnosť predstaviť? „ *Vše je bezdůvodné, tento park, toto město i já. Když se stane, že si to člověk uvědomí, zdvedne se mu žaludek a všechno se začne vznášet...to je Nevolnost.*“³⁶

Sartre poukazuje v *Bytí a ničote* na nový fenomén, ktorý až tak nový nie je, na vedomé unikanie pred úzkosťou.³⁷ To je fenomén typický pre celé dvadsiate storočie, raz nazvaný *strachom zo slobody, neúprimnosťou či neautentickosťou*,³⁸ ale v podstate vystihujúci to isté, ľudskú slabosť a strach, strach prekrývaný túžbou po konzume, strach utišovaný klamstvom a vedomou voľbou pasivity.

Nie sme ani minulosťou, ani budúcnosťou. A čo prítomnosť? Tá plynie, čo bolo teraz už dávno nie je. Ak by som si urobila časovú priamku a rozdelila ju po sekundách, bez toho aby sme boli fyzikmi, a čiste len pre účely tohto popisu- istej pomôcky- bolo by možné, že medzi jednotlivými dielikmi, by sme našli medzierky, v ktorých by sa nám naša ničota vyjavila.

³⁵ Hrušovský, I.,Bodnár, J.: Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus, str.265

³⁶ Sartre, J.P.: Nevolnost, str. 137

³⁷ Sartre, J.P.: Bytí a Nicota, str.87-110

³⁸ viz. E. Fromm, J.P.Sartre, M. Heidegger

Jedine však, ak by sme sa pre účely tohto príkladu vzdali celistvosti či *tokovitosti* plynutia času. Iné vysvetlenie bude asi vhodnejšie- človek je u Sartra ničotou v *Bytí a ničote*, je bytosťou nedostatku v *Marxizme a existencializme*, ale s týmto označením sa stretneme už aj v *Bytí a ničote*, takže sa nám ukazuje istá priama línia medzi jednotlivými dielami.

Sme bytosťou nedostatku, pretože sa u človeka stretávame s takým fenoménom akým je túžba. Tiež by sme mohli povedať, že ničota je absenciou, nedostatkom bytia. Aj z tohto by sme na nedostatkovosť človeka mohli usudzovať.

Túžba človeka odkazuje na necelistvosť človeka, na to že mu niečo chýba. I keď v diele *Marxizmus a existencializmus*, je pojem nedostatku chápaný viac materiálne, či ak chceme marxisticky. Je to práve ničota, ktorá tvorí priepasť medzi nami teraz a našou budúcnosťou, nami v budúcnosti.³⁹

Ale aj napriek úzkosti vyvierajúcej z našej slobody znamenajúcej, že sme to my, kto si vládne, sme to my, kto sa utvárame, sme to my sa do budúcnosti neustále *projektujeme*. Sme neustále v „*pohybe*“. Sme nehotový a hotový za života ani byť nemôžeme. Je to až smrť, ktorá nás ukončí a spraví z nášho života, ako vraví Malraux,⁴⁰ osud.

Nemôžeme byť počas života hotový, lebo sa utvárame. Sme existenciou v procese a tohto procesu vytvárania sa, sme schopní vďaka *transcendencii*- schopnosti *rozvíjať sa* nám vlastnej. Sme svojou transcendenciou.⁴¹

Je to schopnosť človeka, vychádzať zo seba, smerovať k niečomu a tým sa rozvíjať, či naplňovať. Rozvíjať sa uskutočnením svojich cieľov, aj keď ich zmysel, nám podľa Sartra stále uniká. Vďaka tejto schopnosti pripísanej človeku môže Sartre povedať to svoje slávne „*Existence predchádza esenci*.“⁴² Ak by človek nebol schopný vychádzať zo seba skrz svoje ciele naplňované činmi, bol by stále rovnakým. Nemenil by sa. Ak by Sartre neprišiel s touto myšlienkou, tie ďalšie by sa zrútili. Odkiaľ však brať toľkú istotu, že sa človek tvorí, že nie je raz pre vždy pevne daný?

Táto myšlienka zas nie je tak novátorská ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, i keď je bezo sporu pravda, že jej Sartre dodal dovtedy nevidanej filozofickej hĺbky. Myšlienka, že sa človek stáva, že sa musí jeho ľudskosť uskutočňovať, je badateľná už u osvietencov, Marxa i Bakunina a jej obdobu, nájdeme aj v kresťanskom myslení, kde sa človek približuje Bohu konaním dobrých skutkov, svoju dignitu naplňa správne vedeným životom a modlitbou. Tým sa utvára do podoby božej i keď jej samozrejme, v plnom zmysle slova, nikdy nedosiahne.

³⁹ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str.59

⁴⁰ cituje ho J.P.Sartre viackrát v *Bytí a ničote*...

⁴¹ Sartre, J.P.: *Existencialismus je humanismus*, str.55-56

⁴² v tom istom, str.13

Toto utváranie sa, do podoby božej, je vlastne uskutočňovanie prvotného obrazu človeka v raji- pred prvým hriechom. Sartre má však od kresťanského myslenia ďaleko. Myšlienky podobné tým Sartrovým nachádzame i v diele Helmudta Plessnera, a v podstate celá filozofická antropológia prichádza s konceptom uskutočňovania sa človeka, jeho vytvárania sa.

U Sartra sa tvoríme svojimi činmi, sme ich súhrnom, ale spolu s Václavom Černým⁴³ dodávame, sme aj niečím viac. Ku každému svojmu činu, som schopná zaujať postoj, viem ho zaradiť do istého obdobia v svojom živote, nadala som ho nejakým významom. Vedel to i Sartre, keď písal, že „ *ego je súbor našich virtualít*“,⁴⁴ keď písal, že isté prvky v našich činoch sú stále rovnaké a práve tie o nás vypovedajú, možno, najviac.

Ako, ak sa neustále tvorím, môže byť niečo v mojom chovaní stále? Sartre by nepovedal zrejme stále v zmysle natrvalo, hovoril by možno o niektorých ako trvajúcich tak dlho ako bude trvať *projekt*, ktorý v danom čase plním a pri niektorých určujúcich našu povahu, by sa obrátil k existenciálnej psychoanalýze.

Spomenuli sme slovo *projekt* a mali by sme sa k nemu vrátiť. Rodíme sa do sveta, sveta plného ľudí, ľudí, s ktorými sme v neustálom vzťahu.⁴⁵ *Bytie pre seba* je bytím, ktoré je vo vzťahu, rovnako ako ono je i človek neustále vo vzťahoch. Vo vzťahoch k druhým i vo vzťahu k svetu. Náš prvý úkon vo svete, v ktorom sa neustále vyskytujeme v situácii, je tzv. *základná voľba* – „...*voľba stylu bytí ve světě*...“.⁴⁶ Môžeme to tiež spolu so Sartrom nazvať pôvodným, či základným projektom, projektom, ktorý určuje moje *bytie vo svete*.

V svetle tohto projektu i mnohých iných, z ktorých niektoré môžu byť vedomé, si kladiem isté ciele. Cieľ je ako méta, ktorú by som chcela dosiahnuť, ku ktorej smerujem svoje úsilie, musíme však upozorniť, že sa to odohráva na pôde projektu, ktorý si zväčša nevyberáme premyslene.

Je to voľba absurdná, lebo nemám na výber, nemôžem si tento základný projekt nezvoliť, pretože aj to znamená voliť, ako sme to už povedali.⁴⁷ Z tejto základnej voľby, voľby iných projektov, z môjho angažovania sa vo svete, vyviera okruh mojich možností- *ipseita*,⁴⁸ ktoré realizujem svojimi činmi a ktoré sú len moje.

V svojom živote projektujem neustále, s každou situáciou, ktorá prináša zmenu, mám možnosť svoj projekt zmeniť, alebo nie.

⁴³ Černý, V.: První a druhý sešit o existencializmu, str.78

⁴⁴ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.149

⁴⁵ To je ďalšia charakteristika bytia pre seba- byť vo vzťahu.

⁴⁶ Novozámská, J.: Existoval existencialismus, str.100

⁴⁷ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.552

⁴⁸ v tom istom, str.149

V *Bytí a ničote* sa dopúšťa na str. 247 formulácie, ktorú Garaudy s obrovským nasadením kritizuje a obviňuje ho z idealizmu. Sartre píše, že sa „...člověk dává zničit vulkánem...“⁴⁹ Na poli diskusie o hmote by Garaudy pravdu mal, my tu však môžeme tento príklad využiť inak-človek, ktorý si je vedomý nebezpečenstva smrti vo vulkáne, si projektuje, dajme tomu najskôr, svoj plán záchrany. Ak už však vie, že nemá nádej na záchranu, vie, že ho čaká smrť a tak, i keď to znie trochu pateticky, sa jej dáva. I v boji si raz uvedomím, že nevyhrám a podstúpim porážku.

Každá udalosť, ktorá ma nečakane zasiahne, sa môže v mojom projekte objaviť. Ja si teda volím vzťah k svetu, volím si uhol pohľadu, z ktorého sa budem na svet pozerat'. Som i strojcom svojich hodnôt a istej časti významov, s ktorými sa vo svete stretávam. Zvyšná časť je kolektívnym vlastníctvom, ktoré i tak vnímam Ja a je pravdepodobné, ak nie doslova isté, že dôjde k ich špecifickému podfarbeniu.⁵⁰

Na záver tejto podkapitoly, ktorá je dlhšia než by možno bolo nutné, ale ktorá je svojimi myšlienkami dôležitá pre tie ďalšie, prinášame interpretáciu jednej z Baudelairových básní zo zbierky *Kvety zla*. Zmysel sa ihneď ukáže.

U Sartra, ako to z predošlého vyplynulo sme strojcami svojho šťastia, lebo sme významotvorcami všetkého, čo nás v živote stretlo. Každé udalosti pripisujeme zmysel a prisudzujeme jej isté miesto v svojom živote. Nemá zmysel nariekať na smútok, lebo si ho volím. Ešte bližšie nám to ozrejmi úryvok z Baudelairovej básne s názvom *Upír*, zo zbierky *Kvety zla*:

„ Já hbitý nůž jsem prosil v zlosti,
aby mi získal volnost zpět,
a o pomoc v své zbabělosti
jsem žádal i ten zrádný jed.

Žel, nůž i jed se otočily
a s pohrdáním řekly jen:
„Ty nejsi hoden, pobloudilý,
být z toho jářma vyproštěn.

I kdyby tě snad naše síly

⁴⁹ v tom istom, str. 247

⁵⁰ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str.60-69

*upíra tvého zbavily,
tvé polibky by za chvíli
tu jeho mrchu oživil.*“⁵¹

V týchto troch strofách sa odohráva časť z toho, čo nám zdieľuje Sartre aj v svojich hrách. Človek si svoje utrpenie často dobrovoľne volí, a v štýle Baudelaira, svojimi bozkami privádza opäť k životu svojich démonov.

2.5.2. Paralely v rámci chápania človeka medzi Bakuninom a Sartrom

V očiach Jean-Paula Sartra sa teda neustále tvoríme svojimi činmi, sme teda svojimi produktmi, za života večne nehotovými, produktmi vydanými na pospas pohľadom druhých.

To podstatné, čo tu nachádzame v myšlienkach M. A. Bakunina a J.P. Sartra spoločné, je myšlienka veľmi jednoduchá a stará. Myšlienka, ktorej podobu Sartre previedol do akoby vnútornejšej formy, myšlienka, ktorá je u Bakunina neustále otázkou spoločenského a politického pomeru v krajine, myšlienka, ktorá u neho stojí akoby mimo vnútro človeka.

Je to myšlienka vypovedajúca o tom, že človek sa nerodí hotový, nerodí sa tak, aby k svojmu ľudstvu už nič nepotreboval. Človek sa utvára až v procese svojho života. Ako u Bakunina a Marxa, z ktorého Bakunin nepochybne v mnohých ohľadoch čerpá, tak i u Sartra, i keď s menšou obmenou, sme v tomto vytváraní závislí na dobe, v ktorej žijeme, čo sa odráža i v tom, že všetci z nich považujú človeka za historický subjekt, za tvorcu dejín.

Pristúpme k myšlienke tu spomenutej zvrchu predchádzajúceho odstavca. U Sartra, ako sme sa tomu už venovali, sa vytvárame sami svojimi činmi. Sme projektom samých seba v budúcnosti, snažíme sa tento cieľ splniť. To sa nám podariť môže a nemusí. U Sartra nejde o napĺňanie ideálu humanity, ide len o to, že je v moci človeka zodpovedať za svoj život a všetko čo sa v ňom udeje. Ide o to, že niet vyššej sily, ktorá by mi ozrejmovala zmysel mojej existencie, ide len o uvedomenie si toho, že JA som svojim pánom aj rabom. Ja môžem za svoj úspech i trápenie, Ja som strojom svojho šťastia i utrpenia.

V diele M. A. Bakunina, je množstvo zmienok o nutnej zmene sociálnych pomerov, za účelom oslobodenia ľudí spod jarma tyranských režimov. Menej je už zmienok, o človeku

⁵¹ Baudelaire, Ch.: Upír. In: Kvety zla, Praha, 1962

ako takom. Avšak aj z toho mála, môžeme vypreparovať myšlienky, ktoré Bakunin človeku venoval.

„*Člověk nabývá svého lidství prosazováním a uskutečňováním vlastní svobody ve světě.*“⁵² Táto myšlienka, by mohla byť pripísaná i Sartrovi, pretože neoddeliteľnou súčasťou človeka je jeho sloboda, sloboda je u neho akoby synonymom existencie. Nepoužil, by zrejme spojenie „*nabývá svého lidství*“, ale to, že sa tvoríme uskutočňovaním svojej slobody, odpovedá tomu, čo myslel tým, keď povedal „*Existence předchází esenci.*“ Ak je existencia naša sloboda, a predchádza esencii, tak to znamená, že esencia je touto existenciou utváraná, čiže je utváraná našou slobodou, ktorá vedie k uskutočneniu niektorých činov, dosiahnutiu, či nedosiahnutiu niektorých cieľov slobodne zvolených. Moja sloboda akoby vyberala kamienky, z ktorých pozostáva mozaika môjho Ja i môjho sveta.

Čo by u Sartra mohlo touto esenciou byť, je obraz mňa v očiach druhého, Ja a myšlienka na mňa v mysli iných po mojej smrti, v ktorej pretrvávam akoby v inej podobe, ale stále, až pokiaľ na mňa aj ten najvernejší nezabudne a tým ma nezahubí úplne.⁵³

Avšak u Bakunina táto veta vypovedá o inom, a to na základe toho, že obaja chápu slobodu dosť odlišným spôsobom- jeden ako neodcudziteľnú inertnú spoluvytvárajúcu súčasť človeka, a druhý ako niečo, čo mi môže byť odňaté,⁵⁴ niečo, čo nie je len mojou vecou, ale vecou spoločenstva, v ktorom žijem.

U Bakunina, naplnenie nášho ľudstva priamo závisí na podmienkach spoločnosti, do ktorej sa narodím, na tom, či mi umožní realizovať sa „*v plnosti svého bytí*“⁵⁵, na tom, či budem mať rovnaké šance ako iní, či mi sloboda nebude odobratá. Aby som mohol svoje bytie naplniť, musím sa, podľa Bakunina, *poznať* a na to potrebujem isté podmienky.

Bakunin, si podobne ako rada filozofických antropológov v dvadsiatom storočí a podobne ako Marx, a mnohí pred nimi, kládol otázku po tom, čo odlišuje človeka od zvierat'a.

V tomto smere nachádzame isté rozdielnosti medzi Bakuninom a Marxom. Marx sám píše, že za znak, „... *kterým se člověk odlišuje od zvířete, lze stanovit vědomí, náboženství*

⁵² Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str. 1, (<http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin- lideasvoboda.html>, 13.11.2007)

⁵³ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.423-490, toto prežitie po smrti v srdciach iných silne pripomína Jaspersov koncept existenciálnej komunikácie, v ktorej i po fyzickej smrti jeden prežíva v druhom. Toto prežitie druhého je potom u Jaspersa znakom toho, že naozaj šlo o existenciálnu komunikáciu.

⁵⁴ v práci nasleduje podkapitola, ktorá sa tomu venuje

⁵⁵ Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str. 1, (<http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin- lideasvoboda.html>, 13.11.2007)

Ako sa ukázalo, myšlienky o tom ako nadobúdať svoje ľudstvo sú dosť problematické, lebo sú silne selektívneho charakteru vzhľadom na kultúrnu obmedzenosť skúsenosti niektorých mysliteľov s týmto pojmom zaobchádzajúcich.

*nebo cokoli jiného. Lidé sami se však začnou odlišovat od zvířat, jakmile začnou vyrábět prostředky k svému životu...*⁵⁶

Takto úzke vymedzenie človeka u Bakunina nenachádzame. Nie je mnoho vecí, v ktorých by Bakunin intelektuálne predbehol Marxa, ale toto je jedna z nich. Ak totiž hovorí Bakunin o tom, čo vymedzuje človeka voči zvieratám, tak to badá v ľudskej zvedavosti „*nutící člověka, aby poznal svět...je to nejlidštější ze všech nezbytností, které vytvářejí lidskou povahu...člověk se odlišuje od všech ostatních živočišných druhů pouze neutuchající potřebou vědět...*“⁵⁷

Ani toto vymedzenie, však nie je bez ťažkostí a v konečnom dôsledku vyradzuje ľudí s istým typom porúch končiacich až vegetatívnym štádiom, ľudí s autistickým ochorením a mnohých iných, z toho okruhu bytostí, ktoré by podľa Bakunina boli ľudskými. Je nepochybné, že tento fakt mohol Bakunin reflektovať už za svojho života.

Pole ľudskej zvedavosti, potreby vedieť je široké a zahŕňa v sebe i proces vyrábania prostriedkov k životu, ako o ňom písal Marx. Pretože táto snaha vedieť je u Bakunina snahou „*svým myšlením ...proniknout celý reálny svět...*“⁵⁸ a čo iné je vyrábanie prostriedkov k životu, než snaha preniknúť, ovládnuť svet či svoje bezprostredné okolie a uľahčiť si tak svoj život?

I u Bakunina, rovnako ako u Marxa, sme úzko previazaní s prírodou. U Bakunina je dokonca naša plná realizácia závislá na poznaní samých seba, závisí na poznaní prírody. Na poznaní nás obklopujúcej prírody, ktorej sme produktom. Prírody, ktorá je v otázkach poznania nevyčerateľná a ktorá nám tak zaručuje bezbrehé napredovanie a rozvíjanie človeka, aspoň v očiach Bakuninových.

Človek sa človekom stáva, nadobúda svoje ľudstvo tým, že sa dokáže vytrhnúť zo zajatia prírody a tak sa stávať jej pánom, ovládať ju. Nadobúdanie plnosti svojho bytia je teda i u Bakunina otázkou materiálnej emancipácie človeka. Materiálno je tu základom, od ktorého sa všetko odvíja.

Ovládať prírodu a uspokojovať svoje potreby, nie potreby zvierat, ale potreby „*myslící bytosti...*“⁵⁹ - toto je viac než evidentné prepojenie s Marxom.

⁵⁶ Marx, K., Engels, B.: Německá ideologie I Feuerbach, str. 17. Táto charakteristika je nedostatočná i preto, že boli učinené objavy v rámci etológie hovoriace o tom, že i u zvierat sa vyskytuje fakt hľadania a malého upravovania nástrojov, ak by sme to mohli tak povedať, slúžiacich k získaniu potravy. otázkou je to či by sme to mohli nazvať „výrobou prostriedkov k životu“

⁵⁷ Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str.1,(http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin-_lideasvoboda.html, 13.11.2007)

⁵⁸ v tom istom, str. 1

⁵⁹ v tom istom, str.2

Na rozdiel od zvierat je človek, u Bakunina, vybavený istou schopnosťou *abstrakcie*⁶⁰, ktorá u sa u človeka prejaví neuznaním žiadnej z hraníc „...*omezující jeho naléhavou, vášnivou zvědavost, dychtící vše poznat a vše obejmout.*“⁶¹

Práve v tejto nepoddajnosti, neposlušnosti človeka, či ak by sme voľne parafrázovali Bakunina, v tejto revolte človeka voči každému obmedzovaniu v mene kohokoľvek, či čohokoľvek, vidí hrdosť a česť človeka. Preto nás neprekvapí, že jedným z mechanizmov presadzovania ľudskej slobody vo svete je, už spomínaná, *vzbura*⁶².

Všetky tieto myšlienky poukazujú na silný sociálny kontext Bakuninovho diela. Pretože analogicky schopnosť abstrakcie vedie i na sociálnom poli k neposlušnosti voči autoritám, sociálnym inštitúciám, ktoré človeka obmedzujú a bránia mu v emancipácii tým, že mu nedovoľujú uskutočňovať svoju slobodu. A preto je jedinou cestou k získaniu slobody revolúcia. Je teda, u Bakunina, nutné vydať sa cestou vzbury až pokiaľ nebude vybudované také spoločenstvo, ktoré nebude slobode človeka stáť v ceste a bude ju plne rešpektovať.

Istú paralelu medzi Bakuninom a Sartrom teda vidíme v tom, že je nutné aby sa človek vytváral, u oboch sa stretávame s tým, že toto vytváranie je možné len cestou ľudskej aktivity, nie je možné, aby prebiehalo na úrovni myšlienok, dôležitý je čin u Sartra, i čin u Bakunina, vedúci k naplneniu slobody, cestou materiálneho oslobodenia vedúceho k poznaniu seba a teda k svojej realizácii- uskutočneniu svojej slobody.

Je tu však i závažný rozdiel. Bakunin človeka chápe ako z časti determinovaného a Sartre človeka z determinizmu vyvážuje. „*Skutečný lidský jedinec není ani v nejmenším univerzální bytostí, protože od chvíle svého vzniku v matčiných útrobach je každý determinován a partikularizován spoustou příčin a činů.*“⁶³

Obaja sa zhodujú v tom, že nie sme univerzálnou bytosťou a že sme, vďaka svojmu bezprostrednému vzťahu k okoliu, našej rodine i situácii, do ktorej sme sa narodili, špecifický, či jedinečný, ale Sartre nám dáva, na rozdiel od Bakunina, slobodu sa z tohto vplyvu aspoň pokúsiť vyviazať, dáva nám šancu, že každý z nás dá v svojom živote týmto veciam iné miesto a význam a ak chceme, môžeme vykročiť z ich tieňa.

⁶⁰ Vďaka abstrakcii tiež dokážeme ovládať, u Bakunina, seba samých a neprepadať vláde našich pudov, inštinktov a afektívnych sklonov

⁶¹ Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str.1, (http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin-_lideasvoboda.html, 13.11.2007)

⁶² Kolektív autorov: Filozofický slovník, Olomouc, 1998, heslo Bakunin

⁶³ Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str.2, (http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin-_lideasvoboda.html, 13.11.2007)

U oboch autorov je však človek silne zakorenený v spoločnosti, v spoločnosti ako zlatej klietke, z ktorej by sme často chceli utiecť, ale bez ktorej by sme, podľa mienky oboch, nemohli byť.

2.6. Sloboda- druhé meno človeka

„ Popošel několik kroků, znovu se zastavil, usedl na zábradlí a díval se na tekoucí vodu. A co udělám se vši tou svobodou? Co udělám se sebou? “⁶⁴

J.P.Sartre

Ak nie som od počiatku svojich dní vybavený pevným charakterom, ale utváram svoje projekty, tak som buď pri tomto utváraní slobodný, alebo je toto utváranie predurčené a ja sa v ňom len pohybujem, ako lev v klietke.

Je zrejmé, ktorú odpoveď by si zvolil Sartre. Zvolil by si cestu slobody. Ale čo Bakunin?

U J. P. Sartra je sloboda ekvivalentom existencie,⁶⁵ je tým, čím človek nemôže nebyť. Nikto jej nemôže klásť prekážky a vypije ju môj život,⁶⁶ ako píše Sartre. U Bakunina je sloboda „...prvou podmienkou ľudskosti..“⁶⁷

U oboch autorov sme už zmienili, že sa človek uskutočňuje, a uskutočňuje sa svojimi činmi. Rozdiel, je v tom, že u Bakunina, ide o poskytnutie vhodných materiálnych a sociálnych podmienok, z ktorých prvá je sloboda.

Ak sú tieto podmienky poskytnuté, a človek má prácu, možnosť vzdelávať sa, dostatok potravy, je slobodný a rovný s ostatnými, ak je spoločnosť organizovaná tak, „ ...aby každé individuum, muž nebo žena, mělo hned po příchodu na svět přibližně stejné podmínky pro rozvoj rozličných svých schopností a pro jejich zužitkování ve vlastní práci...“,⁶⁸ tak sa u Bakunina ľudskosť naplnila.

Tu nám Bakunin silne pripomína postavu z diela *Simone de Beauvoir*. Je to postava *Jana Blomarta* z knihy *Krev těch druhých*. Jan Blomart vraví: „ Všechno, co chci, je vyjít v životě

⁶⁴ Sartre, J.P.: Cesty ke svobodě II., str. 274

⁶⁵ Průcha, M.: Člověk a moderní doba, str. 36

⁶⁶ Sartre, J.P.: Cesty ke svobodě I., str. 284

⁶⁷ Bakunin, M.A.: Stateless Socialism: Anarchism, str.1 preklad- „...the first condititon of humanity.“, in: G.P.Maximoff: The Political Philosopophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

⁶⁸ Kašík, V.: M.A. Bakunin, str. 287

ze stejně malých šancí jako druzí a mít jenom to, co člověk může získat vlastními prostředky.“⁶⁹

U Bakunina je sloboda podmienkou i náplňou a u Sartra sme my slobodou. U Bakunina je ozajstné uskutočnenie slobody, „...*spravedlnosti a míru ve světě nemožné...pokud se ohromná většina lidí nemůže podílet na všem bohatství, je připravena o vzdělání a odsouzena k politické a sociální bezvýznamnosti...*“⁷⁰

U Sartra nejde o napĺňanie nejakého ideálu ľudskosti, nesúcej isté mravné kritériá, ide len o to, že je človek nehotový, vytvára sa, je nepretržitou existenciou, teda slobodou a z nej vyplývajúcou zodpovednosťou. V smere napĺňania nejakého ideálu ľudskosti by sa Sartre zrejme zhodol s M. Foucaultom. Obidvaja by v tom mohli vidieť len ľudský výtvar spôsobujúci represie, len ďalšie klietky, do ktorých sa máme zmestiť, ďalšie okovy na rukách slobodných bytostí.

Bakunin hovorí o slobode v historicky úplne odlišnej dobe. V dobe, kedy je v Rusku bežné, že šľachtic vlastní celé dediny i s ich obyvateľmi. Táto apelácia na slobodu má značne odlišný charakter, než tá Sartrova, o takmer sto rokov neskôr. Sartre analyzuje hlavne slobodu na úrovni individua, i keď sa z nej snaží vyvodiť závery, ktoré by mu načrtávali istú možnú etickú predstavu v rámci existencializmu a dovolili mu tak presunúť sa z mikroúrovne jedinca na makroúroveň spoločenstva.

Bakunin narozdiel od neho, od počiatku zasadzuje svoju slobodu do sociálneho kontextu, o čom svedčí i jeho slogan: „*Sloboda musí ísť ruka v ruke s rovnosťou.*“⁷¹

Ide o slobodu v zmysle rovnosti práv, neobmedzovania zhora, a tým pádom o zrušenie štátu.⁷² Som človek, ak rozvineme Bakuninove úvahy, som rovnaký, v zmysle rovnosti,⁷³ ako ostatní ľudia.⁷⁴ S porušením slobody jedného člena spoločenstva, sa ruší sloboda všetkých jeho členov.⁷⁵

Ak som si s ostatnými rovný, niet dôvodu na to, aby mi niekto velil, bez toho, aby som nemal možnosť do toho zasiahnuť s vedomím, že môj názor, môj čin to môže zvrátiť. Ak sme si rovní, máme všetci rovnaké práva, výhody i povinnosti voči celku. To, že som slobodný

⁶⁹ Černý, V.: První a druhý sešit o existencializmu, str.47

⁷⁰ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str.288

⁷¹ Bakunin, M.A.: Stateless Socialism: Anarchism, str.4: „Freedom must go hand-in-hand with equality.“in: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

⁷² v tom istom, str. 4

⁷³ Ak hovorí Bakunin o rovnosti, tak o nej hovorí ako o tom, čo máme všetci v srdci. To by mohlo naznačovať, že rovnosť chápe ako istú ,dajme tomu, apriórnu kategóriu. Sartre by však mohol ideu rovnosti považovať skôr za ľudský konštrukt.

⁷⁴ Čo znie u Bakunina celkom paradoxne, ak pohliadneme na jeho silný antisemitizmus.

⁷⁵ Bakunin, M.A.: Revolutionary Catechism, str. 1,

(<http://www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/5851/index.html>, 4.2.2008)

znamená, u Bakunina, že som plnohodnotný človek a nie otrok. Sloboda mi umožní sa v svete uskutočňovať ako človek.

To, že som slobodný, nie je u Bakunina samozrejým faktom, pretože moja sloboda mi je často odnímaná štátom. To, že sloboda nie je u neho samozrejmosťou, sa ukazuje i na vete, ktorú predniesol pri prejave k výročiu poľského povstania z roku 1830: „...jsme ještě otrocký národ! Nemáme ani svobodu, ani lidskou důstojnost.“⁷⁶ Sme si v podstate rovní, a všetci by sme mali byť slobodní, ale za slobodu treba bojovať. Bojovať proti tým, ktorí nám ju berú- aj tak by sa dali vyložiť tieto jeho slová. Ak mi zobrali slobodu, zobrali mi i dôstojnosť ľudskej bytosti, som len nástrojom k vykonávaniu práce, sluhom na zavolanie.

Moja sloboda znamená moju možnosť rozvíjať sa a neustrnúť. Sloboda znamená, že sa môžem vzdelávať, že nemusím všetok svoj čas tráviť hľadaním potravy, ale že mi zostáva čas, v ktorom si druh činnosti volím sám. Sloboda znamená, že Ja som svojím pánom, Ja a nikto iný. Ak som slobodný, môžem sa ako slobodný presadzovať vo svete a tým svoju ľudskosť naplňovať.

Sloboda je moja šanca do budúcnosti, nie je to, podľa našej mienky, v jeho koncepte len *sloboda od* útlaku či vykorisťovania, je to však aj *sloboda k*, sloboda oprávňujúca ma k vzdelávaniu, ktoré Bakunin požadoval pre obe pohlavia.

Sloboda k tomu, aby som bola človekom v pravom zmysle slova- bytosťou kooperujúcou s druhými, bez toho aby dochádzalo k jej znevažovaniu, bytosťou slobodnou, rovnou, teda bytosťou ľudskou.

Dnes znejú Bakuninove slová v kontexte kultúrnej, sociálnej i politickej situácie našej krajiny, akoby pre mnohých banálne, ale spomeňme, že i dnes sa v svete s formami otroctva, či nevoľníctva stretávame, a že i v dnešnom svete môže byť niekoho najväčším snom sloboda, v tom zmysle, v akom o nej hovoril Bakunin a mnohí jeho súčasníci.

Nie je náhodou, že bol anarchizmus, ktorý volal po slobode, založený Rusom, ktorý Rusko opustil a kritizoval vtedajší cársky režim, ktorý s bežným človekom zaobchádzal ako so strojom. A nie je náhoda, že sa v súčasnosti stretávame s tým, že sa pomaly, ale iste, presúva centrum diskusií o človeku, ak pominieme len tie striktne vedecké, z Európy do Afriky a Ázie- oblastí, kde sloboda nie je samozrejmosťou.

I Sartre sa vyjadroval k otázkam slobody v širšom sociálnom okruhu, i on sa v *Marxizme a existencializme* staval proti vykorisťovaniu, ale slobodu chápal ako to, čím človek je. Ako to, čomu sa nemôžeme vyhnúť a ako to, čo mi nie je možné žiadnym útlakom odobrať. Sme

⁷⁶ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str. 281

slobodou, máme z toho strach, je prirodzené pociťovať úzkosť. I úzkosť k nám patrí, nezbavíme sa jej. Môže spôsobiť neurózy, ale „...človek sa môže zbaviť neurózy, nemôže se však vyléčiť sám ze sebe...“⁷⁷ - zo svojej slobody.

Známe sú Sartrove slová, o tom, že i keby mi dal niekto okovy na ruky, i keby ma spútal a mučil, nezobral by mi moju slobodu.

Nezobral by mi ju, ak ju chápem ako možnosť vzdorovať, ako možnosť pokúsiť sa o útek. K uskutočneniu pokusu o realizáciu týchto možností, som stále slobodný. Môžem to skúšať až pokiaľ to nevzdám, a ak to vzdám, je to moje slobodné rozhodnutie, už naďalej nevzdorovať pre mňa neznesiteľným podmienkam.⁷⁸

Človek je slobodný a jeho sloboda sa mu vyjavuje v úzkosti. „Človek si uvedomuje svoju slobodu v úzkosti, pretože úzkosť je spôsob bytia slobody...“⁷⁹ V úzkosti, ktorá mu vyjavuje niečo, čo mu berie pôdu pod nohami. V úzkosti, ktorá mu poodhaľuje ničotu. Ničotu, ako priepasť medzi ním a jeho plánom, ku ktorému sa snaží smerovať.

Pretože sa nám sloboda vyjavuje v tejto desivej forme a pretože sloboda na nás kladie ohromnú záťaž, chceme sa jej vyhnúť. Obísť ju a prenechať to bremeno iným, vzdať sa jej ako svojho kríža a ísť ďalej bez nej, ísť ďalej bez nej v dave ostatných, ktorý ju odložili do úschovne. Akéže to bremeno na nás sloboda kladie?

Ak som slobodným, ak je sloboda tým, čím som ja, ak sa z nej nemôžem vymaniť, ak som slobodný vždy a všade,⁸⁰ je zodpovednosť za môj život len na mojich pleciach. Ja zodpovedám za to, čo zo mňa bude, zodpovedám za svoje činy, i za ich následky, ktoré zasiahnu ostatných, zodpovedám za všetko a za každého.

To je to bremeno, ktoré nám sloboda ukladá. A neboli by sme slobodní, keby sme nepoznali spôsob, ako pred sebou túto slobodu a s ňou spojenú úzkosť schovávať. Sartre nehovorí v *Bytí a ničote*, tak ako Heidegger o *neautenticosti*, ale o *neúprimnosti*.⁸¹ Hovorí o nej ako o novom jave, ktorý sa vyskytuje. Je ním „...postupné odpútavanie pozornosti od úzkosti.“⁸²

Som slobodný, nikým neurčený, niet nikoho, kto by ma ovládal a tým mi poskytoval alibi. Som len Ja, som svojim pánom, túžim byť bohom svojim i bohom iných.⁸³ Nemám ospravedlnenia pre svoje činy, nemám ich na koho zvaliť, pretože Ja „som bytie, ktorého

⁷⁷ Novozámská, J.: Existoval existencialismus, str.111

⁷⁸ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.550-634

⁷⁹ v tom istom, str. 67

⁸⁰ Novozámská, J.: Existoval existencialismus, str. 111-117

⁸¹ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str. 87

⁸² v tom istom, str. 81

⁸³ v tom istom, str.433-490

*zásluhou existují hodnoty...moja sloboda je prestúpená úzkosťou z toho, že je základom hodnôt bez základu...*⁸⁴

Niet boha, ktorý by ma spasil, dal mi rozhrešenie, niet boha, ku ktorému by som sa v strachu schovala. A „*není-li Boha, všechno je dovoleno.*“⁸⁵

Ja teda určujem pre seba, čo je dobré, zlé, čo je vhodné vykonať a čo nie i keď sa to komplikuje účasťou druhých. Ak sú hodnoty, ktorými sa riadim, hodnoty mnou určené, mnou zvolené, tak činy, ktoré v ich mene, či podľa nich konám, sú len moje činy. Sú moje v každom ohľade, v každom okamžiku i v každom ich následku. Mojim činom je i moje nekonanie. Z tohto vlastníctva niet úniku. Nemôžem sa ich vzdať- sú moje a ja som za ne zodpovedný.

V svete, kde som strojom hodnôt i seba, v svete kde som slobodný, v svete bez úkrytu, som k slobode odsúdený, som k nej odsúdený a po ruke niet žiadnych ospravedlnení, ako hovorí Sartre. V tomto svete je sloboda zodpovednosťou.⁸⁶

2.7. Zodpovednosť a Bakunin ako jej sartróvské stelesnenie

Prepojenie medzi slobodou a zodpovednosťou, sme už predznačili. Predchádzajúce riadky sú tak premostením k úvahám ďalších, v ktorých sa nám zodpovednosť javí ako tretia logicky vyvoditeľná premenná v rovnici, kde výsledkom je človek a ďalšími dvoma premennými sú projekt a sloboda. U Bakunina je to s konceptom zodpovednosti o niečo ťažšie a usudzujeme naň skôr z istých, pretrvávajúcich, rysov jeho života i diela.

Bakunin explicitne koncept osobnej zodpovednosti človeka za ostatných nevypracoval, pri štúdiu literatúry sme naň nikde nenarazili. To, že túto myšlienku nepoložil na papier, nám nemusí brániť v tom, aby sme sa snažili nájsť u neho stopy takejto myšlienky.

Po celý svoj život revolucionára, neustále apeloval a vyzýval k revolučnému činu, za účelom oslobodenia vykorisťovaných v slovanských štátoch a potom v svetovom merítku. V jeho životopisoch sa rozhodne s vlastnosťou, akou je zodpovednosť, nestretneme. Ale ak dáme bokom osobný život a prijmeme to, že by sme zodpovednosť mohli chápať ako solidaritu s prvkom vedomia svojej účasti na tomto neželanom stave a so snahou zmeniť ho, mohli by sme ho za takého považovať.

⁸⁴ v tom istom, str. 78

⁸⁵ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str. 23, viz. M.Dostojevskij a jeho známy Bratia Karamazovi

⁸⁶ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.629-634

Jeho snaha neustále konať, v otázkach revolúcie, je akoby snahou volajúcou po zmene, snahou, spraviť niečo proti tomu s čím nesúhlasím. Pretože ak by nekonal, tak by, sartrovsky, súhlasil.

V tomto jeho neustálom snažení, neustálom vyjadrovaní svojho „nie“ stávajúcemu stavu, môžeme vidieť splnenie niekoľkých aspektov Sartrovej myšlienky o zodpovednosti i keď sa chová spočiatku selektívne- vyberá si krajiny, kde zasiahne a kde nie. Netrápi ho sprvu všetko bezprávie rovnako.

V nadpise sme ho nazvali stelesnením Sartrovej myšlienky o zodpovednosti práve preto, že bol človekom aktívnym, i keď nie vždy sa jeho činy ukázali ako správne. Ale ako vyplýva zo Sartrových myšlienok, ak konáme vždy konáme dobro, lebo nie sme schopný, zrejme, vedome konať zlo.⁸⁷ Nie tak, že by sme nevedeli niekomu ublížiť, ale nekonáme zámerne zle kvôli sebe, nekonáme tak, aby sme si ublížili a nič z toho nemali. I keď dôsledky nášho chovania sa ako také môžu v budúcnosti ukázať.

Bakunin neustále vyzýva k účasti na revolúcii, neustále sa ju snaží organizovať, iniciovať, je to *muž činu*, ako ho nazval Vladimír Kašík. Vyzýva a tým apeluje k účasti, ku konaniu, pretože najväčší zločinom ľudstva je tichá pasivita- rakovina dnešného ľudstva.

Môže to byť pocit osobnej zodpovednosti za to, že ak nekonám, tak svojim ničnerobením tento stav len stvrdzujem, ktorý bol Bakuninovým hnacím motorom. Mohol, ale aj nemusel.

Ak sa Bakunin k tejto téme explicitne nevyjadril, tak Sartre nám zanechal stovky, ak nie tisícky strán, kde slobodu a zodpovednosť človeka vysvetľuje.

Sme slobodný v náhodnom svete bez boha. Sme zdrojom hodnôt. Sme svojim projektom. To všetko sme už prešli. Ak však volím seba, je dôležité si uvedomiť, že si volím akoby istý ideál toho, akoby podľa mňa mal človek vyzerat' a touto voľbou, projektom seba samého, volím všetkých ľudí⁸⁸ a akoby sa ich snažím k tomuto ideálu zaviazat'.

Naša zodpovednosť tiež znamená „*logický súhlas s dôsledkami našej slobody*.“⁸⁹ Naša sloboda je podmienkou možnosti nášho jednania a jednanie je nástrojom pomoci, ktorého chceme niečo vlastniť. I v jednaní som slobodný a je to jednanie, sú to, činy, ktoré o mne vypovedajú, ktoré ma utvárajú.

Som však v svete, kde žijú aj iní ľudia, s nimi som v rôznych vzťahoch, stále sa v takomto svete vyskytujem v situáciách. Ako svoj tvorca som v takomto svete angažovaný, lebo sa akoby utváram v akejsi paralele s ním a s druhými. Musím v ňom konať, aby som bol.

⁸⁷ v tom istom, str.502-555

⁸⁸ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str. 18

⁸⁹ Hrušovský, I.,Bodnár, J.: Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus, str.262

Každý čin je realizovaním mojej slobody, ja som ho vykonal, ja som sa k nemu odhodlal, ja zaň zodpovedám. Činom však je aj to ak nekonám, tým o sebe tiež vypovedám. Ak nekonám, súhlasím s tým, čo je konané a tým súhlasom to pokladám za svoje.⁹⁰ Ak to pokladám za svoje, som toho spolutvorcom a zodpovedám za to. Takto zodpovedám, za všetko, čo sa deje a to, čo sa deje sa vždy deje na niekom a ja zodpovedám i za neho, a tak v podstate zodpovedám za všetkých. Ak nič nekonám proti porušovaniu ľudských práv v Číne, ak celý svet súhlasí s Olympijskými hrami – oslavou humanity- v Číne, dáva tým najavo, že s tým, čo sa tam deje súhlasí. Aj takto by sa dali zrekonštruovať Sartrove úvahy o zodpovednosti.

Sartre si nimi, podľa nás, dláždil cestu k svojej etike, v ktorej by jedinou hranicou mojej slobody bola sloboda druhého, a kde by cez zodpovednosť prepožil ľudí navzájom.

V súvislosti s tým, nás napadá, že v podstate naša zodpovednosť je nutne spätá, ako všetko iné s obrazom sveta, ktorý máme a s kvantom informácií, ktoré sa k nám dostávajú. Zodpovednosť siaha do sveta len potiaľ, pokiaľ o ňom viem. Ak o ňom neviem, nemám ako konať. To je však stav, ktorý sa nám dnes prihodiť v svete tak vyspelých informačných technológií, v svete kde náš *prirodzený svet* okrem byrokracie kolonizujú i informácie a dezinformácie, nemôže stať.

Ak by sme sa totiž informáciám, na ktoré môžeme činom reagovať úmyselne vyhýbali, v snahe sa zbaviť zodpovednosti cestou neinformovanosti, konali by sme podľa Sartra neúprimne a zodpovednosti by sme sa aj tak nevyhli.

Otázne je ako chce Sartre dosiahnuť toho, aby boli ľudia menej *vážny*, aby sa menej *vykladali zo sveta* a hľadali *útočisko v sebe*,⁹¹ keď nás svojím konceptom slobody, zodpovednosti, so svetom nutne prepája a v dnešnej situácii, pri snahe konať zodpovedne, sa môže stať, že sa centrum z človeka presúva do sveta. Lebo človek v snahe konať zodpovedne, je pohltенý svetom a jeho informáciami až sa mu vlastná existencia drobí pod prstami. Stráca sa mu to, čo je jeho, čo ho drží pokope, lebo je mysl'ou vždy u niekoho iného, vždy u problémov iných a nie u seba. Sartre tak vytvára človeka- reagujúce zrkadlo sveta, tým však človek už nie je slobodný. Stáva sa buď dobrým, alebo zlým, úprimným alebo neúprimným. Je chytený do pasce udalostí, udalostí, ktoré ho vykrádajú- oberajú o čas, v ktorom by vytváral sám seba. Berie človeku domov, súkromie, istotu i blízkyh.

⁹⁰ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.629- 634

⁹¹ v tom istom, str.660

2.8.Spoločnosť- hniezdo človeka

Kráčam ulicou, nohy ťažké, ledva ich prekladám. V tom vidím, že pred mnou na ulici leží nehybné telo. Najskôr trochu zbystrím, neviem, čo to má znamenať, kam to zaradiť, ako sa zachovať. Len čo som bližšie už mi to je jasné- človek v alkoholovom opojení sa stáva obludou, obludou, ktorá obťažuje už len pohľadom. Pomaly sa k nemu približujem, tesne pred ním zdvihnem svoju nohu a prekročím ho. Je mi jedno, či mu niečo chýba, či je hladný, alebo je to človek trpiaci cukrovkou, alebo chodec, ktorý utrpel infarkt. Prosto ho prekročím. V tom niečo cítim, je to nepríjemný pocit, akoby ma niekto videl. Videl ma ten muž cez ulicu, videl ako som toho človeka bezohľadne prekročila, videl, že mi to bolo jedno. Hanba zaliala moje telo, keby niet druhého, niet ani hanby, kráčala by som ulicou ďalej bez uvedomenia si vlastnej ľahostajnosti...

I takto sa dá vyličiť istý výsek Sartrových myšlienok o našom vzťahu k druhým. Prečo hovorím v podkapitole venovanej neoddeliteľnosti od spoločnosti o druhých? U Sartra sa úvahy o spoločnosti rozvíjajú akoby na dvoch úrovniach. V *Bytí a ničote* sa zaoberá problémom druhého a našich vzťahov k nemu. V *Marxizme a existencializme* sa jeho myšlienky uberajú iným smerom, aj kvôli jeho snahe spraviť s existencializmu ideológiu marxizmu.⁹² Preberá tradičný antagonistický model spoločnosti, avšak s tým rozdielom, že jeho koncept vytvára viac priestoru pre individuum.

Bakunin myšlienky o spoločnosti rozvíja v trojakej snahe. Za prvé, aby poukázal na to, že bez spoločnosti nemôžeme byť. Za druhé preto, aby ukázal, že spoločnosť, ktorú popisoval, bola nevyhovujúca a je treba ju zmeniť. Za tretie, aby ukázal aká spoločenská forma spĺňa tie nároky, ktoré na spoločnosť kladie on.

Úlohou tejto kapitoly nie je popísať spoločnosť tak, ako ju naši myslitelia vidia, to je jedna z úloh druhej kapitoly, ale vysvetliť, prečo je človek bez spoločnosti nemysliteľný. Začnime Sartrom a našou previazanosťou s druhým, aby sme mohli následne pokračiť k spoločnosti, k oblasti ku ktorej sa vyjadrujú obaja.

2.8.1. Ja a druhí v *Bytí a ničote*

...som ako bárka na mori a ty si moje veslo. Bez teba som unášaný prúdom nevediac kam, ty sa bezo mňa nikdy nedotkneš mora.

⁹² Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str. 22-30

Sme dve veci tvoriace jeden celok. Zo mňa nikdy nebudeš ty, z teba nikdy ja a predsa fungujeme len spolu.

D.K.

Problematika vzťahu s druhým je jednou z najhodnotnejších oblastí Sartrovho diela. Nielen preto, že dokázal postihnúť a vyjadriť skúsenosť, s ktorou sa môže identifikovať takmer každý jeho čitateľ, ale i preto, že je to koncept nesmierne prepracovaný. Má však i svoje chyby a to hlavne ničím nezdôvodnené východiskové body, ktoré sa tiahnu celým týmto okruhom jeho myslenia. Tieto body sú z nášho pohľadu v zásade dva, pričom zatiaľ sa budeme venovať len prvému:

1. *druhý nás vidí takých, ako sme*
2. *druhý je našim konkurentom, nepriateľom*

V jednej z predchádzajúcich podkapitol sme naznačili, že niektoré z myšlienok postulovaných zo začiatku *Bytia a ničoty*, môžeme analogicky použiť i pre popis človeka.

Bytí fenoménu spočíva v tom jak se jeví, v tom tkvie jeho podmienenosť,⁹³ ako píše Sartre - práve toto tvrdenie v skratke vystihuje jeho myšlienky o našom vzťahu k druhému: Ak za *bytie fenoménu* dosadíme *to ako je človek*, tak dostaneme vetu, vypovedajúcu o tom, že to ako sme, je to ako sa javíme. Aby sme sa mohli javiť, musí tu byť niekto, komu sa javíme a to je druhý.

Bytosť druhého postihujeme ako toho, kým nie sme. Je pre nás predmetom, ale nie takým ako ostatné. Iné predmety nášho sveta totiž v nás nedokážu vyvolať pocit hanby, nedokážu nás spredmetniť, ani presunúť ťažisko nášho sveta od nás k nim,⁹⁴ nemajú v moci nám o nás niečo vypovedať.

Je to práve druhý, ktorý nás vidí tak, ako my sa vidieť nemôžeme. „*Druhý je proto nutný prostředník mezi mnou a mnou samým.*“⁹⁵

Som teda taký, ako sa javím druhému. Môže ma hnevať, že ma druhý vidí takého akým som. Môže mi to byť trápne, ale druhého nutne potrebujem. Potrebujem ho, aby som poznal sám seba. V tomto smere mi je druhý nápomocný v dvoch rovinách : na jednej strane si na

⁹³ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str.14-16

⁹⁴ okrem výnimočných prípadov fetišizmu

⁹⁵ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str. 275

druhom všimam tie veci, ktoré badám i sám na sebe⁹⁶ a za druhé, potrebujem druhého, aby som sa poznal, čo najviac, aby „...som mohol plne postihnúť všetky štruktúry svojho bytia...“⁹⁷

Sám seba poznávam len v strete s iným, len tam zistím, akým som. Len v pohľade druhého, vidím sám seba. V jeho pohľade sa mi zrkadlia vlastné činy, pohľadom sa ma zmocňuje. Hanbím sa, pretože ma vidí.

Už spočiatku sme spomenuli, že si myslíme, že v tomto smere stanovuje Sartre dva, prinajmenšom diskutabilné, body. Venujme sa prvému z nich: Veta, že to ako ma druhý vidí, taký som, je vyložiteľná dvoma spôsobmi. Ten prvý značí, že moje chovanie je druhým videné a odкрýva mu moje dôvody tohto chovania. Myslíme si, že to nie je výklad, ktorý by Sartre volil, aj preto, že ak by spolu s videním chovania videl i dôvody, ktoré k nemu vedú, či moje pocity, prenikal by do mojej subjektivity, čo Sartre pokladá za nemožné. U neho totiž nie je možné, aby došlo k stretnutiu subjektu so subjektom, i keď sa o to pokúšame, je to nemožné. Nemožné pretože mňa a druhého oddeľuje priepasť ničoty a tiež nemožné, lebo základom našich vzťahov je vždy konflikt. I naša snaha o takéto splynutie je čiste sebecká, pretože si myslíme, že ak prenikneme k druhému do jeho vnútra, tak sme schopní uchopiť i seba. Oboje je nemožné, druhý i ja sme sami pred sebou na úteku.

Napadá nám, že na úrovni imaginácie človeka, by sme taktiež mohli hovoriť o istej snahe postihnúť druhého v jeho subjektivite. Vytvárame si imaginatívny obraz druhého, vkladáme mu v predstavách do úst slová, ktoré vyriekne, myšlienky, ktoré zamestnávajú jeho myseľ. Snažíme sa analyzovať to, čo sme s ním zažili, aby sme sa mu priblížili. I to je náš pokus preniknúť k nemu ako k subjektu. I tento pokus však končí nezdarom- druhý je tu len mnou vytvorená predstava.

Sartre píše o tom, že k subjektivite druhého sa snažíme dostať cez odkrytie jeho telesnosti, ktorá sa nám odкрýva napr. pri spánku druhého, počas ktorého ho my sledujeme. Nie je príznačné, že telo druhého máme pred sebou, ale jeho sen, to kde myslí, blúdi, je nám na kilometre vzdialené?

Druhý možný výklad je ten, že pohľad druhého mi dáva na zreteľ prítomnosť druhého, s uvedomením si jeho prítomnosti si uvedomujem i všetko, čo som vykonala. Uvedomujem si, že ma niekto videl. To, že ma niekto videl, ma akoby donúti k rekapitulácii⁹⁸ môjho činu, aby som si vlastne uvedomila, čo som vykonala a v tejto rekapitulácii hnanej strachom z toho, že

⁹⁶ v tom istom, str. 280

⁹⁷ v tom istom, str.276

⁹⁸ Nie je to najvhodnejšie volené slovo, ale ide o to, že si čin spätne uvedomím, uvedomím si, čo som vlastne vykonala.

niekto do mňa vidí, sa o sebe dozvedám niečo nové- sprostredkované pohľadom druhého. Tento postup dokladajú i Sartrove slová „...vidím sám sebe, pretože mně někto vidí...”⁹⁹

Som tak, ako ma druhý vidí, lebo druhý vidí moje činy, z nich usudzuje pod silou svojho výkladu na to, čo som za človeka. Činy uskutočňujú moje ciele, ktoré o mne vypovedajú, lebo sú určené slobodne zvoleným projektom. Každý nasledujúci čin ho v tom výklade buď utvrdí, alebo vyvedie z omylu.

Môžeme sa však spolu s Václavom Černým pýtať, či nie je hanba vyvolaná pohľadom druhého niečím viac, „...totiž palčivým pocitem toho, že jsem také ještě něco víc než to, zač mě vidí, a protestem, že mě nevidí, nechce vidět celého...”¹⁰⁰

Na to by sme mohli reagovať tým, že nás druhý ani celých vidieť nikdy nemôže, aby sme Sartra v tomto smere obhájili. Je tiež pravdou, že moment uvedomenia si toho, že som niečím viac, než to, čo druhý aktuálne vidí, je u Sartra prítomný práve v neprijemnosti nášho spredmetnenia druhým.

Sartre prichádza i s tvrdeniami typu „...druhý se na mně dívá každým okamžikem...”¹⁰¹, či „...druhý je všadeprítomný...v svojom hlbokom vnútri nad'alej pociťujem svoje bytie- pre druhého...”¹⁰² Tieto myšlienky nám môžu indikovať, že Sartre prichádza s ideou *internalizácie- zvnútornenia druhého*, jeho pohľadu. Stane sa našou vnútornou súčasťou, súčasťou, ktorá akoby slúžila kontrole. Preto by sme podľa Sartra nemali byť nikdy sami, lebo pohľad druhého si nesieme so sebou.¹⁰³

Ak sa nám stane niečo, čo pokladáme za trápne, tak prvé čo urobíme je, že sa obzrieme, či nás niekto nevidel, ale sami ten čin ako trápny, pod silou pohľadu druhého, vyhodnocujeme a to nás vedie k obzretiu.

Druhým bodom, ktorý Sartre postuluje, je konštatovanie, že druhý je mi akoby nepriateľom, konkurentom. To, že je konkurentom je dobre pochopiteľné obzvlášť v *Marxizme a existencializme*, kde je človek bytosťou nedostatku, práve preto, že jeho potreby sú nedostatočne uspokojované. Ak nie sú uspokojované potreby človeka, tak každý iný človek mi je konkurentom. Rozdiel, ktorý tu vidíme medzi Sartrom a Marxovým a Bakuninovým krídlom je v tom, že u Marxa i Bakunina sme konkurentmi len v istom nevyhovujúcom spoločenskom zriadení. So zmenou tohto zriadenia k lepšiemu, naše nepriateľstvo, či konkurencia mizne.

⁹⁹ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.317

¹⁰⁰ Černý, V.: První a druhý sešit o existencialismu, str. 72

¹⁰¹ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str. 314

¹⁰² v tom istom, str. 336

¹⁰³ V sociológii sa stretávame s koncepciou generalizovaného druhého, ktorá v podstate myslí to isté, čo Sartre. V náboženstve je to koncept svedomia.

U Sartra tomu tak nie je. Fakt, že sme súpermi, že sme pre seba hrozbami, je u Sartra trvalý nezávisle na tom, v akom spoločenskom zriadení žijeme- „...*konflikt je pôvodným zmyslom bytia pre druhých*.“¹⁰⁴

Ja a druhý obývame ten istý svet. Svet, ktorý si síce každý z nás usporadúva po svojom, ale v ktorom sa stretávame. V tomto svete chce každý z nás využívať svoje možnosti, chceme svet odvíjať od seba,¹⁰⁵ chceme byť jeho centrom. Táto naša snaha je však rušená druhým, ktorá vtrhol do nášho sveta. Druhý „*je konkrétnym, ale nedosiahnuteľným pólom môjho úniku, odcudzenia mojich možností a odpływania sveta k inému svetu, ktorý je rovnakým a predsa medzi oboma nie je komunikácia*.“¹⁰⁶

Druhý je ten, kto mi odcudzuje svet, lebo smerom k nemu môj svet *odteká*. Ukazuje mi, že nie je všetko pre mňa. Strháva pozornosť zo mňa na seba. Pohľadom ma na chvíľku znehybňuje a dokáže ma spredmetniť, môže uskutočniť možnosť, ktorá bola mojou. To všetko pre Sartra znamená, že druhý je mi nutným zlom- *pekлом*.

Na druhom závisí, čím som, lebo aby som mohla niečím byť, potrebujem akoby súhlas druhého. Ak mám byť dobrou študentkou, nestačí na to len moje usilovné štúdium. Potrebujem niekoho, kto ma ako dobrú študentku bude vnímať a oficiálne ma tak označí. Je to podobné ako s poznaním u Jaspersa- aby sme mohli hovoriť o poznaní, musí to byť zdieľané. Aby som bola dobrou študentkou, potrebujem niekoho, kto by tento názor zdieľal so mnou, niekoho, kto by ma tak vnímal a tým by túto dispozíciu ukázal i mne samej.

Človek druhých nevyhnutne potrebuje. Či už kvôli rozvinutiu samého seba, poznaniu sa, alebo preto, že konkrétnej existencii u Sartra zostáva kúsok sveta vždy zahalený, a tak potrebuje iných, ktorí by jej tie zahalené kúsky odkryli a ona odkryla im ten svoj. I keď sme súpermi a jadrom našich vzťahov je konflikt, i tak sa potrebujeme.

2.8.2 Nutnosť zakorenenia človeka v spoločnosti u Bakunina i Sartra

Táto podkapitola nebude dlhá, pretože je premostením do nasledujúcej kapitoly. U Sartra sme videli, že druhého potrebujeme s viacerých dôvodov. Ak sa chceme dostať na pôdu jeho myšlienok o spoločnosti obrátime sa na dielo, v ktorom sa jasne zrkadlí Marxov vplyv. A práve ten je príčinou i niekoľkých podobností medzi Sartrom a Bakuninom.

¹⁰⁴ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str. 426

¹⁰⁵ v tom istom, na viacerých miestach- str. 149, 423-490...

¹⁰⁶ v tom istom, str. 327

Myslíme si, že Sartrova cesta od *Bytia a ničoty* po *Marxizmus a existencializmus* je pochopiteľná. Filozofia angažovaného a za všetkých zodpovedného človeka v Sartrovom duchu je len kúsok od marxizmu ako učenia o sociálnej spravodlivosti, rovnosti, učenia vyzdvihujúceho čin a zmenu spoločenských pomerov. Sartre nebol zaslepeným marxistom a už vôbec nie komunistom. Chcel len upraviť učenie, ktoré podľa neho mohlo najlepšie preniknúť k človeku a najviac mu pomôcť.

Nutnosť spoločnosti ľudí je u Marxa, či Bakunina badateľná už v snahe ľudí vymaniť sa spod vlády prírody. Ľudia sa tiež potrebujú preto, že ich potreby postupom času narastajú a nie je v možnostiach jediného človeka všetky svoje potreby uspokojiť. I preto sa bez druhých nezaobídeme.

Sartre sa k nim v svojich úvahách, o úlohe kolektívov, pripája.. Myšlienka, že potrebujeme druhých i z hľadiska uspokojovania svojich materiálnych potrieb je v dnešnom svete takmer automatická- sami si už totiž nevyrobíme takmer nič.

U Bakunina „...člověk nevytváří společnost, rodí se v ní.“¹⁰⁷ I u Sartra sa do spoločnosti rodíme, ale ju i vytvárame. U Bakunina meníme len jej historické formy. V rámci jeho myšlienok nás spoločnosť deterministicky určuje, Sartre akýkoľvek determinizmus vylučuje. Avšak u oboch sa uskutočňujeme len pomocou, či prítomnosťou druhých- druhých, ktorí znamenajú spoločnosť.

To ako tomu je u Sartra sme ukázali, ukážme ešte ako je to u Bakunina: „...člověk se rodí jako divoké zvíře ...a emancipuje se jen pozvolna v lůně společnosti...člověk uskutečňuje svou individuální svobodu ...jediné tím, že se doplňuje všemi jedinci, kteří ho obklopují...“¹⁰⁸ Nakoniec to má byť spoločnosť, ktorá vytvára ľudskú slobodu, ktorá teda robí z človeka človeka. Len v nej môžeme uskutočňovať svoju slobodu ľudským spôsobom, v nej uspokojujeme svoje potreby ako myslia bytosť- teda organizovanou prácou a spoluprácou s druhými. Len v nej sa mi dostáva vzdelania, tak potrebného k poznaniu samého seba. „Jedině díky kolektivnímu úsilí všech minulých i současných členů ...společnosti...vyplývá ...člověk...“¹⁰⁹

Sme nutnou súčasťou spoločnosti, do ktorej sa rodíme. Učíme sa v nej istému pohľadu na svet, v tom sa obaja naši autori zhodujú. Práve v oblasti človeka môžu myšlienky Jean-Paula Sartra slúžiť ako hlbšie filozofické zázemie anarchizmu, pretože ten, problém individua často opomína. Môže mu tak otvoriť nové dvere, ktorými sa uberať, môže poslúžiť ako zdroj, na

¹⁰⁷ Bakunin, M.A.: Lidé a svoboda, str.3, (http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin-_lideasvoboda.html, 13.11.2007)

¹⁰⁸ v tom istom, str. 3-4

¹⁰⁹ v tom istom, str. 4

ktorý sa dá odvolať. Javí sa nám to hlavne pri zrovnaní myšlienok našich dvoch autorov. Často obaja dochádzajú k veľmi podobným záverom, ako ukázala táto kapitola, ale odlišnou cestou. Sartre má svoje závery filozoficky zdôvodnené, Bakunin svoje závery istým spôsobom opiera o filozofickú tradíciu devätnásteho storočia, tá sa však dnes javí ako nedostačujúca. Práve preto môže Jean-Paul Sartre poskytnúť anarchizmu istú alternatívu, ktorá jeho koncept individua obohatí o rozmer, ktorý nie je len vzťahom individua a spoločnosti, ale ktorý dá tomuto vzťahu filozofický základ, zakotví ho v človeku samom. To sa pokúsime ukázať v ďalšej časti.

3: 2.kapitola: Náprava neželaného stavu spoločnosti a cesta ako to dosiahnuť- revolúcia, áno, nie, ako

*„ Lidé jsou bezmocní jen tehdy,
jestliže to sami připustí. “*

J.P.Sartre

Doposiaľ sme neodkryli však všetko bohatstvo, ktoré nám ponúkajú myšlienky dvoch politicky extrémne orientovaných mysliteľov.

Ako Bakunin, tak i Sartre prešiel postupným vývojom, počas ktorého sa ich názory kryštalizovali do podôb často kontradiktórických, v zrovnaní s tými, ktoré formulovali v čase svojej mladosti. Poukázať na podobnosti vo vývoji ich sociálnych i politických úvah, na rozdiely vyplývajúce z časového rozdielu i na tie iného charakteru, to všetko a mnohé iné, je úlohou tejto kapitoly.

3.1.Uvedenie do vnútornej logiky kapitoly

Obaja naši autori si v rámci svojich úvah, z dlhšieho časového hľadiska, často protirečia. Mnohokrát sa nám môže zdať, že ich idey a činy sú nesúrodé. Ako sa však budeme snažiť ukázať, je možné domnievať sa, že toto je problém charakteristický ako pre anarchizmus, tak pre extrémizmus vo všetkých jeho formách. Akýkoľvek extrémizmus so sebou nesie toto stigma- stigma rozporu medzi želaným stavom a praxou, ktorú sami v túžbe po dosiahnutí činia. Práve touto praxou porušujú to, o čo usilujú. Práve ňou ničia svoje šance na úspech.

Vnútorňá logika Sartrových a Bakuninových myšlienok, z tejto oblasti, je v obrysoch veľmi podobná. To však nie je žiadnym prekvapením, pretože ich východiská sa v tomto období v jednom zásadnom bode spájajú. Obaja čerpajú do istej miery z marxizmu, no zároveň ho kritizujú a transformujú do pre seba prijateľnej podoby. Sartre ho *existencializuje*¹¹⁰ a Bakunin, vyčlenením sa od marxizmu a inšpirovaním sa myšlienkami Proudhona, vytvára anarchizmus. Mohli by sme možno povedať, že anarchizmus u Bakunina vzniká z nesúhlasu s osobou a učením Karla Marxa. Ale to všetko nám ukážu nasledujúce analýzy.

¹¹⁰ Farkas, L.: Existencializmus, štrukturalizmus, marxizácia, str.95

Schéma nami sledovaná je jednoduchá. Obaja autori vychádzajú z nutnosti nášho sociálneho zakorenenia i keď ho každý chápe, i vzhľadom k dobe, v ktorej tvorí, odlišne. Popísať to ako chápu spoločnosť, bude úlohou našej prvej podkapitoly. Druhým krokom bude poukázať na to, čo sa javí obom autorom ako neúnosné a čo musí byť nutne odstránené, aký je ten pravý stav spoločnosti, po ktorom naši autori v mene slobody túžia a ako ho dosiahnuť. V záverečnom momente tejto kapitoly sa pozrieme na realnosť tohto riešenia, nie preto, aby sme poukázali na utopickosť ich snáh, ale preto, aby sme poukázali na momenty stroskotania týchto snáh.

3.2. podkapitola: Na akom mieste to vlastne stojíme?

„ Čo môžem robiť? Nič viac než robím.

*Musíte zohľadniť môj vek. 68 ročný muž, ak bol politickou osobnosťou po celý svoj život, by mohol poskytnúť istú dodatočnú znalosť v 69. Ak však nebol politicky aktívnym, ak bol vždy len diskusným partnerom pre politiku, bez toho aby sa do nej priamo zapojil, čo chcete aby vo veku 69 rokov učinil?*¹¹¹

J.P.Sartre Maoistickým účastníkom diskusie v roku 1973

3.2.1. Moment zrodu politického a sociálneho angažovania v životoch Jean-Paula Sartra a M. A. Bakunina

Politická a sociálna angažovanosť nie je u našich autorov samozrejmosťou od samého počiatku ich dospelých životov. Dochádzajú k nej postupne a vzhľadom na to, že obaja reflektujú odlišnú politickú, sociálnu i hospodársku situáciu, sú i ich myšlienky rôzne. Rôzne i keď v tom východiskovom videní spoločnosti sa nelíšia, a preto môžeme časť Bakuninových úvah o spoločnosti vložiť i do úst Jean-Paula Sartra. Začnime však stručne momentom ich prebudenia sa do sveta, ktorý je natoľko iný od toho aký by chceli, že ich núti ho meniť.

¹¹¹ Flynn, T.R.: *L'Imagination Au Pouvoir: The Evolution of Sartre's Political and Social Thought*, str. 157: „ What can I do? No more than I am doing. One must consider my age as well. A man of 68, if he were a political person all his life, could gain some supplementary knowledge at 69. But if he has not been politically active, if he has always been a sounding board for politics without directly engaging in it, What would you have him do at 69?“, (<http://www.jstor.org>, 8.1.2008)

Keď Sartre tvorí svoj koncept slobody a zodpovednosti, keď uvrháva človeka do väzenia svetových udalostí, dalo by sa očakávať, že sám bol uvedomelej a aktívnej reflexie svetového diania schopný. No nebolo tomu tak. Francois Bondy v svojej práci *Jean-Paul Sartre a politika* píše o tom, že to boli traja muži, ktorí v ňom tento záujem vyvolali- Paul Nizan, Albert Camus, Maurice Merleau-Ponty. Paul Nizan, ako člen komunistickej strany, s ktorou sa neskôr rozišiel po tom, čo bol odhalený pakt medzi Hitlerom a Stalinom. Môžeme povedať, že práve on bol pre Sartra motivujúcim činiteľom na poli politiky. Po jeho smrti „*Sartre stráca mentora i svoje alter ego.*“¹¹² Albert Camus ako aktívny člen *Odporu*, ktorý sa so Sartrom v mnohých ohľadoch nezhodol. Do tretice Merleau-Ponty, s ktorým Sartre dlhú dobu spolupracoval v časopise *Les Temps Modernes*.¹¹³

O tom, že Sartre prešiel búrlivým politickým vývojom, plným protirečení a nejasného vzťahu s komunistickou partajou vo Francúzsku, o tom, že sa počas svojho politického uvažovania rozišiel ako s Merleau-Pontym, tak i s Albertom Camum, o tom niet pochyb. Dôležité je však podotknúť, že síce môžeme isté stopy naznačujúce jeho neskoršie politické názory hľadať už i v *Bytí a ničote*, pretože už tu si svojim konceptom slobody a zodpovednosti dláždi cestu k angažovaniu sa človeka vo svetových udalostiach, k nutnosti angažovania, ktorá z nás robí buď zástancu, alebo odporcu toho ktorého stavu. Už tu nachádzame koncept druhého ako nepriateľa, konkurenta skrz ktorého nám svet uteká, druhého ako toho, kto nám môže scudziť naše možnosti. „*Intelektuálne korene jeho politickej a sociálnej teórie ...nachádzame v konceptoch falošnej viery a bytia v situácii, ktoré rozvíja v svojom hlavnom diele Bytí a ničote.*“¹¹⁴

Bytie a ničota vychádza po prvýkrát v roku 1943 a ako v jednom interview sám Sartre tvrdí: „*Každý človek je politický...avšak sám pre seba som to neodhalil až do vojny, a plne som to nepochopil až do roku 1945.*“¹¹⁵

Tu sa ukazuje tá tvár Sartra, ktorá nám odhaľuje to, čo všetci dobre a dávno vieme: niečo iné je o niečom písať, alebo o tom kvetnato rozprávať a niečo iné je svoje slová žiť.

Sartre sa k politike dostáva po tom, čo ho sklamala literatúra, ako istý nástroj sociálneho boja. V spoločnosti sa angažuje až po tom, čo prostredníctvom svojich priateľov, spomedzi nich hlavne Paula Nizana, objavil a do svojho diela zakoncipoval myšlienky marxizmu. O tom,

¹¹² Bondy, F.: Jean- Paul Sartre and Politics, str. 32: „...Sartre lost a mentor and an alter ego.“ (<http://www.jstor.org>, 8.1.2008)

¹¹³ v tom istom, str. 25

¹¹⁴ Flynn, T.R.: L'imagination Au Pouvoir: The Evolution of Sartre's Political and Social Thought, str. 159: „The intellectual roots of his political and social theory ...are set in the concepts of bad faith and being-in-situation, developed in his masterwork Being and Nothingness.“, (<http://www.jstor.org>, 8.1. 2008)

¹¹⁵ v tom istom, str. 162: „Every man is political...But I did not discover that for myself until the war, and I did not truly understand it until 1945.“

ako úspešne a s akými výhradami, sa dá dlhodobo diskutovať, avšak myslím, že z hľadiska udalostí, ktorých boli krajiny strednej Európy i celého sveta svedkami, by sme mohli povedať, že výhrady, ktoré Sartre smeroval na adresu marxizmu dvadsiateho storočia, boli oprávnené z jediného jedného dôvodu- Sartre nikdy nezabúdala na jednotlivca na rozdiel od marxizmu, ktorý ho zomlel vo víre triedy. I keď jemu sa jedinec stráca v násilí.

Práve dielo *Kritika dialektického rozumu* je zdrojom týchto myšlienok, rovnako ako články v *Les Temps Modernes* a mnohé iné. O jeho pravom sociálnom a politickom angažovaní môžeme hovoriť od roku 1946 až po rok jeho choroby, počas ktorej sa viac a viac uzatváral do seba, ale i napriek tomu nezostal úplne pasívnym a jeho politická angažovanosť tak definitívne končí až rokom jeho smrti 1980.¹¹⁶

Bakunin nám sám podáva správu o tom, kedy pocítil potrebu zasiahnuť a zmeniť to, čo považoval za nespravodlivé. Tento moment je u neho spojený s rozlúčením sa s filozofiou, s ktorou skoncoval po vzore Marxovho známeho: „*Filosofové svet jen různé vykládali, jde však o to jej změnit.*“¹¹⁷

Bolo to počas jeho štúdií v Berlíne, kde sa „*poznenáhlu vyléčil ze své filosofické choroby ...*“¹¹⁸ Hľadal vo filozofii „*život, a ona skomírá a nudí, hledal jsem čin, a ona ústí v absolutní nečinnost...z filosofie jsem přesedlal na politiku.*“¹¹⁹ Tento prerod u neho nastal vo veku 27 rokov, teda v roku 1840. Od tej doby nebol jeho politický vývoj jednosmerný a pre našu prácu je podstatný ten z druhej polovice jeho života, kedy o ňom hovoríme ako o anarchistovi.

U oboch mysliteľov to bol stret s realitou vykladanou marxisticky, ktorý ich primäl k tomu, aby sa na spoločenskom dianí aktívne podieľali. Sartre skôr ako komentátor a spolupútnik, Bakunin ako iniciátor a večný revolucionár. Je to práve marxizmus, rozdeľujúci svet na dva tábory, ktorý ich lákal. No ani jeden ho neprijal v celku, každý ho pozmenil a pretransformoval. To, ako pod jeho vplyvom videli spoločnosť, je témou nasledujúcej podkapitoly.

3.2.2. Spoločnosť- bojové pole

Pre marxizmus, anarchizmus a v podstate všetky politicky socialisticky orientované teórie je spoločnosť antagonisticky rozdelená. Tento model sa nám dnes môže zdať prekonaný,

¹¹⁶ v tom istom, str. 162

¹¹⁷ Marx, K., Engels, F.: *Německá ideologie* I. Feuerbach, str. 91

¹¹⁸ Bakunin, M.A.: *Zpověď caru Mikuláši I.*, str. 12

¹¹⁹ v tom istom, str. 10

a v podstate by sme mali i pravdu, pretože Karl Marx nikdy nerátal s objavením sa niečoho takého ako je stredná vrstva. Každopádne nezávisle na tom, ako tento model posudzujeme dnes, je to model, ktorý do svojej koncepcie preberá ako Bakunin, tak i Sartre.

Nadpis *Spoločnosť- bojové pole* sme zvolili práve preto, že ak predpokladáme, že spoločnosť je tvorená dvomi triedami- *buržoáziou a proletariátom*, tak implicitne predpokladáme neodvratiteľný konflikt, ktorý musí byť odstránený, aby sa bolo možné posunúť na vyššiu úroveň, na úroveň, kde budú triedne rozpory odstránené.¹²⁰

V skratke povedané, toto je schéma všetkých tých, ktorých môžeme zahrnúť pod názov marxisti, anarchisti, ľavicový extrémisti. S tým rozdielom, že v priebehu dvadsiateho storočia, začali hnutia tohto razenia venovať svoju pozornosť nielen buržoáznym spoločnostiam v Európe či v Amerike, ale obracali sa rovnako silne k tretiemu svetu, a s ním súvisiacim problémom kolonializmu či imperializmu, ako výsledku nadvlády buržoázie v spoločnosti.¹²¹

Ako Bakunin, tak i Sartre kritizujú kapitalizmus, buržoáziu a jej spôsob života, no každý z nich to čini iným spôsobom. Bakunin píše svoje príhovory, prejavy, výzvy a konkrétnu kritiku spoločenského zriadenia. Sartre reaguje na konkrétne udalosti a vedie skôr polemiku s marxizmom v pokuse o istý druh zlúčenia marxizmu a existencializmu.

Pochopiť nutnosť nášho zakorenenia v spoločnosti, nie je ani v prípade Bakunina ani v prípade Sartra, nijak obtiažne. V podstate na to môžeme usudzovať už z predchádzajúcej kapitoly, kde sme poukázali na nutnosť druhého v našom živote v koncepte J. P. Sartra, a len pre oprášenie to môžeme demonštrovať jedným citátom, v ktorom Sartre túto problematiku plne vyjavuje čitateľovi: „*Abych získal o sobě jakoukoliv pravdu, je třeba, abych prošel druhým.*“¹²²

Je to práve tento koncept, ktorý sa jednoznačne zrkadlí v jeho myšlienkach o spoločnosti z obdobia *Bytia a ničoty*, kde môžeme povedať, Sartre chápe spoločnosť ako súhrn jednotlivcov, ich vzťahov.¹²³ Jedinec je ústredným bodom Sartrovho myslenia a to sa nemení, ani v období jeho stále zvyšujúcej sa miere politického angažovania. Sartre je opojený individuum a i keď v svojej *Kritike dialektického rozumu* nemálo čerpá z marxizmu, nemôžeme povedať, že by toto učenie marxistickým naozaj bolo. Nie je úlohou tejto kapitoly vykresliť Sartrov vzťah k marxizmu a jeho vtedajším francúzskym reprezentantom, ale z úst každého jeho kritika padá na rub jeho uvažovania o spoločnosti vždy takmer identická

¹²⁰ Tu je zaujímavá teória R. Dahrendorfa, ktorá narozdiel od Marxa a Bakunina tvrdí, že konflikt je neodstrániteľný. V tomto bode môžeme i Sartra radiť na stranu Dahrendorfa.

¹²¹ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 129

¹²² Novozámská, J.: Existoval existencializmus, str.107

¹²³ Farkas, L.: Existencializmus, štrukturalizmus, marxizácia, str. 209

výčitka- dôrazom, ktorý kladie na individuum a odmietnutím dialektiky, ktorá by bola na jednotlivcoch nezávislá, sa vlastne v zásadných bodoch z marxizmom rozchádza.¹²⁴

V pohľade na spoločnosť sa s Marxovým učením rozchádza i Bakunin, ale z odlišných dôvodov. Bakunin kladie dôraz na individuum v niektorých pasážach svojich textov, no zároveň ho utápa v komúne, kolektíve, ako na to poukazuje Nikolaj Berďajev.¹²⁵ Tým hlavným dôvodom rozkolu na tomto poli je Bakuninov odpor k štátu, byrokracii, politickej strane, či inej forme organizovania, a jeho obviňovanie marxizmu z dychtenia po moci, ktorá bude viesť k opätovnému utláčaniu.

V Sartrovom prípade je obtiažne hovoriť o konkrétnej vízii tej správnej spoločnosti, alebo o jasnom vzťahu k otázke áno, alebo nie spoločnosti. Je ťažké zladať jeho rôznorodé prehlásenia, zorientovať sa v marxistických pojmoch, ktorým dodáva existenciálny obsah často nejasným spôsobom. Julien Gracq to všetko zhrňuje pod svoj koncept tzv. *existenciálneho Nie*, ktoré charakterizuje takto: „ *Nie fyzickému svetu, prírode, ktorá je obscénna, ktorá rastie ako rakovina...Nie ostatným...sú peklom...Nie spoločnosti tak ako je teraz...Nie, som presvedčený, každej mysliteľnej forme spoločnosti...*“¹²⁶

Ak vyjdeme z *Marxizmu a existencializmu*, tak nájdeme Sartrov východiskový bod. Spoločnosť je bytím v *nedostatku* a z toho vznikajú všetky komplikácie nášho súžitia v jej rámci.¹²⁷ U Bakunina, by sme tento *nedostatok* mohli parafrázovať, ako existencia nerovnosti vo svete, ktorej existencia je priamo úmerná s existenciou kapitalistickej, či inej nerovnosti generujúcej formy usporiadania spoločnosti.¹²⁸

Fakt nedostatku je základným východiskom i Marxových úvah. Nedostatok je však u neho, rovnako ako u Bakunina, zavinený zlým sociálnym usporiadaním, a tým pádom je odstrániteľný. Nedostatok nie je východiskovou situáciou ľudstva, u Bakunina i Marxa sa združujeme, pretože sami nedokážeme uspokojovať všetky svoje potreby. U Sartra je práve vytvorenie spoločenstva a následne spoločnosti reakciou na nedostatok. „

Vykořisťovatel a vykořisťovaný jsou lidé, kteří jsou spolu v boji v systému, jehož základním rysem je nedostatkovost.“¹²⁹ Na rozdiel od tohto je základná situácia u Marxa i Bakunina odlišná: Človek je u nich prírodnou bytosťou, ktorá si musí prostriedky k životu obstarávať

¹²⁴ v tom istom: str. 209-225, ale i R. Garaudi, a mnohí iní

¹²⁵ Berďajev, N.A.: Ruská idea, str. 138

¹²⁶ Bondy, F.: Jean-Paul Sartre and Politics, str. 44: „ A No to the physical world, to nature- which is obscene, which grows like a cancer...A No to others...this is the hell. A No to society as it is...and a No, I am convinced, to any possible form of society...“; (<http://www.jstor.org>, 8.1.2008)

¹²⁷ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str. 163

¹²⁸ Bakunin, J.P.: The Capitalist system, str.1-7 in: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

¹²⁹ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str. 110

z prírody, k tomu nie je dostatočne vybavený a tak sa musí združovať.¹³⁰ I tu sa teda stretávame s nedostatkom, ale iného druhu- je to nedostatočnosť našej biologickej výbavy pre prežitie a u Sartra je to nedostatočnosť zdrojov, o ktoré sa snažím. To má závažné dôsledky, mimo iné hlavne v tom, že u Sartra, by z tohto vyplývalo, že svet nebude nikdy rajom pre všetkých a môžem sa snažiť prejavy nedostatku eliminovať, ale zrejme sa nám to nikdy nepodarí úplne vo všetkých ohľadoch.

Za ďalší dôsledok môžeme považovať to, že ak je našou základnou situáciou nedostatok, ktorí nás núti k združovaniu, tak to znamená, že druhý je pre nás konkurentom a tým aj nebezpečenstvom.¹³¹ Minimálne u Sartra, o tom nemôže byť ani pochyby. Zachováva tak myšlienkovú súvislosť s *Bytím a ničotou*, kde druhý zastával veľmi podobnú pozíciu.

V *Bytí a ničote* je druhý zlodejom našich možností, nášho sveta. V *Marxizme a existencializme* Sartre v tejto línii pokračuje, ale obohacuje ju o materiálnejší aspekt. Druhý je zlom, pretože sa obaja nachádzame v situácii nedostatku, kde „*potřeby individua nejsou uspokojovány...*“¹³² V snahe uspokojiť svoje potreby, narážam na protivníka snažiaceho sa o to isté. A práve on svojou aktivitou znižuje moju šancu na úspech.

Druhý ako konkurent figuruje i v myšlienkach Bakunina. Toto chápanie druhého je u neho však tesne prepojené s postavením proletariátu voči buržoázii v kapitalisticky usporiadanej spoločnosti. U Bakunina je to vždy kapitalista, a tak v podstate štát ako zriadenie, vinný za tento aspekt vnímania druhého v rámci proletariátu, s odstránením kapitalistu, či kapitalizmu vôbec, tento aspekt zmizne.

Je to tlak vyvíjaný zo strany kapitalistu na proletára, ktorý nemajúc z čoho žiť, čím uspokojovať životné potreby, musí svoje požiadavky prispôbovať podmienkam, ktoré si určí kapitalista. Kapitalista, keďže využíva fakt, že proletárov je mnoho a musia sa nejako živiť, vie, že niektorý z nich pristúpia i na tie najhoršie možné podmienky. „*Vy budete pracovať...a ja...predávať pod svojim menom produkt vašej práce, nedajúc vám za to viac než nutné minimum, ktoré zabezpečí, že na druhý deň neumriete od hladu, takže na konci zajtrajšieho dňa budete stále pracovať pre mňa v tých istých podmienkach, a ak budete vyčerpaný, vyhodím vás, a nahradím inými. Ved' to poznáte, zaplatím vám malú mzdu, pracovný deň bude dlhý, podmienky práce prísne, despotické, kruté tak ako to len bude*

¹³⁰ Valach, M.: Marxova filosofie dějin, str.42

¹³¹ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str. 163

¹³² v tom istom, str. 163

možné...a to všetko z lásky k bohatstvu ...pretože čím menej zaplatím vám, tým viac získam ja.“¹³³

Práve táto odlišnosť v zakotvenosti názoru, z ktorého autori usudzujú na nebezpečenstvo druhého vo vzťahu k nám, má vážne dôsledky v sfére výsostne marxistickej a to v otázkach *odcudzenia*.

Práve problematika pôvodu odcudzenia druhého sa javí byť v tejto otázke kľúčová. U Bakunina, rovnako ako u Marxa, sme rodovými bytosťami a fakt odcudzenia je daný len nespravodlivosťou a nesprávnosťou toho ktorého sociálneho, alebo politického usporiadania. To znamená, že druhý ako konkurent a možné nebezpečenstvo, v inom zriadení tento svoj závoj stráca a stáva sa mi neodcudzeným.

U Sartra je však problém odcudzenia druhého zrejme ďalekosiahlejší a komplikovanejší. Druhý mi nie je len materiálnym konkurentom v oblasti uspokojovania potrieb. Je mi i tým, ku ktorému neprenikám, nech sa akokoľvek snažím. Je tým, kto mi večne uteká a trhá mi svet z rúk. Je tým, kým nie som Ja a tým, koho pohľad ma zahanbuje. Je mi cudzím i keď je tesne vedľa mňa. Je ale tým, koho potrebujem, aby som poznal seba samého.¹³⁴ Túžim po ňom ako po subjekte, ale v tomto vzťahu musí byť jeden z nás vždy vecou, ako to dokladajú Sartrove analýzy lásky a iných ľudských vzťahov z *Bytia a ničoty*.¹³⁵

Túto priepasť medzi ním a sebou, túto formu odcudzenia v *Byti a ničote*, nezmení žiadna forma spoločenského zriadenia. Druhý bude vždy tým iným, niekým vzdialeným pripomínajúcim peklo.¹³⁶

Práve z tohto rozdielu medzi Bakuninom, Marxom a Sartrom, sa môžeme pokúsiť vyvodiť malú úvahu. Sartre sa angažuje v spoločnosti možno v duchu jeho citátu: „*Nedává-li člověk svůj život za něco, skončí tím, že ho dá za nic.*“¹³⁷ Lobuje za svoje myšlienky, kričí ich nahlas do sveta v nádeji, že budú vypočuté. Ale akoby vedel, že tie základné ľudské problémy, žiadna ideológia nevyrieši. Sú akoby ľudskou konštantou, ktorej prejavy sa môžeme len pokúšať utíšiť.

¹³³ Bakunin, M.A.: The Capitalist system, str. 5: „You will work...and I... sell for my own behalf the produkt of your labor, without giving you more than a portmon which is absolutely necessary to keep you from dying of hunger today, so that at the end of tomorrow you will still work for me in the same conditions, and whwn you have been exhausted, I will throw you out, and replace you with others. Konw it well, I will pay you a salary as small, and impose on you a working day as long, working conditions as severe, as despotic, as harsh as possible...from love of wealth...because the less I pay...the more I will gain.“, in: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

¹³⁴ Sartre, J.P.: Byti a nicota, str.275-364, 426- 443

¹³⁵ Průcha, M.: Existencialismus. In: Člověk a moderní doba, str. 26

¹³⁶ Sartre, J.P.: S vyloučením veřejnosti. In: 5 her a jedna aktovka, str.77

¹³⁷ v tom istom, na obálke

Na rozdiel od neho, však Marx i Bakunin od počiatku poznali liek na liečenie tejto choroby. Rovnosť a cesta k jej opätovnému dosiahnutiu, všetky tieto neduhy odstráni a druhý mi nebude konkurentom, ale bratom, či sestrou.¹³⁸ Ak som o sile takejto ideológie pevne presvedčený, robím všetko pre jej naplnenie realizáciou. Avšak ak viem, že základný problém môjho vzťahu s druhým sa takto odstrániť nedá, pristupujem k nej s rezervou a kritikou, pretože viem, že nie je sľubovaným všeliekom. Možno preto Sartre nikdy nevstúpil do Komunistickej strany Francúzska a mal k nej takpovediac ambivalentný vzťah- raz ostrá kritika za zásahy v Maďarsku 1956 a v Československu 1968, inokedy pochvalné ódy na ZSSR- slobodu kritiky a blaho občanov na jeho území. Sartre však prepadol horúčke revolúcie i keď v svojich dielach prichádzal s myšlienkou neodstrániteľnosti odcudzenia.

Z tohto záveru by sme mali posudzovať všetky Sartrove aktivity na poli sociálnom, či politickom. Musíme zohľadniť to, že vedel, že nie je cesty z pekla do raja, lebo druhý je mojím vlastným démonom. Nesiem si ho v sebe a nik ma ho nezbaví- ani revolúcia, ani angažovaná literatúra, ani idea rovnosti. Túto formu odcudzenia nik a nič neodstráni, o zvláštnosti je jeho pád do násilia, revolúcie.

Aby sme však nezišli z cesty, ktorú sme si v úvode k tejto kapitole stanovili. Ak sme základne v situácii nedostatku, ako sme to už napísali, tak sa k jeho prekonávaniu musíme združovať a vytvárať tak isté kolektivity. Už v *Bytí a ničote* Sartre píše o *bytí s* ako o istej *ontologickej solidarite* s účelom spoločného zužitkovania tohto, nami obývaného, sveta.¹³⁹ Pod ňou má na mysli „*souhrn nástrojů tvořící svět, v němž žijí...Cesty, náradí, společenské podmínky, instituce už vyznačují obrysy mého možného chování.*“¹⁴⁰ Aj v tomto smere sa nám táto solidarita môže zdať, akoby sebeckou a to z toho dôvodu, že tak činíme pretože vieme, že sami nielenže nezvládneme tento svet zužitkovať, ale aj preto, ako píše Sartre, že ak by sme sa o to pokúšali sami, nevyhneme sa boju s druhými.¹⁴¹

U Sartra sa združovanie deje v dvoch základných formách, ktoré sú akoby alternatívou Marxovej *triedy pre seba* a *triedy o sebe*, a to buď *skupina* alebo *kolektív*. Bakunin nikdy nebol prílišným teoretikom a tak ho v kontexte týchto úvah musíme na okamih vynechať.

Sartrov kolektív je vlastne *triedou o sebe*. Ako píše Milan Průcha v svojom doslove k *Marxizmu a existencializmu*: „*Kolektiv sdružuje pouze vnějším způsobem, takže dělá své*

¹³⁸ Takto oslovuje Bakunin svojich spolubojovníkov a spolubojovníčky i všetkých príslušníkov budúcej spoločnosti v svojich dielach.

¹³⁹ Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str. 301

¹⁴⁰ Garaudi, R.: *Perspektivy člověka*, str. 107

¹⁴¹ v tom istom, str. 107. Už tu môžeme badať marxistickú orientáciu Sartra i pri písaní *Bytia* a *ničoty*

bez ohledu na druhého. Je to pasivní, prakticko-inertní soubor.“¹⁴² Na rozdiel od kolektívu je skupina tým, čo si Sartre cení a to hlavne z toho dôvodu, že práve ona naplňa každého zo svojich členov. „ Skupina...znamená čistou praxi, tj. snahu o potlačení všech forem setrvačnosti. Každý její člen žije společným úkolem.“¹⁴³ Skupina je Marxovou triedou pre seba, kde si každý uvedomuje prečo v nej je, a kam s ňou a v jej rámci smeruje. Kolektív je len prázdnu nálepkou, možno by sme mohli povedať, že sú to Bourdieove *triedy na mape* - v nich vidíme abstraktné individua spojené napr. rovnakým sociálnym postavením. Oni však o sebe navzájom nevedia, a tak, v ich rámci, nie sú spojený putom spoločnej uvedomelej činnosti.

Kolektív je však prvým krokom, ktorý musí byť učinенý na ceste ku skupine. Stmelujúcu úlohu tu hrá *nebezpečenstvo*¹⁴⁴ - pocit ohrozenia vonkajším nepriateľom zjednocuje ľudí, pre ktorých sa stáva vec dovtedy vedľajšia tou hlavnou. To, že sa majú voči komu vyhradiť ako voči tomu, kto je iný, stojaci voči nim v opozícii, im dáva zreteľnejšie najavo, čo majú spoločné a kým v rámci tohto spoločenstva sú. Sartrove myšlienky z tejto oblasti nie sú z dnešného pohľadu sociológie nijak objavné, ani vzhľadom k dobe, v ktorej ich Sartre koncipoval. Je to však pochopiteľné z jeho snahy začleniť poznatky a metódy sociológie, hlavne tej americkej, spolu s psychoanalýzou, do obecných teórií marxizmu.¹⁴⁵

Skupiny zohrávajú dôležitú úlohu v živote jednotlivcov, pretože skupiny „... určují vztahy jednotlivce ke společnosti...“¹⁴⁶ Kolektívy i skupiny sú produktmi ľudskej činnosti, a rovnako sa potom pod ich vplyvom stávajú ľudia produktom svojho vlastného produktu. Sme silne určovaný miestom, ktoré v spoločnosti zastávame, ale nie je to len toto miesto, ktoré nás formuje. Dôležitá je rodina ako prvý kontakt so spoločnosťou, ktorý je mimoriadne špecifický, pretože rodina nie je len bunkou istej sociálnej triedy, je to bunka, ktorá má istý vlastný náhľad i na vlastnú triedu, a ním sprostredkúva dieťaťu víziu spoločnosti. Sme určený i vlastným projektom. To všetko sa však vzťahuje a dotvára okolím, v ktorom sa vyskytujeme. Nie sme pasívnou obeťou sociálnych vzťahov, pretože sme ich spolutvorcami.¹⁴⁷

„ Skupina propůjčuje jednotlivcům, jež vytvořila a kteří zase vytvořili ji ...jejich schopnosti a jejich účinnosti. Prostřednictvím individua přichází skupina k sobě samé a poznáva sebe samu...osoby se v ní zrcadlí v té míře, nakolik jim podmínky boje a struktury skupiny dovolují

¹⁴² Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str. 163

¹⁴³ v tom istom, str. 163

¹⁴⁴ v tom istom, str. 163

¹⁴⁵ v tom istom, str. 55, 64

¹⁴⁶ v tom istom, str. 113

¹⁴⁷ v tom istom, str. 113-114

individuálně zasáhnout do hry.“¹⁴⁸ Práve tu je jasná spojitosť tejto myšlienky s myšlienkou Bakunina, že je to len spoločnosť, ktorá nám môže umožniť stať sa človekom, prostredníctvom realizovania našich schopností, v jej priestore.

Tak sa v rámci skupiny vytvára naša vlastná osobnosť, ruka v ruke s charakterom skupiny. Za skupinu by sme tu mohli, v podstate v duchu *Bytia a ničoty*, dosadiť akúkoľvek inú činnosť,¹⁴⁹ ku ktorej by sme zamerali svoju pozornosť a venovali jej časť svojho života. To je potvrdenie Sartrovej vety, že sa človek tvorí počas celého života, pričom jediné, čím je determinovaný sú udalosti a miesta, ktorými na svojej ceste prejde.

Postavenie skupiny v Sartrových myšlienkach z *Marxizmu a existencializmu* silne pripomína jeho myšlienky o človeku z *Bytia a ničoty*: „*Každá ..skupina je subjektom , nakolik realizuje svou akci, a objektem, nakolik je vystavena akci druhých.*“¹⁵⁰ Je to ako človek v svojich vzťahoch s druhými. Ak je aktívnym, je tým, kto realitu vytvára, kto uchytí svoju šancu a pretvorí realitu- je subjektom. Ak je nečinný, necháva sa unášať prúdom aktivity druhých, je len vecou v ich živote, je objektom.

Pre Sartra kapitalisti nie sú hlavným nepriateľom proletariátu. Tým je jeho „*...vlastní tendence být inertním kolektivem.*“¹⁵¹ Bakunin by však zrejme i túto tendenciu k pasivite prikladal zlým životným podmienkam proletariátu, v ktorých sa proletariát ocitá doma i v práci. Pre korektnosť je však treba dodať, že životné podmienky proletariátu z 19. storočia sa dajú len ťažko zrovnávať s tými z dvadsiateho.

V oblasti tejto problematiky sa črtá ešte jedna paralela medzi človekom a skupinou v Sartrovom myslení- je ňou možnosť byť, alebo sa stať dejinným subjektom. „*V tomto živoucím univerzu zaujímá- podle našeho názoru- člověk privilegované místo. Zaujímá je především proto, že může být dějinným subjektom a může se proto neustále definovat svou vlastní praxí prostřednictvím podstoupených nebo vyvolaných změn, jejich zniterněním a pak překročením těchto zniterněných vztahů.*“¹⁵² Každý z nás je dejinným subjektom, sme tvorcami svojich dejín,¹⁵³ to je bod na ktorom sa zhodujú ako Sartre, tak i Marx a Bakunin. Bez neho by ich výzvy ľuďom vyznievali naprázdno. Načo ich smerovať niekomu, kto nemá možnosť niečo zmeniť?

¹⁴⁸ v tom istom, str. 113

¹⁴⁹ Dalo by sa diskutovať o tom, či by v tomto prípade úlohu človeka mohla zastúpiť vec alebo záľuba a nahradila by poznávaciu funkciu seba samého, ktorú má u Sartra druhý?

¹⁵⁰ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str. 111

¹⁵¹ v tom istom, str. 163

¹⁵² v tom istom, str. 143

¹⁵³ Marx, K., Engels, F.: *Německá ideologie I Feuerbach*, str.26

Práve preto, že dejiny tvoríme všetci, sú pre nás tak neprieľadné.¹⁵⁴ Rovnako i kolektívy sa môžu stať tvorcami dejín, najväčší potenciál je v tomto smere pripisovaný práve proletariátu ako potencionálnemu tvorcovi nového a spravodlivého sociálneho rádu. Môže sa tak stať však až vtedy, keď proletariát dospeje k uvedomeniu seba sama- keď prekročí hranice inertného kolektívu a stane sa skupinou navzájom spojenou spoločnou praxou.¹⁵⁵ Tu v podstate Sartre sleduje líniu Marxových úvah, podstatný rozdiel však spočíva v tom, že Marx umiestňuje zdroj dialektiky mimo jednotlivca a Sartre ho vidí v jednotlivcoch.

Sartre sám uznáva, že jednotlivec je v rámci spoločnosti, v rámci svojej praxe determinovaný. Rovnako ako u Marxa, rozdiel sa ukáže hneď ako poukážeme na to, že u Sartra je spoločnosť čistou praxou a len človek je tým, kto si tieto determinanty vytvára. „Sartre sám uznáva, že spoločenské objekty sú produktmi ľudskej činnosti a uznáva i determinovanosť praxe...zo subjektu, z činnosti subjektu vytekajú potôčky determinácie...ktoré po splynutí prúdia späť a spätne pôsobia...“¹⁵⁶

Sartre, ako existencialista, sa nemôže zmieriť s tým, že by človek bol celkom určovaný triedou, do ktorej sa narodil. Nenachádza plne určujúce zákony mimo individua. Ak by také boli, viedli by len k slepej viere okrádajúcej človeka o jeho silu. Sme ovplyvnení inými a ich činnosťou, ale v jej rámci sme stále slobodnou bytosťou reagujúcou na podnety praxe iných, sme slobodným projektom seba samých.¹⁵⁷

„Dialektika a sama prax“ tak u Sartra „pochádzajú od individuí, čo determinujú historický pohyb, ktorý potom strháva a ťahá za sebou (entraine) aj samého človeka.“¹⁵⁸ Sartre tak pre človeka zabezpečuje istú mieru slobody, ktorú mu marxizmus berie. Sú to ľudia vybavení dialektickým rozumom, slobodní k tomu, aby si determinanty vytvárali sami svojou činnosťou, slobodní, nepotrební vonkajšie determinanty.¹⁵⁹

3.3.podkapitola: Ako a kam smerovať svoju túžbu po zmene?

„V tomto svete vyvrátenom zo základov, v ktorom konečnou prekážkou je pravda života...robili sme ústupok za ústupkom a nadobudli sme iba jednu istotu: svoju úplnú bezmocnosť. Koľkokrát sme zradili našu

¹⁵⁴ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str. 78

¹⁵⁵ v tom istom, str. 79

¹⁵⁶ Farkas, L.: Existencializmus, strukturalizmus, marxizácia, str. 213

¹⁵⁷ v tom istom, str. 119

¹⁵⁸ v tom istom, str. 101

¹⁵⁹ v tom istom, str. 223

mladosť... Už nemáme čo povedať našej mládeži... Keď sme dosiahli vek, v ktorom sa začíname zamýšľať nad naším závetom, s prekvapením sme zistili, že sme neurobili nič.“

*J.P.Sartre v predslove ku knihe Paula Nizana: Aden Arabie*¹⁶⁰

Ak by sme osobu Jean-Paula Sartre nepoznali bližšie, prišli by nám slová z úvodného citátu ako slová muža zlomeného svojim neúspechom. No je to práve M.A.Bakunin, ktorý by na takéto slová mal, po všetkých neúspechoch revolúcií svojho života, nárok.

Karl Popper poukazuje na nebezpečenstvo myšlienky o hrôze doby a sveta, v ktorom žijeme. Takto jednostranne poňatá myšlienka je priamou cestou k zaslepenému fanatizmu, ktorého sme, v rôznych podobách, svedkom i dnes. Pod pocitom nápravy skazeného sveta, oberáme iných o ich slobodu, o ich víziu. Berieme im právo na smiech, šťastie a poukazujeme na ich sebeckosť a ľahkomyselnosť, ak sa dokážu v takto „skazenom“ svete radovať. Karl Popper mal pravdu. Potvrdili to dejiny a potvrdzujú to i myšlienky M.A.Bakunina a J.P.Sartre, ak sa na ne pozrieme kriticky. Na to je však zatiaľ ešte priskoro.

3.3.1. Negatívne videnie reality- čo je zdrojom nespravodlivosti

„ Všetko, čo žije, činí tak pod kategorickou podmienkou nevyhnutného zasahovania do života iného...“

*M.A.Bakunin*¹⁶¹

Ako teoretik, či praktik revolúcie, ako človek z plného hrdla volajúci po zmene, musím si najskôr ujasniť, čo je zlom spôsobujúcim nevyhovujúci stav spoločnosti a sveta. Michajľ Alexandrovič Bakunin mal v tomto smere svoje myšlienky jasne utriedené.¹⁶² Bakunin prešiel dlhým myšlienkovým vývojom, než došiel k svojmu poňatiu anarchizmu, či ak chceme neštátneho socializmu.¹⁶³ Až do roku 1866, kedy vychádza jeho *Revolučný katechizmus*, či ako uvádzajú iné zdroje, do roku 1867, kedy vniesol svoj „ *revoluční program*

¹⁶⁰ v tom istom, str. 126

¹⁶¹ Bakunin, M.A.: Selected writings, str.1: „ Everything that lives, does so under the categorical condition of decisively interfering in the life of someone else...“in: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

¹⁶² Ani v otázkach prevedenia revolúcie nemal často tak jasno, ako práve v tom, čo treba zničiť.

¹⁶³ Už tu vidieť jeden zo zákl. rozdielov medzi ním a Marxom. Tento názov užíva i Bakunin sám napr. v práci *Anarchism: Stateless Socialism*, a upozorňuje na to i T.G.Masaryk v druhom diele jeho práce *Rusko a Evropa*.

do *Ligy míru a svobody*“¹⁶⁴ a kedy odsúdil nacionalizmus, dovtedy zastávaný v rámci jeho panslavizmu, alebo až do roku 1868, teda do usporiadania kongresu v Berne,¹⁶⁵ môžeme o jeho myšlienkach hovoriť ako o revolučnom demokratizme. Od týchto prelomových rokov hovoríme o jeho myšlienkach už ako o anarchizme.¹⁶⁶ Jedným z hlavných rozdielov oboch koncepcií, je postavenie náboženstva, cirkvi a Boha, v očiach Bakunina, rozšírenie revolúcie i charakter a usporiadanie obcí. Jeho anarchistické názory vznikli vlastne z jeho „...*radikálne demokratických názorů jejich radikalizací.*“¹⁶⁷

Ak by sme však mali len jednu vetu zhrnúť to, čo je pre Bakunina zásadné a čo podľa jeho názoru v spoločnosti jeho doby, ale zrejme z jeho uhlu pohľadu i v tej dnešnej, absentuje, bola by to požiadavka rovnosti. Tá zostáva spoločnou pre oba jeho programy. Na ceste k nastoleniu tak žiadanej rovnosti, nachádza Bakunin viacero prekážok, uvrhujúcich človeka pod jarmo otroctva. Každá z takýchto prekážok musí byť, nutne, odstránená, aby sme mohli hovoriť o spoločnosti spravodlivej a rovnjej.

Mohli by sme povedať, že myšlienka rovnosti je dôležitá i pre Sartra, i keď on a jeho doba už tak nežila heslom Veľkej francúzskej revolúcie- *sloboda, rovnosť a bratstvo*. Už z jeho konceptu slobody a zodpovednosti v *Bytí a ničote*, badáme istý dôraz kladený na rovnosť moju i druhého. Do druhého nevidím, viem, že je tým, kým ja nie som. Ale zároveň nás spájajú isté spoločné očakávania, na ktorých základe fungujeme. Tieto spoločné očakávania sú možné, len ak k sebe hľadáme cestu. To je možné i tým, že predpokladáme, že druhý je aspoň v niečom ako ja, sme si rovní, obaja vytvárame koncept univerzálneho človeka.¹⁶⁸

I v problematike hraníc našej slobody, sa Sartre vyjadruje tak, že sa zdá byť v tom jasne zakomponovaná idea rovnosti. Hranicou mojej slobody mi je len sloboda druhého, ako sme to už v rámci tejto práce rozoberali.¹⁶⁹ Z toho vyplýva, že moja sloboda je rovnocenná so slobodou druhých, musím sa pred ňou skloniť, musím ju rešpektovať. Sartrove myšlienky nám hovoria o rovnosti ľudí, ale nie o ich rovnakosti. To je faktor, voči ktorému sa vymedzuje i svojím odmietaním existencie istej ľudskej prirodzenosti, ktorá by ad absurdum k takejto rovnakosti mohla, podľa Sartra, viesť.

¹⁶⁴prekl. Slačálek, O.: Bakuninovo pojetí revoluce a revoluční organizace, str. 6. Originally in: Workers Solidarity Movement Red and Black Revolution, č.1, roč. 2004, (www.a-kontra.cz, 4.2.2008)

¹⁶⁵ v tom istom, str.6

¹⁶⁶ Tomek, V.,Slačálek, O.: Anarchismus svoboda proti moci, str.145

¹⁶⁷ v tom istom, str. 145

¹⁶⁸ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str.42

¹⁶⁹ viz. prvá kapitola tejto práce, časť venovaná slobode, str.32

Tieto slová, napovedajúce nám čo to o rovnosti a slobode, vyznievajú neskôr zvláštne v kontexte Sartrových myšlienok z oblasti realizácie zmeny v spoločnosti, kde Sartre rovnako ako Bakunin, slobodu druhého a tým i jeho rovnosť popiera, akoby v mene vyšších princípov. K tomu sa však ešte dostaneme.

Povedzme však, že ak je sloboda pre človeka u Sartra do značnej miery jeho určujúcou charakteristikou, tak vďaka rešpektu pred slobodou druhého, musím mať rešpekt voči druhému ako celku, druhý mi je cudzí, je pre mňa iným. Jeho inakosť musí byť mnou rešpektovaná, pretože ako existencie sme si rovné.

Ak sa vrátíme k Bakuninovi a jeho, v tejto oblasti v zrovnaní s Jean-Paulom Sartrom, predsa len systematickejšim názorom, musíme hľadať všetky tie hlavné prekážky, brániace nastoleniu rovnosti, a tak plnému rozvinutiu ideálu humanity.¹⁷⁰ Bakunin, na rozdiel od Sartra, videl zdroj vždy v celku, buď v inštitúcii, triednom usporiadaní, forme spoločnosti, ale nikdy nie v indivíduu. Samozrejme, že obviňuje istú skupinu ľudí, z toho ktorého negatívneho stavu. Avšak zdroj nie je uložený v človeku obecné. U Sartra sa ponúka myšlienka, že medzi konceptom z *Bytia a ničoty*, hovoriacim o náchylnosti indivídua k neúprimnému spôsobu života, či k falošnej viere¹⁷¹ a medzi myšlienkou o skrytej tendencii kolektívu byť inertným,¹⁷² je istá obdoba. V *Byti a ničote* je človek svojim nepriateľom, tendencia k nečinnosti, upadaniu do stereotypu, to všetko je pre človeka obrovským lákadlom. Je to jednoduchšia cesta životom, cesta vyšliapaná masou. Svoj život tvoríme sami tým, ako ho prežívame, ako sa rozvrhujeme smerom do budúcnosti. Preto sme to len my sami, kto ho buď povýši alebo degraduje, nemáme na koho zvaliť vinu za svoj neúspech. Rovnako skupina, alebo kolektív pozostáva z jednotlivcov, ktorí sú pre Sartra kľúčoví. Z tejto vnútornej tendencie človeka voliť jednoduchší spôsob existencie v *Byti a ničote*, môžeme odvodiť i náchylnosť k laxnosti a pasivite v rámci kolektívu, rozoberanú v *Kritike dialektického rozumu*. Sartre musí nutne na základe svojich myšlienok, vidieť za nefungovaním spoločnosti konkrétne indivíduá. Indivíduá a ani nie triedy, pretože trieda, vykladaná marxizmom, je trieda uniformných osôb a na to Sartre nepristupuje. Zdroj nerovného stavu v spoločnosti je daný i situáciou nedostatku, to je fakt spoločný ako pre Bakunina, tak i pre Sartra. Táto situácia, ktorá ako taká je v celku u Sartra, na rozdiel od Bakunina, neodstrániteľná. Navyše je u Sartra i výsledkom neangažovanosti človeka, často v rámci svojho vlastného života a ešte častejšie v záležitostiach spoločenských až celosvetových.

¹⁷⁰ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the state, str. 1-3, (http://www.struggle.ws/anarchists/bakunin/writings/ethics_state.html, 19.7.2007)

¹⁷¹ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str.110-117

¹⁷² Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str.163

Najväčšou prekážkou rovnosti medzi ľuďmi je existencia autority a to v akejkolvek podobe. Autorita je u Bakunina vždy tým, čo robí z človeka otroka. Môže nám to trochu pripomínať Friedricha Nietzscheho v smere jeho myšlienok o vzťahu človeka a boha. Rovnako ako Nietzsche, tak i Bakunin chápe boha, v neskoršom období svojho diela, ako otrokára, ako toho, ku ktorému človek vzhlíada, zanedbáva seba a necháva sa ním obmedzovať. Nemyslí, lebo za neho myslí on. A takto je to u Bakunina s akoukoľvek autoritou, okrem dvoch. Prvou z nich je tá, ktorej sa človek nikdy vyhnúť nemôže a ak by tak učinil, bolo by to len k jeho vlastnému neúžitku. Touto autoritou, po vzore pozitivistov, ktorými sa tiež značne inšpiroval, je autorita prírodných zákonov.¹⁷³ „*Co je autorita?...nevyhnutelná moc přírodních zákonů, která se projevuje v nezbytném spojování a řazení jevů hmotného a společenského světa? Jestliže ano, pak proti těmto zákonům je bouřit se nejen zakázáno- je to také nemožné...jsme absolutními otroky těchto zákonů...takové otroctví není ponížením...protože tyto zákony nejsou mimo nás, jsou nám vlastní...Bez nich nejsme ničím, bez nich dokonce nejsme.*“¹⁷⁴ Áno, autorita je moc nad niečím, alebo niekým, moc, ktorá pochádza z niekoho, alebo niečoho iného, moc, ktorá nie je našou, nemá pôvod v nás.

To samo však k ohodnoteniu autority, ako nevhodnej či škodlivej, nestačí. K tomu aby sme ju mohli odsúdiť ako nebezpečnú, či ako tú, ktorú musíme odstrániť v prospech rovnosti, musíme v tomto smere uvážiť ešte jeden faktor- faktor dobrovoľnosti. „*Svoboda člověka spočívá pouze v tom, že poslouchá ...zákony proto, že je sám uznal, a ne proto, že mu jsou zvenčí vnucovány jakoukoli vnější vůlí, boží nebo lidskou, kolektivní nebo individuální.*“¹⁷⁵ Autorita nie je, takpovediac, autoritou zlou, ak je dobrovoľne ľuďmi prijímaná.¹⁷⁶ Ak sa človek sám rozhodne, nestáva sa tak otrokom vzhľadom k nej. Tak ako je každé ozajstné otroctvo založené na nedobrovoľnom nanútení moci jedným človekom druhému, tak je to aj v prípade autority. Tou, ktorá si zaslúži naše odmietnutie, sa Bakuninovi zdá byť tá, ktorú si človek sám nevyberá. Zostáva však otázkou, ako jeden mysliteľ, alebo jeden myšlienkový smer, dokáže posúdiť, čo by si asi človek sám vybral ?

Druhým prípadom tvoriacim túto výnimku, je autorita odborníka. Je to práve táto autorita, v rámci ktorej, sa Bakunin dostáva do sporu s Marxom a to priamo v otázke úlohy a postavenia vedy. Sartre i Bakunin sú radení k tým mysliteľom, ktorí plne vede nedôverujú. U Sartra samého to až tak zjavný odpor nie je, sám sa na niektorých miestach v *Bytí a ničota*

¹⁷³ Bakunin, M.A.: Co je autorita?, str.1, (http://apdistribuce.unas.cz/bakunin_cojeautorita.htm, 4.2.2008)

¹⁷⁴ v tom istom, str. 1

¹⁷⁵ v tom istom, str. 1

¹⁷⁶ v tom istom, str. 2

i v *Kritike dialektického rozumu* pokúša o niečo, čo by nám vzdialene mohlo pripomínať filozofiu prírody. Ale ako poznamenáva Milan Průcha, v týchto snahách nebol Sartre nikdy príliš úspešný a stali sa skôr miestom jeho ľahkej kritiky.¹⁷⁷ Odpor, či istá averzia k exaktnej vede je typická pre celý anarchizmus i existencializmus. Je to možno vysvetliteľné poukazom na orientáciu týchto smerov- snaha zachytiť človeka v celej jeho bohatosti, ktorá vyúsťuje v odmietanie toho, čo sa ukazuje ako v tomto smere nedostatočné, pretože zachytáva tento problém vždy len z jednej strany- zo strany prístupnej vedeckým metódam a teóriám. Bakunin do svojho odporu voči vede zapracúva obavu neobmedzenej vlády vedy nad človekom, ktorý by tak už nemal na výber. Došlo by tak k vyzývaniu „...vědy, která je uctívána bez pochopení.“¹⁷⁸ Bol by jej vydaný na pospas, ako otrok svojmu pánovi. Marx vede, v svojom poňatí, dôveroval a jej miesto v spoločnosti malo byť miestom autority. Bakunin toto miesto vedy u Marxa nahradzuje svojim konceptom odborníkov. Uznanie týchto odborníkov je plne závislé na vôli, toho ktorého individua. „ *Skláním se před autoritou specialisty proto, že mi je vnucena jen mým vlastním rozumem.*“¹⁷⁹ Nie je to modla odborníka, ktorého názor mi je zákonom. Jeho názor rešpektujem, lebo sám som si vedomí svojej nedostatočnosti. Ako jedinec nedisponujem kapacitou, ktorá by mi umožnila postihnúť všetky odtiene reality. Nepostihnem každú jej oblasť, a tak využívam služby a poznatky odborníkov, sústredených, na tú ktorú oblasť reality. „ *Dám a dostanu- takový je lidský život.*“¹⁸⁰ Každý sa pohybuje v inom okruhu, ale svoje informácie si vymieňame, ale výmena prebieha slobodne. Odborníkov na každú oblasť je viacero a ja si slobodne spomedzi ich rád vyberiem tú, ktorá najviac vyhovuje mne a môjmu videniu sveta. Takto nie je nik postavený vyššie a hlavne takto, podľa Bakunina, nedochádza k privilegovaniu istých osôb, čo by následne viedlo úpadku individua. Je to totiž privilegium, čo „ *...zabíjí mysl a srdce člověka...klesá k pohodlnosti...stává se korumpovaným*“¹⁸¹

Bakunin tak neodmieta všetky authority, či autoritu obecne, ale v svojich myšlienkach nedovoľuje, aby jemu a iným bola vnucovaná, a to práve skrz právo na kritiku a nesúhlas.¹⁸² Neskôr, sa nám tak zdá, akoby Bakunin na tieto slová zabúdal a pri uskutočňovaní vyššieho stavu spoločnosti, toto právo ľuďom odoberá a ich nesúhlas, či kritiku rieši násilím.

¹⁷⁷ Průcha, M.: Existencialismus. In: Člověk a a moderní doba, str.16

¹⁷⁸ Bakunin, M.A.: Co je autorita?, str.2,(http://apdistribuce.unas.cz/bakunin_cojeautorita.htm, 4.2.2008)

¹⁷⁹ v tom istom, str. 3

¹⁸⁰ v tom istom, str. 3

¹⁸¹ v tom istom, str. 3

¹⁸² v tom istom, str. 2

U Sartra sa s konkrétnym pomenovaním nepriaznivých faktorov, takmer, nestretávame. V oblasti tých autorít, ktoré mu neprekážajú, toho s Bakuninom v myšlienkach moc spoločného nemajú. Predsa je medzi nimi mnoho rokov rozdielu, doba je iná a zmenil sa i typ myslenia. Pozitivismus sa stal prekonaným a Sartre sa k nemu rozhodne nevracia a v otázkach vedy sa rovnako príliš neangažuje. Bližšie k sebe majú v otázkach tých autorít, ktoré sa im zdajú byť nevhodné a to sú tie, ktoré pomáhajú udržiavať pretrvávajúci stav nerovnosti medzi ľuďmi. A práve tie si teraz priblížime.

Tou zásadnou autoritou, ktorú Bakunin odmieta, je autorita štátu. Štát u neho v podstate zastáva pozíciu garanta nerovnosti. Je dôležité si uvedomiť, že štát Bakunin nikdy nestotožňuje, rovnako ako všetci slavianoфіli, so spoločnosťou, dokonca ho kladie s ňou do priameho rozporu.¹⁸³ Bez spoločnosti človek nemôže existovať, je od nej závislý, v jej lone sa rozvíja ako ľudská bytosť. Bez štátu však človek existovať môže, pretože : „ *Štát nie je spoločnosťou, je len jednou z jej historických foriem...* “¹⁸⁴

Štát a princípy jeho fungovania zabezpečujú pretrvávajúce nespravodlivosti a nerovnosti. Pomocou dedičného zákona, štát presúva nerovnosť z generácie na generáciu. Nie je to však len dedičný zákon, ale princípy, ktoré Bakunin zhŕňa v svojej koncepcii etiky štátu,¹⁸⁵ ktoré sa na tomto neblahom stave spoločnosti podieľajú, či ho priam generujú.

V prvom momente Bakunin poukazuje na to, že je to štát, ktorý tvorí prekážku na ceste k svetovej medziľudskej solidarite. Dôvod tohto jeho tvrdenia spočíva v tom, že štát posudzuje inak svojich občanov a inak cudzincov. Svojim občanom prisudzuje isté práva, ktorými cudzinci nedisponujú a tí sa tak ocitajú v nerovnej pozícii, ani nie návštevníkov, ale akoby neplnohodnotných bytostí, ak opustia krajinu, ktorej sú občanmi. Vďaka tejto nerovnosti dospieva k názoru, že práve týmto faktom dospievame k „ *...rozdrobeniu humanity do neurčitého počtu Štátov, ktoré sú cudzie, nepriateľské a sú hrozbou jeden voči druhému...* “¹⁸⁶ a každý štát „*...prezentuje seba ako reprezentanta humanity, ako niečoho absolútneho, popierajúc fakt, že prezentuje len malý výsek ľudstva...* “¹⁸⁷

Tieto štáty nie sú navzájom prepojené istými dohodami a ich nepriaznivé vzťahy sa prenášajú na samotných občanov, ktorí sa tak ocitajú v ich područí. Bakunin mal víziu

¹⁸³ Berďajev, N.A.: Ruská idea, str. 133

¹⁸⁴ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the state, str. 6: „ The State is not society, it is only one of its historical forms... “, (http://www.struggle.ws/anarchists/bakunin/writings/ethics_state.html, 19.7.2007)

¹⁸⁵ v tom istom, str. 1

¹⁸⁶ v tom istom, str. 1: „ ...we have humanity broken u pinto an indefinite numer of States which are foreign, hostile, and menacing toward one another.“

¹⁸⁷ Bakunin, M.A.: From out of the dubstin, str.29: „...each...proclaims itself to be and presents itself as the representative of the whole of humanity...as something absolute, despite the fact that it encompasses only a very limited fraction of mankind...“

zjednotenej Európy¹⁸⁸ a to na spôsob federatívne usporiadaných obcí a práve koncepcia štátu, tak ako ju vnímal, je hlavnou prekážkou k jej uskutočneniu. Sartre sa rovnako vyjadroval priaznivo k myšlienke jednotnej Európy, ale v svojej dobe už nemusel svoju pozornosť obracať k snahe o presadenie myšlienky o dohodách, ktoré by vzájomne prepájali rôzne štáty. Paradoxne kvôli dvom vojnám dvadsiateho storočia, sa tieto dohody slúžiace na ochranu a rovnosť občanov rôznych štátov, stali realitou, ktorá toho na papieri rieši mnoho, ale v praxi je to, ako všetko, čo má prejsť cestou uskutočnenia, o niečo náročnejšie. Aj preto sa Sartre a celá Európa obracia k problému tretieho sveta¹⁸⁹, kde tieto dohody fungujú najmenej, i keď v totalitných režimoch európskych krajín tej doby, by sa o platnosti týchto dohôd dalo tiež živo diskutovať.

Táto nevraživosť panujúca medzi štátmi je logickým vyústením zákona, ktorým sa štáty až bytostne riadia. „*Hlavným zákonom Štátu je pud sebazáchovy a to za akúkoľvek cenu.*“¹⁹⁰ Takto všetky štáty medzi sebou zvädzajú boj o to, kto je silnejší a to z jediného dôvodu a to, aby sám nebol zničený a tak sa „...*neustála vojna stáva cenou za existenciu Štátov.*“¹⁹¹ Tento boj sa odohráva na dvoch rovinách. Na jednej strane bojuje proti svojim vlastným občanom, ktorých utláča a tak ich získava pod svoju moc, kde ich následne pomocou svojich zákonov udržiava. Občania sú tak nástrojom moci štátu. Druhá rovina je boj voči iným štátom, pričom slabosť jedného štátu je silou druhého. V rámci tohto pachtenia štátu po moci, štát zanedbáva svojich občanov a vsugerúva im nepriateľstvo voči občanom iných štátov. „...*Štát... trhá univerzálnu solidaritu ľudí po celom svete a zjednocuje niektorých z nich len v ráde ničenia, ovládnutia a zotročenia ostatných.*“¹⁹² Celé toto negatívne snaženie sa štátu o moc je ešte zosilnené snahou skorumpovaných štátnych pohlavárov, ktorí na svojich postoch spohodlneli, a začali vidieť len svoj vlastný prospech, a to na základe pocitu privilegovanosti.¹⁹³

V rámci tejto na sebazameranosti štátu, Bakunin rozvíja ďalšiu kritiku tejto nedobrovoľnej authority. Ak by sme to povedali ľudovo, tak v rámci štátu nie je všetkým merané jedným metrom. A to nie len vzhľadom k cudzincom, ale i vo vzťahu štátu a jeho predstaviteľov voči jeho občanom. „*Čo je dovolené Štátu je zakázané individuu.*“¹⁹⁴ Tu sa Bakunin odvoláva na

¹⁸⁸ Bakunin, M.A.: Revolutionary Catechism, str.13,
(<http://www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/5851/index.html>, 4.2.2008)

¹⁸⁹ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str.129-131

¹⁹⁰ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the State, str. 2 : „, The supreme law of the State is self-preservation at any cost.“, (http://www.struggle.ws/anarchists/bakunin/writings/ethics_state.html, 19.7.2007)

¹⁹¹ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the State str. 4, in: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

¹⁹² v tom istom, str. 1: „, The state...rends apart the universal solidarity of all men upon earth, and it unites some of them only in order to destroy, conquer, and enslave all the rest.“

¹⁹³ v tom istom, str. 1-3

¹⁹⁴ v tom istom, str.3: „,What is permitted to the State is forbidden to the individual.“

Machiavelliho a jeho *účel svätí prostriedky*- „...to je maxima všetkých vlád...“¹⁹⁵ Zákonmi štát usmerňuje činnosť ľudí, vytvára mantinely ich životov, čo môžu a nemôžu. Zákonmi určí, čo je dovolené a čo zakázané, to zakázané radí do kategórie zločinov a za zločiny sa pyká. Zločinom je vražda, krádež a mnohé iné. To je človeku zakázané, ale štát to v rámci svojho boja o čo najväčšiu moc využíva, a žiaden trest za to nenesie a to preto, že „...zločin je nutnou podmienkou existencie každého Štátu“.¹⁹⁶ Jeho zločin je posudzovaný inak než zločin človeka, ktorý je v područí štátu. Jeho vina je tvorená dvoma aspektmi- za prvé je vinný v zmysle svedomia, či ľudského vedomia, ale oveľa závažnejšia je jeho vina voči štátu. Voči nemu je vinný tým, že si dovoľil ignorovať zákon štátu, a pokúsil sa privlastniť si právo, či privilégium, ktoré patrí výsostne štátu- právo páchať zločin.

Táto ambivalencia pri posudzovaní toho, čo je a čo nie zločinom vzhľadom k páchatel'ovi, nám poukazuje na niečo, čo je charakteristické i pre existencializmus ako taký. Je to relatívnosť pravidiel a hodnôt panujúcich v štáte, či v našom živote ako takom. Táto relatívnosť vyplýva z toho, že uznanie istej hodnoty ako platnej, je výsledkom sociálnej dohody.¹⁹⁷ Takže jej platnosť nie je garantovaná nejakým vyšším princípom, a zdrojom dobra sa stáva obmedzovanie slobody jedinca štátom.¹⁹⁸ Takto sa to u Bakunina má so všetkými hodnotami a pravidlami platnými v štáte. Avšak sú i hodnoty, ktorých platnosť sa nedá takto spochybňovať. Takými hodnotami sú hodnota rovnosti a revolúcie. Tie sa relativizovať nedajú a ich platnosť je nezávislá na spoločenskom zriadení. Tieto hodnoty sú od človeka neodlúčiteľné, ako sa ešte ukáže.

Sartre v svojich hrách rovnako pracuje s námetmi, v ktorých sa táto relatívnosť hodnôt preukazuje a to v hraničných situáciách. V nich sa ukazuje, že človek si musí byť vlastným zákonodarcom, ale len v rozpätí svojho života ako jedinca, nie už v činnosti, ktoré zasahujú i do života iných. V nich musí rešpektovať tie zákony platné pre všetkých.

Vráťme sa však ešte k tým faktorom, ktoré v rámci štátu zabezpečujú, podľa Bakunina, stav nerovnosti a obmedzenosti. Je ich mnoho a ukazuje sa to hlavne v pravidlách fungovania obcí po revolúcii. Spomenieme však zatiaľ len tie najdôležitejšie, inak by nám vznikol dlhý zoznam toho, čo je potrebné zmeniť.

¹⁹⁵ v tom istom, str. 3: „...such is the maxim of all governments.“

¹⁹⁶ v tom istom, str. 3: „...Crime is the necessary condition of the very existence of the State.“

¹⁹⁷ v tom istom, str. 1: „The distinction between good, according to this system, began only with the conclusion of the social contract.“

¹⁹⁸ Tomek, V., Slačálek, O.: Anarchismus svoboda proti moci, str.148

Vzdelanie je podľa viacerých autorov¹⁹⁹ nástrojom moci. Formuje individuum, ovláda často prisun jeho informácii a tým upravuje obraz jeho sveta. U Bakunina vzdelania tvorí šance človeka v budúcnosti. Preto je pre neho dôležité, aby mali všetci rovnaký prístup k vzdelaniu, ako muži, tak i ženy.²⁰⁰ V rovnosti v prístupe a v šanci vzdelávať sa, sa skrýva výrazná možnosť rovnosti smerom do budúcnosti.

Avšak všetky šance na ustanovenie rovnosti sú však ničené dedičstvom, ktoré štát toleruje, či priam vyžaduje. Dedičstvom sa totiž predáva pozícia v spoločnosti z generácie na generáciu. Zmena je možná len obtiažne a veľmi pomaly. Vyhovuje bohatým vrstvám, vyhovuje buržom, ktorí tak zabezpečujú dobré živobytie i svojim deťom. „*Jedinou vecou, ktorú, podľa nášho názoru, Štát môže a má urobiť, je v prvom rade po troške upravovať zákon o dedičstve, až bude, tak skoro ako to bude možné, úplne odmietnuť.*“²⁰¹ Dôvod odmietnutia je jednoduchý, pokiaľ sa bude dediť majetok, bude sa dediť i nerovnosť a to nie prirodzená nerovnosť, ale umelá.²⁰² Nemusí nás prekvapovať ak sa Bakunin zmieňuje o akejsi prirodzenej nerovnosti medzi ľuďmi. Tá sa týka len toho, že každý z nás je inak vybavený po rozumovej, či fyzickej stránke. Podľa toho sa potom v živote i dokáže uplatniť. V tomto smere by akákoľvek snaha o rovnosť bola násilná a neprirodzená. Ide však o to, že i vzhľadom k tomuto faktoru sme si formálne rovní. Avšak existencia dedičstva tomu bráni a do hry zavádza nerovnosť, ktorá je výsledkom minulosti. Je ako most spájajúci minulosť a prítomnosť, po ktorom sa prechádza nerovnosť v otázkach majetku, sociálneho i politického postavenia. Aspoň tak to videl Bakunin.

Sartre vystupuje proti buržoázii, vykorisťovateľom. Zastáva názor, že výrobné prostriedky patria do rúk všetkých a nie jednotlivcov. Z toho sa nám jasne črtá jeho postoj k dedičstvu v týchto oblastiach. Rozhodne však nie je v tomto smere tak radikálny, ako Bakunin, ktorý to rozširoval na širšie sféry majetku a imania. „*Podľa nášho názoru, by majetok zosnulých mal byť pričlenený k sociálnym zdrojom zameraným na inštrukcie a výchovu detí oboch pohlaví, čo v sebe zahŕňa príspevky na živobytie od narodenia až po dospelosť.*“²⁰³

¹⁹⁹ napr. Pierre Bourdieu

²⁰⁰ Bakunin, M.A.: Revolutionary Catechism, str.3, (<http://www.geocities.com/CapitolHill/LOBBY/5851/index.html>, 4.2.2008)

²⁰¹ Bakunin, M.A.: Stateless socialism: Anarchism, str.2: „The only thing which, in opinion, the State can and should do, is first to jodidy little by little inheritance law so as to arrive as soon as possible at its complete abolition.“, (http://dwardmac.pitzer.edu/ANARCHIST_ARCHIVES/bakunin/stateless.html, 18.7.2007)

²⁰² v tom istom, str. 2

²⁰³ v tom istom, str. 2: „In our opinion, the property of the deceased should accrue to social fund for the instruction and education of children of both sexes including their maintenance from birth until they come of age.“

Ak by sme to mali povedať v skratke, rovnosti prekáža každá inštitúcia fungujúca v rámci štátu, ako ho vidí Bakunin. A to vrátene manželstva, výchovy detí, úradov, zákonov atď.

Tak ako je štát formou spoločnosti, tak je kapitalizmus formou štátneho usporiadania. Je rovnako nevyhovujúci ako štát sám, pretože rovnako podporuje existenciu nerovnosti. A to vo forme dichotómie proletariátu a buržoázie, vykorisťovaných a vykorisťovateľov. V jeho rámci si tieto dve skupiny nikdy nemôžu byť rovné, aj keď jedna je existenčne závislá na druhej a naopak. Kapitalista potrebuje robotníka, bez neho by nenadobúdal svoj zisk, majetok. Robotník potrebuje kapitalistu ako svojho chlebobarcu. Rozdiel je však v tom, že kapitalista si môže vyberať zo zástupov proletárov. O jedno miesto sa ich uchádza mnoho. To dáva kapitalistovi možnosť ísť s ponukou mzdy, čo najnižšie, ako sme to už v tejto práci rozoberali. Proletár je nútený na jeho podmienky pristúpiť, pretože nemá prostriedky, z ktorých by žil. I keby kapitalista skrachoval, jeho šance do budúcnosti sú nezrovnateľne lepšie než proletárovi. Má prostriedky, ktoré mu po istú dobu postačia na živobytie. Jeho spoločenské postavenie mu zabezpečuje množstvo užitočných kontaktov. V tomto smere sa s proletárom nemôže nikdy zrovnávať. Naviac sa na robotníkovom zdravotnom stave, tak dôležitom pre život, výrazne negatívne podpisujú i nevyhovujúce pracovné podmienky, ktoré mu pripravil kapitalista. Pre toto všetko nemôže v kapitalistickej spoločnosti vládnuť, podľa Bakunina, rovnosť.²⁰⁴

Rétorika v rámci posudzovania kapitalizmu sa, ani v rozdiely storočia v anarchistických či marxistických okruhoch, moc nemenila. Slová ako vykorisťovateľ a vykorisťovaný, či kritika vykorisťovania sa vyskytuje i u Sartra a neposkytuje nový pohľad na túto problematiku. Možno len pripomenieme ten fakt, že nie kapitalista je najväčším nepriateľom proletariátu, ale je ním jeho vlastná laxnosť.

Ak sme podrobili, v duchu Bakunina, kritike štát, tak tomu musíme podrobiť i jeho verného sekundanta- náboženstvo. Postavenie náboženstva a boha sa u Bakunina časom výrazne menilo. Sprvu bolo súčasťou jeho programu, neskôr sa stalo tým, čo Bakunin zásadne odmieta, pretože „*ak je Boh, človek je otrokom, avšak teraz prišla doba, kedy človek môže a musí byť slobodný, potom teda Boh neexistuje.*“²⁰⁵ Vráťme sa však aspoň stručne k tomu, ako jeho myšlienky dospeli až k takto extrémnemu bodu, ktorý však v dejinách filozofie nie je absolútne ojedinelým prípadom.

²⁰⁴ Bakunin, M.A.: The Capitalist System, str. 1-7. In: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

²⁰⁵ Bakunin, M.A.: God and the State, str.7: „If God is, man is a slave, now, man can and must be free, then, God does not exit.“In: New York: Mother Earth Publishing Association, 1916, (www.csaf.cz)

V prvej polovici Bakuninovho tvorčieho života hovoríme o jeho učení ako o demokratizme, ako sme to už spomínali. „ *Demokracie jest náboženstvím...* “²⁰⁶ Jej úlohou je vytvoriť nový svet, to je snaha spoločná ako pre program demokratizmu i anarchizmu. Tvoríť a vytvárať a popri tom byť, v tomto jeho období, vedený vierou. Práve tu sa odráža veľká inšpirácia Heglom- „...*podle Hegla jest demokracie duch, jenž se projevuje a vyvíjí v dějinách.* “²⁰⁷ Tým duchom demokracie na strane náboženstva bolo kresťanstvo „...*mimo křesťanství nemůže být pravé náboženství...* “²⁰⁸ V rámci demokratického vytvárania nového sveta je tak vedený vierou, ktorá mu poskytuje spásu. Boh je tu súčasťou ducha demokracie a tak nie je otrokárom človeka, nie je pánom, čo nepozná zľutovanie.²⁰⁹

Tento pohľad na boha sa pod vplyvom pozitivizmu mení a v roku 1867 Bakunin v svojom príspevku pre Ženevský mierový kongres chápe antiteologizmus, ako jednu z troch základných požiadaviek, vedľa federalizmu a socializmu. Prijal Feuerbachov antropologizmus, jeho i Proudhonov odpor k náboženstvu. Tak sa jeho program *náboženskej demokracie* mení v program *anarchistickej pandeštrukcie*.²¹⁰ Na margo tohto faktu pripisuje množstvo autorov, vrátane T.G.Masaryka, i Bakuninove osobné skúsenosti, ktoré „ ...*naladily ještě nepřátelštěji proti společnosti...* “²¹¹ a proti všetkým jej autoritatívnym zložkám a pomocníkom. Bakunin sa tu chopí i Comtovych troch štádií vývoja spoločnosti a tak považuje za potrebné opustiť štádium teologické, držiace človeka v otroctve ilúzie, v prospech štádia pozitívneho. Bakunin hovorí o pozitivistickej vede, ale tá o ktorej hovorí on, je vlastne jeho náuka o revolúcii. Vyzdvihuje logiku, koniec koncov i revolúcia je len logickým vyústením dejinného vývoja. Tak sa ateizmus stáva nutnou podmienkou oslobodenia človeka. Len bez boha a cirkvi je človek sám sebou. Odstránenie cirkvi sa tak stáva nutnou podmienkou pre odstránenie štátu.²¹² A to preto, že „... *kde není náboženství, tam nemůže být stát, přichází revoluce, a ta odmítá každý stát...* “²¹³ Cirkev je nutnou oporou štátu, je jeho posvätením.²¹⁴ Cirkev svojou podporou dodáva štátu zdanie istej božej vyvolenosti, či súhlasu s jeho fungovaním. Veriaci sú tak držaný v šachu, i keď by sa im niečo nepáčilo, nemali by sa, vzhľadom k svojej viere, voči nemu búriť. Vzburu voči štátu, tak znamená i vzburu voči bohu, a to sa trestá nielen

²⁰⁶ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 10

²⁰⁷ v tom istom, str. 10

²⁰⁸ Kolejka, J.: Bakuninovo evropanství, str. 55

²⁰⁹ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 21

²¹⁰ v tom istom, str. 21

²¹¹ v tom istom, str. 21

²¹² v tom istom, str. 21- 22

²¹³ Kolejka, J.: Bakuninovo evropanství, str. 55

²¹⁴ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 22

formou hriechu na duši, ktorý bráni večnému životu, ale i formou sankcie zo strany cirkvi-zástupcu boha na zemi.

„ *Cirkevní náboženství a jeho nauky jsou Bakuninovy...pověrou, mající původ v chudobě a zotročení, církev je Bakuninovi nebeskou kořalkou...naopak kořalna je nebeskou církví na zemi- zde i tam zapomína mužík pro chvíli svých starostí a své bídy, tam v nerozumné víře, zde v kořalce, táž opilost tu i tam.* “²¹⁵ Tak teda náboženstvo človeka otupuje a slepo ukludňuje. Dodáva zdanie, že všetko je ako má byť, že boh s tým súhlasí a keby to tak byť nemalo, boh by to predsa nedopustil. So stratou cirkvi, stráca štát i svoje posvätenie. Stáva sa kritizovateľným. Má základ len tu na zemi, nesiaha až do nebeských výšin. „ *Jako se Comte povznesl na pozitivistického papeže, zcela tak se cítí Bakunin papežem anarchistickým....padá vůbec všechna autorita...jen autorita Bakuninova zůstává...* “²¹⁶

S odstránením boha, tak Bakunin v svojom duchu, oslobodzuje človeka i z vnútra. Ponúka mu možnosť užívať svoj rozum, a neschovávať sa za vieru v boha. Ponúka mu možnosť byť sám za seba, bez abstrakcií s mocou mu vládnuť.²¹⁷

Sartre je rovnako zástancom ateizmu. „ *Existencialismus není ničím jiným než úsilím dovést do všech důsledků koherentní ateistické stanovisko...Existencialismus není ateismem především v tom smyslu, že by se vyčerpával dokazováním, že Bůh neexistuje. Spíše prohlašuje : i kdyby Bůh existoval, nic by se nezměnilo...* “²¹⁸ Bakunin rovnako siahodlho nedokazuje, že boh nie je, skôr ukazuje, prečo byť nemôže. Fakt, že by bránil ľudskej slobode mu postačuje na to, aby vyhlásil, že neexistuje.

V *Bytí a ničote* Sartre píše o tom, že človek je akoby túžbou byť bohom.²¹⁹ V tom by sme mohli vidieť snahu byť, v úprimnom stave, svojim pánom. Žiť na zemi, nevidieť inú autoritu než svoju, i keď je to nadnesené. Ale to je asi to, o čo išlo i Bakuninovi- aby si človek uvedomil svoju silu, nezľakol sa jej a neutiekal sa pod ochranu boha, či inej ilúzie, ktorá ho oslabuje. „...*Je třeba, aby člověk našel sebe sama a přesvědčil se, že nic ho nemůže zachránit před ním samým, ani platný důkaz existence Boží.* “²²⁰ V tom tkvie ateizmus anarchizmu i existencializmu, je „ *...optimismem, je učením činu...* “²²¹

²¹⁵ v tom istom, str. 22

²¹⁶ v tom istom, str. 22

²¹⁷ Tomek, V., Slačálek, O.: Anarchismus svoboda proti moci, str. 148

²¹⁸ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str. 56

²¹⁹ Sartre, J.P.: Bytí a nicota, str. 645

²²⁰ Sartre, J.P.: Existencialismus je humanismus, str. 56

²²¹ v tom istom, str. 57

Poukázali sme na prekážky na ceste k rovnosti, je však ešte nutné dodať, že boli pre vývoj potrebné, aspoň čo sa štátu týka. Ak to však platí o ňom, musí to platiť i o jeho pobočníkovi-náboženstve.

Bakunin rovnako ako Marx vychádza, či do svojich úvah preberá Heglovu formu historického vývoja. Naviac prijíma i darwinizmus.²²² Sartre tým, že do istej miery používa Marxov historický materializmus a že za hlavný revolučný princíp²²³ považuje, po vzore Marxa, nesúlad medzi výrobnými vzťahmi a výrobnými silami, spadá do tohto rámca takisto. Heglov vývoj vo forme téza, antitéza a následne syntéza, im akoby dodáva vietor do plachát pri snovaní revolučných plánov, na ustanovenie spoločnosti, ktorá prekoná všetky predošlé, ako sa ešte ukáže. Syntéza vzniklá z boja tézy a antitézy, zakladá nový boj, stáva sa novou tézou usmerňujúcou vývoj. Súčasťou nevyhnutnou a nepreskočiteľnou.

Okrem výraznej inšpirácie Heglom, je tu zjavná inšpirácia pozitivizmom a jeho otcom Augustom Comtom. Tri štádiá vývoja, jedno nutne ústi do druhého a to do tretieho. Metafyzické, teologické a pozitívne štádium, každé disponuje svojimi špecifikami, ktoré však zaniknú spolu so svojou živnou pôdou. Mechanizmus zostáva stále ten istý, bez predošlého bodu, nemôže nastať nasledujúci. Je však potrebné rozpoznať dobu, kedy jednu epochu strieda druhá. „...Štát je historicky nutným zlom, tak nutným v minulosti ako nutný bude jeho zánik a to skôr či neskôr, tak nutným ako primitívne zverstvá a teologické odbočky minulosti...“²²⁴ Bakunin počas svojho života badá koniec etapy teologickej. S jej zánikom končia v prospech rovnosti i jej výdobytky ako štát, cirkev a iné authority zabezpečujúce nerovnosť. Zánik tejto etapy a zrod novej sa udeje cestou revolúcie, zvestovateľky rovnosti všetkých. „Veci sa teraz zmenili...idea humanity naberá čoraz viac na sile...a štát už nemôže dlhšie popierať túto myšlienku....“²²⁵

Tak sa ukazuje štát ako nutný bod, ktorý vlastne umožňuje revolúciu. Umožňuje ju, pretože inak by nemala na čo reagovať, nemala by čo ničiť a tak tvoriť.²²⁶

Sartre sám o revolúcii píše, vyzýva k nej pri každej príležitosti, niekedy sa až zdá, že mu ide o revolúciu za každú cenu, bez nejakej koncepcie. To sa však dá vytknúť i Bakuninovi. Našli sme body, v ktorých sa ich kritika prekrýva. Ak by sme však mali povedať, čo Sartrovi

²²² Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 25

²²³ Sartre, J.P.: Marxismus a existencialismus, str.103

²²⁴ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the State, str.6. In: G.P.Maximoff: The Political Philosophy of Bakunin, NY: Free Press, 1953

²²⁵ Bakunin, M.A.: Ethics: Morality of the State, str. 1,

(http://www.struggle.ws/anarchist/bakunin/writings/ethics_state.html, 19.7.2007)

²²⁶ známy je Bakuninov citát: „Vášeh bořit je i tvůrčí vášní.“

vadí obecne, tak je to maloburžoázne videnie sveta i človeka,²²⁷ alibizmus typický pre našu dobu, ignorovanie udalostí a zakrývanie si očí. A k tomu všetkému proletariát trpiaci vykorisťovaním a tretí svet, ktorému nikto nejde na pomoc. Tretí svet a jeho problémy, ktoré sú dedičstvom kolonializmu.²²⁸ U Sartra sa to však objasní až z výziev, v nich sa odráža, čo zmeniť a odstrániť konkrétnejšie. Dôležité je, že jediná cesta nápravy či zmeny je čin, konkrétne revolúcia. Bez nej to u našich autorov nepôjde.

Predtým než sa k nej dostaneme, objasníme si stručne postavenie buržoázie pri revolučných akciách. Buržoázia je nepriateľom revolucionárov, ale ako Bakunin, tak i Sartre, z nej pochádzali, takže sa uvedomeli buržoovia môžu stať vodcami revolučných snáh. Odpovedá to i Sartrovej myšlienke o slobode individua v rámci triedy, v tomto koncepte sa jedinec dokáže vymaniť spod ručia ideí triedy, ale v svojich hrách to často Sartre spochybňoval- jeho hrdinovia málokedy vyhrajú svoj boj s triedou, z ktorej vzišli. Je to jedna z tých vecí, v ktorých sú Sartrove myšlienky nejednoznačne vyslovované a nikdy presne neujasnené. Je však bez pochyb, že už vzhľadom k vlastným aktivitám, musel v istej forme buržoáziu k revolúcii pripustiť a po vzore Marxa, to bola zväčša vedúca úloha, úloha tých, čo prezreli a teraz to sprostredkujú utláčaným.

3.3.2. *Všetko rieši revolúcia*

Bakuninovo i Sartrovo nadšenie pre čin je, z konceptu ich myšlienok, pochopiteľné. U Bakunina sa naviac z konceptom vzbury, či revolúcie stretávame i v jeho antropológii. Rozlišuje tri etapy vo vývoji ľudstva. Počínajúc ľudskou animalitou, cez myslenie až po vzburu. Tá je zvršením ľudských dejín.²²⁹

Vzbura sa tak stáva najvyšším princípom uskutočnenia ľudského. V nej sa skýta možnosť pozdvihnutia sa na vyššiu úroveň, nie je len odmietnutím starého pretože, „...vášeň bořit je i tvůrčí vášní.“²³⁰ Tým, že niečo odmietam, niečo nové vytváram a v tomto rozmere vzbury, spočíva Bakuninova tvorčia vášeň. I tu je evidentná Bakuninova inšpirácia Heglom, ako na to poukazuje už T. G. Masaryk. Ak Hegel píše o napätí medzi tézou a antitézou, ktoré rieši syntéza, tak Bakunin si túto jeho myšlienku upravuje do podoby pre neho prijateľnej: „...Bakunin předvádí Heglovu formuli tím způsobem, že obě protivy se zcela ruší a ustupují

²²⁷ McCarthy, P.: Sartre, Nizan and the Dilemmas of Political Commitment, str. 194, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²²⁸ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str.129-131

²²⁹ Berďajev, N.A.: Ruská idea, str. 137

²³⁰ Tomek, V., Slačálek, O.: Anarchismus svoboda proti moci, str. 155

útvary zcela novému...“²³¹ Práve obdobie jeho života sa mu zdalo poznačené takýmto stretom, stretom dvoch nezmieriteľných protikladov, ktorý za pomoci revolúcie vyústí do štádia pozitivistického.²³²

Vzbura je u neho tak vnútornou súčasťou ľudstva a z toho môžeme usudzovať i na fakt, ku ktorému sa ešte vrátíme. Týmto faktom je spôsob vedenia revolúcie. Bakunin nikdy nechcel revolúciu, ktorá by bola pevne zorganizovaná. Akákoľvek organizácia, zrejme mimo jeho vlastných tajných spolkov, sa mu zdala byť demonštráciou moci. Revolúcia mala vypuknúť len za pomoci prvotného impulzu, ktorý by v ľuďoch tento skrytý inštinkt prebudil, voľne povedané. To odráža i jeho inšpiračné zdroje v tejto oblasti „...*Stětku Razina a Pugačeva*...“²³³

Revolúcia má tak, u Bakunina, výlučne pozitívnu funkciu, je nositeľkou sociálnej zmeny smerom k rovnosti. S úplne odlišným videním revolúcie sa stretávame u Berďajeva.

Revolucionári sú mu len otrokmi temných vášní, nechávajú sa pasívne unášať živlom revolúcie, ktorá ničí všetko duchovné a vznešené, a degraduje to na úroveň más a priemeru. Strháva plody včerajška, stúpa po nich a tak sa vracia do doby ešte dávnejšej.²³⁴ Je to revolúcia ako ničiteľka, či výhra priemerných.

V revolúcii „...*dionýský živel...svrháva apolínský princíp*.“²³⁵ Snaha o rovnosť nie je snahou, v Berďajevových očiach, hodnou nasledovania. „*Marně se domníváte, že éry revolucí jsou tvůrčí éry v dějinách ...pravá tvorba je totiž vždycky aristokratická. Je záležitostí nejlepších lidí, a proto nesnese moc ničemů, vládu plebsu, jemuž vy sloužíte...duch lidí revoluce nenávidí a ničí genialitu a svatost*.“²³⁶ Revolúcia nie je cestou k obrode, je to cesta spiatočníkov, tak Berďajev nahliada na revolúciu a jej deti.

Mohli by sme tak povedať, že na základe rozporného stanoviska k otázke rovnosti, sa Bakunin a Berďajev profilujú do dvoch extrémne opačne orientovaných stanovísk, pri posudzovaní revolúcie. Dôležitú úlohu u Berďajeva hrá i náboženský, alebo ateistický zámer revolúcie. Jedine tento rozmer, by mohol jeho názor na revolúciu pozmeniť.

Sartre, rovnako ako Bakunin, tiež videl postupom času v revolúcii jedinou možnosť sociálnej zmeny. Čin bol vždy prvoradý, ale v jeho diele *Čo je literatúra?*, prichádza Sartre s istou alternatívou. Tou sa v rámci činu stáva angažovaná literatúra. Vkladal do nej nádeje spojené

²³¹ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 20

²³² v tom istom, str. 21

²³³ Berďajev, N.A.: Ruská idea, str. 137

²³⁴ Berďajev, N.A.: Filosofie nerovnosti, str. 8-9

²³⁵ v tom istom, str. 8

²³⁶ v tom istom, str. 9

s presvedčením, že práve ona bude mať silu zasiahnuť široké masy čitateľov a viesť tak k zmene.

„*Spisovateľ musí byť angažovaný.*“²³⁷ Táto výnimka udelená spisovateľom, ktorá ich stavala do pozície učiteľov, či prorokov s mocou prebúdzajú túžbu po pravde, má možno korene v jeho detstve. V *Slovách* píše o tom, ako v detstve prežíval príbehy zachytené spisovateľmi, ako každého spisovateľa, ktorý mu bol v detstve dostupným, považoval za svojho priateľa.²³⁸ Toto, výnimočné, miesto literátov v jeho detstve sa možno zrkadlí i v tomto postavení, im pripísanom Sartrom v dospelosti.

Literatúra túto jeho predstavu však nesplnila. Videl ako jeho nasledovníci a „*celá literatúra, vyrástla na intelektuáloch pre intelektuálov o „intelektuálovi“*...“²³⁹ Jeho nádeje s ňou spojené sa rozpadli a útočiskom sa mu stala politická angažovanosť a vízia revolúcie: „*...Sociálna zmena musí byť úplná a revolučná...*“²⁴⁰

S istou obdobou zvnútorňovania revolúcie, či istého popudu k vzburе by sme sa mohli, i keď trochu odvodene, stretnúť i u Jean-Paula Sartra v *Bytí a ničote*. Z veľkej časti nášho života, v jeho neautentickej podobe, sme tvorený pohľadom druhých. Tí nás zväčša posudzujú na základe toho, čo sme vykonali, alebo nevykonali. V tom tkvie významná úloha činu, ktorý Sartre pasoval na ten faktor, pomocou ktorého sa tvoríme.

Vnútorňový aspekt však vidíme v zápase, ktorý je, u Sartra, človeku vlastný. Je to boj s tým ako nás druhí vidia, je to boj voči poriadku, ktorý nám určil niekto iný než my sami. Preto sú, pre nás, druhý peklom.²⁴¹ Sú peklom, lebo nám odhaľujú to, čo nechceme aby niekto videl, ale i preto, že naše zámery dezinterpretujú. Toto mylné vysvetlenie našich činov, nám potom ukladajú ako obraz toho, kým sme.

Ak budeme vzburu, či revolúciu chápať ako pokus o odstránenie toho, čo nám prekáža, toho s čím sa nestotožňujeme, v snahe nastoliť poriadok lepší, môžeme i tento zápas s druhými, ktorý u Sartra zvädza každý, považovať za istý druh revolúcie. Revolúcie, ktorá by u neho mohla byť, podobne ako u Bakunina, vnútorňým spojovníkom ľudstva. Spojovníkom, ktorý ich však zároveň delí na minimálne dva nezmieriteľné tábory.

²³⁷ Bondy, F.: Jean-Paul Sartre and Politics, str. 31: „...the writer must be committed...“ (www.jstor.org, 8.1.2008)

²³⁸ Sartre, J.P.: Slova, str.58

²³⁹ Bondy, F.: Jean- Paul Sartre and Politics, str. 31: „...whole literature has grown-up by intellectuals for intellectuals about „the intellectual“,“ (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁴⁰ v tom istom, str. 27 „...social change must be comprehensive and revolutionary..“

²⁴¹ Sartre, J.P.: S vyloučením veřejnosti. In: 5 her a jedna aktovka, str. 77

3.3.3. Ako previesť revolúciu

„ Lze změnit život, ale ne svět. “

A. Camus

Ak sme si v túžbe po zmene, u našich autorov, ozrejmili, že jediným prijateľným riešením je revolúcia, musíme sa rozhodnúť, akým spôsobom ju prevedieme. Máme na výber minimálne z dvoch možností: buď ju budeme viesť *zhora*, politickou organizáciou, pričom v tomto smere nikdy nebudeme zastávať extrémistické stanovisko, budeme sa snažiť cestou kompromisu dospieť k svojmu cieľu a to postupne, alebo budeme robiť revolúciu *zdola*, bez politickej organizácie, s netrpezlivosťou tomuto postoju vlastnou a bez kompromisov.

Bakunin i Sartre majú v tomto smere rozhodnuté- je to stanovisko, ktoré sme v našom poradí zmienili ako druhé- cesta zdola. U Bakunina je to z jeho spisov evidentné, u Sartra sa to ukazuje na základe jeho postoja k politickým stranám, ktoré sú značnou súčasťou prvého spôsobu prevedenia revolúcie i na fakte, že sa v úvahách o revolúcii dovoľáva starých anarchistických tradícií.²⁴²

Revolúciu robenú zhora- z politických a spoločenských špičiek, predstavujúcich vedenie nesúhlasného krídla spoločnosti, pomocou politických strán a autorít vodcov- Bakunin považuje za revolúciu politickú. Tá je pre neho typická pre autoritárskych komunistov, na ktorých čele stál Marx.²⁴³ Ten podľa neho prichádza práve s konceptom revolúcie, ktorá „...pomocou nariadení je odsúdená na neúspech.“²⁴⁴ On naproti tomu žiada revolúciu sociálnu, tá vyrastá zdola spoločnosti, z mas. „ V nej je všetko diametrálne odlišné od politickej revolúcie... “²⁴⁵

Revolúcie zdola sú „ samorostlé, vytvořené logikou věcí, směrem událostí a činů... “²⁴⁶ Ich armádou je ľud, ktorý je nositeľom prvotného impulzu vzbury. Bakunin tak nevytvára nejaké revolučné ozbrojené jednotky, týmito jednotkami sa mu stáva ľud. Je úlohou tajných spolkov a organizácií, ktoré však nie sú politickými jednotkami, v ľude tento impulz prebudiť, nič viac. Ich úlohou je „...rozšiřovat mezi masy myšlenky, které odpovídají instinktům mas...a

²⁴² McCarthy, P.: Sartre, Nizan and the Dilemmas of Political Commitment, str. 204, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁴³ Bakunin, M.A.: Stateless Socialism: Anarchism, Str. 4

(http://dwardmac.pitzer.edu/ANARCHIST_ARCHIVES/bakunin/stateless.html, 18.7.2007)

²⁴⁴ v tom istom, str. 5

²⁴⁵ v tom istom, str. 4 : „ ...which in everything is diametrically opposed to a political revolution... “

²⁴⁶ prekl. Slaďálek, O. : Bakuninovo pojetí revoluce a revoluční organizace, str. 7. Originally in: Workers Solidarity Movement Red and Black Revolution, č. 1 , roč. 2004 (www.a-kontra.cz, 4.2.2008)

organizování...svého druhu revolučního generálního štábu tvořeného oddanými...jedinci...se schopností jednat jako prostředníci mezi revoluční myšlenkou a lidovými instinkty.“²⁴⁷

Otázka organizovania tajných spolkov je u Bakunina rozoberaná z rýdzo praktickej stránky, Sartre si všíma skôr dopadu spolku na jeho členov, no k tomu sa ešte dostaneme. Bakunin je v tomto smere až príliš idealistickým, či naivným, v svojej dôvere, ktorú vkladá do schopností tajných spolkov. Takýto spolok si predstavuje ako skupinu jedincov oddaných revolučnej myšlienke. Tí sú v malých skupinách rozptýlený po celej krajine, aby tak pokryli čo najväčšiu plochu, na ktorej môžu pôsobiť. Spája ich istý spoločný plán. Zatiaľ sa javí ešte všetko v poriadku. Problém nastáva, keď Bakunin píše, že „...tyto malé skupiny nemají žádnou oficiálně uznávanou moc...“²⁴⁸ Myšlienka a solidarita, ktorá ich prepája však vytvára tzv. kolektívnu diktatúru tajnej organizácie.²⁴⁹

Postupom času svoje úvahy o tajných spolkoch a organizáciách premyslel v svetovom merítku, ktoré bolo potrebné na dosiahnutie požadovaného stavu. V literatúre sa stretneme s prirovnaním jeho myšlienky k *svadobnej torte*²⁵⁰: Najvrchnejšiu časť tvorí generálny štáb či tzv. sto revolucionárov. Tí zabezpečujú neformálne styky medzi organizáciami v jednotlivých krajinách. Ich právom je posúdiť, či nastal, alebo nenastal ten správny čas na prevedenie revolúcie. Premyslieť prostriedky tohto prevedenia a zabezpečiť koordináciu revolúcie. To všetko musí, z dôvodu rizika odhalenia a tak i zmarenia plánu vzbury, prebehnúť tajne. Druhú úroveň tvorí Aliancia. Tá bola zodpovedná za šírenie revolučnej myšlienky, medzi masy a budovanie ďalších revolučných buniek- sekcií Internacionály. Neskôr toto usporiadanie prehodnotil a za základ začal považovať Internacionálu a to v snahe priblížiť sa ľudu čo najbližšie, a vyhnúť sa i podozreniu z politikárčenia a boja o moc, z ktorého ho komunisti, obzvlášť Marx a Engels, neustále obviňovali. Išlo mu o priamu akciu. Len tá môže byť proletariátu zrozumiteľná a len tá mu môže pomôcť okamžite zlepšiť jeho podmienky. Odmietal strednú cestu a požadoval revolúciu, ktorá postavenie proletariátu zmení. Ako jednu z ciest videl generálnu stávkou, ktorá ak by bola vedená dostatočne dlho, donútila by kapitalistu podmienky proletariátu zlepšiť. Otázkou zostáva, z čoho by robotník v devätnástom storočí a jeho rodina žil, počas dlhodobej generálnej stávky. „*Všeobecná stávka je v bakuninovském programu pákou k zahájení sociální revoluce.*“²⁵¹ Je to však páka, ktorá sa Bakuninovi nikdy neosvedčila.

²⁴⁷ v tom istom, str. 7

²⁴⁸ v tom istom, str. 8

²⁴⁹ v tom istom, str. 8

²⁵⁰ v tom istom, str. 8

²⁵¹ Marx-Engels-Lenin: Proti anarchismu, str. 38

Dôvod zrejme naozaj ležal v úplnom finančnom nezabezpečení proletariátu, pretože dnes je všeobecná stávka, či štrajk ako taký, často využívaný odbormi, ako nástroj dosiahnutia splnenia ich požiadaviek. To je možné dnes, keď sa postavenie robotníckej skupiny obyvateľstva natoľko zlepšilo, že hovoriť dnes obecne o robotníctve nie je ani dosť dobre možné.²⁵²

Zdá sa nám absurdné vytvárať koncept tajnej organizácie, ktorý je založený len na oddanosti jej členov voči myšlienke. Dejiny ukázali, že oddanosť myšlienke nie je nikdy tak silná, ako oddanosť autorite, človeku, ktorý tú myšlienku stelesňuje. Sartre pri svojej analýze slovného spojenia *bratstva- teror*, zavádza rozmer, ktorý by sme mohli chápať ako istú poistku. Sú to prísne sankcie, ktorých uplatnenie Sartre vyžaduje voči každému členovi, ktorý sklamal dôveru bratstva.

Zvláštne paradoxy sa u Bakunina objavujú i pri úvahách o počte jedincov tvoriacich tajné spolky, potrebných pre prevedenie sociálnej zmeny. Odcitujeme pasáž, kde sa to jasne ukazuje: „...*Počet takových jedinců tedy nemusí být velký. Stovka pevně a vážně spojených revolucionářů postačí pro celou Evropu. Dvě nebo tři stovky revolucionářů budou dostatečné k organizování revoluce v největších zemích.*“²⁵³ Tieto protirečenia však už nechávame bez komentára, môžu byť výsledkom chvíle nesústredenia, či prosto neuvedomelého omylu. To však teraz nie je dôležité.

Tajné spolky tak vytvárajú propagandu revolučnej myšlienky a na tento účel mohlo byť užité i zámerné vyvolanie paniky násilím.²⁵⁴ Bola to však, podľa Bakunina, myšlienka, ktorá nie je ľudu cudzia. Je to myšlienka, ktorá, „...*vyjadřuje lidové instinkty, které jsou výsledkem dějin.*“²⁵⁵ Svojim konaním tak neukladá ľudu moc cudzích, jemu nevlastných, ideí. Podporuje len to, čo už je v dobe implicitne obsiahnuté. Bakunin potreboval podporu čo najširšej vrstvy obyvateľstva, domnievame sa, že i preto sa obracal na robotníctvo- proletariát.

Práve to, že myšlienka, ktorú propaguje Bakuninova tajná organizácia, myšlienka volajúca po rovnosti, v mene ktorej je nutné odstrániť hlavne autoritu štátu, je myšlienka ľudu vlastná a tým podľa Bakunina i pravdivá, práve tento aspekt, tvorí značný rozdiel medzi neštátnym socializmom čiže anarchizmom a komunistickým socializmom. Bakunin totiž píše, že Marx a jeho nasledovníci sa usilujú „...*podsunout lidu...vlastní myšlenky- cizí jeho*

²⁵² prekl. Slačálek, O.: Bakuninovo pojetí revoluce a revoluční organizace, str. 7. Originally in: Workers Solidarity Movement Red and Black Revolution, č. 1, roč. 2004, (www.a-kontra.cz, 4.2.2008)

²⁴³ v tom istom, str. 9

²⁵⁴ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str.30

²⁵⁵ v tom istom, str. 7

instinktům...“²⁵⁶ Táto snaha, podľa neho, poukazuje na snahu komunistov podriať si ľud svojej autorite a „...*podřídít je novému státu.*“²⁵⁷

Tajná organizácia, tak musí pochopiť, že je len sluhom revolučnej myšlienky,²⁵⁸ nie jej vynálezcom, či objaviteľom. Neprivádza ju na svet a z jej aktivity nevyplýva jej členom žiadne privilegované postavenie, ani zásluhy.

Musia konať tak, aby pripravili úspech revolúcie prostredníctvom propagandy spájajúcej ľud, musí odstrániť všetky prekážky na ceste k rovnosti a zamedziť ich opätovnému nastoleniu po skončení revolúcie.²⁵⁹ To všetko v oddanosti myšlienke. Je nepochybné, že sám Bakunin počas svojho života bol istou autoritou v rámci tajných spolkov, ktorých členovia neboli oddaní len myšlienke, ale skôr Bakuninovu výkladu tejto myšlienky, jeho radám uverejneným v jeho spisoch a jeho osobe ako osobe stelesňujúcej ideál revolúcie devätnásteho storočia.

Sartre sám o správnej organizácii revolučných jednotiek nepísal, nebolo jeho zámerom vypracovať stratégiu vedenia revolúcie. Bol tým, kto sa po návrate z nemeckého zajatia v roku 1941 stal na čas účastníkom odboja, ale bol i tým, kto do vydania *Ciest k slobode*, schvaľoval Mníchovský diktát.²⁶⁰ Bol to on, kto sa postavil v máji 1968 na stranu študentov Sorbonni a podporil ich cieľ- *neautoritatívny socializmus*.²⁶¹ A práve neautoritatívny socializmus je dielom o odkazom M.A. Bakunina.

Pri akciách v roku 1968 sa Sartre ostro vyhradil voči Francúzskej komunistickej strane-FKS. „*Tvrdil, že pri udalostiach v máji a júni 1968 FKS zaujala postoj, „ ktorý vôbec nebol revolučný a dokonca ani reformistický*“...“²⁶² Obdobnú kritiku komunistov z pasivity nachádzame i u Bakunina. Hlavným dôvodom tejto kritiky je fakt, že Marx revolúciu nechcel uponáhľat, že ešte na ňu nenastala tá správna doba a tak je ešte potrebné istý čas kooperovať i so štátom a inými predstaviteľmi autorít. To ich, podľa Bakunina, usvedčuje z dychtenia po moci a ovládaní, pretože sa chcú pomaly prepracovať na posty, ktoré sú zatiaľ obsadené vtedajšími predstaviteľmi moci.²⁶³

Je to kritika tých málo vyhranených a málo oddaných myšlienke, ktorú Bakunin presadzoval. Ak sme spomenuli istú Sartrovu nedôveru voči FKS, ktorá sa ukrýva i pod faktom, že do tejto strany nikdy nevstúpil a ani bez výhrad neprijal marxizmus, spomeňme

²⁵⁶ v tom istom, str. 7

²⁵⁷ v tom istom, str. 7

²⁵⁸ v tom istom, str. 6

²⁵⁹ v tom istom, str. 8

²⁶⁰ Novozámská, J.: Existoval existencializmus, str.53

²⁶¹ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 51

²⁶² v tom istom, str. 52

²⁶³ Kenafick, K.J.: Marxism Freedom and the State, str. 9, (www.csaf.cz, 4.2.2008)

i Bakuninovu rezervovanosť voči politickej strane a to, v tej dobe voči strane demokratickej(bolo to v čase, kedy u neho hovoríme o demokratizme, v dobe anarchizmu by bolo absurdné hovoriť o jeho rezervovanosti voči politickým stranám.) Uvedme to na príklade: „...*Jest úkolem demokracie, stvořit svět nový...To jest princip demokracie, něco jiného jest však demokratická strana, již tento princip není jasný...*“²⁶⁴ Rovnako ako Sartre i on tu hovorí o istom pristupovaní ku kompromisom, o reakcionizme a neuchopení šance, keď sa sama ponúka.

Sartre v svojich úvahách, venovaných istým rádoby revolučným skupinám, horlivo premýšľa slovné spojenie *fraternité- terreur* čiže *bratstvo- teror*.²⁶⁵ Sú to myšlienky z obdobia, kedy Sartre hľadal nový proletariát, pretože ten starý ho sklamal. Ich revolučný potenciál, v dôsledku zlepšenia sociálneho postavenia, opadol.²⁶⁶ Ako nová revolučná sila sa ukazuje tretí svet ako „...*kolosálna masa proti Európe...cieľom má byť riešiť problémy, ktoré táto Európa nevedela vyriešiť.*“²⁶⁷ Tento nový proletariát je nositeľom Tretej svetovej revolúcie²⁶⁸ a stáva sa tak novou nádejou. Z jeho špecifik vyplývajú i isté zvláštnosti koncepcie revolúcie, ktorú preň Sartre, Fanon a iný vytvárajú.

Práve tieto úvahy, o *bratstve- terore*, silne ovplyvnili Fanona, ktorý sa zasadzoval o chápanie násilia ako istej ideologickej a strategickej koncepcie. Sú to i úvahy, kde sa Sartrov postoj k násiliu a teroru jasne ukazuje a je to opäť jeden z bodov, kde sa s Bakuninom stretáva.

V rámci týchto úvah Sartre rozoberá silu sľubu, ktorý členovia bratstva skladajú. Porušenie sľubu, či prisahy je prísne sankcionované. To je jeden z prvých momentov jeho početných rozporov s A. Camum. Ten bol voči, mohli by sme povedať zradcom, tolerantnejší oproti Sartrovy, ktorý požadoval striktné potrestanie,²⁶⁹ nie vo forme vylúčenia člena, jeho degradácie v rámci bratstva, čím by bol zradca de facto izolovaný- bol by nepriateľom spoločnosti, ktorú chcel zmeniť, a stal by sa i nepriateľom tých, s čiou pomocou chcel túto zmenu vykonať. Sartre píše: „*Zradcu nevypudia, nevyradia zo skupiny, dokonca sa mu ani nepodari, aby sa sám vyradil. Zostáva členom skupiny, ktorá sa- ohrozená zradou- priam sebaobnovuje tým, že zničí vinníka, tým, že si na ňom vybijie celé svoje násilie.*“²⁷⁰ Tu sloboda človeka, sloboda druhého, možnosť si vybrať, stáva sa mu len slovom bez obsahu, listom vo

²⁶⁴ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str.10

²⁶⁵ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 133

²⁶⁶ Bondy, F.: Jean- Paul Sartre and Politics, str. 27, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁶⁷ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 129

²⁶⁸ McCarthy, P.: Sartre, Nizan and the Dilemmas of Political Commitment, str. 202, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁶⁹ Bondy, F.: Jean- Paul Sartre and Politics, str. 26, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁷⁰ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 135-136

vetre. Tu Sartre stáva sa katom s právom súdiť i vykonávať trest, tu stáva sa bohom, ktorý určuje, čo je dobro a čo zlo. Násilie mu je tmelom a zdrojom sebaznania.

Sartre tak násiliu pripisuje pozitívnu úlohu, Bakunin však vo výbere násilnej a nenásilnej revolúcie, uprednostňuje teoreticky nekrvavú revolúciu, ale len teoreticky. Nekrvavá revolúcia, revolúcia nepoužívajúca teroru ako výchovného prostriedku,²⁷¹ nenapĺňa revolučné sny, nie je strašiakom

U Bakunina bolo násilie sprievodným javom revolúcie, ktorému sa nedalo vyhnúť. Spočiatku to u Sartra vyzerá veľmi podobne, už v *Bytí a ničote* píše, že násilie je výsledkom istého nesúladu medzi dvoma rovinami.²⁷² Už toto chápanie naznačuje neskoršiu priamu prepojenosť s marxizmom. Evidentné je to v okamžiku, kedy preberá od Marxa revolučný princíp: „*Výrobní síly na určitém stupni svého rozvoje se dostávají do konfliktu s výrobními vztahy a tu pak začíná revoluční období.*“²⁷³ Oblasť tohto konfliktu sa stáva oblasťou násilia, pretože každá z týchto oblastí má svojich zástancov v rade ľudí a tí medzi sebou bojujú. „*Nepotrebujeme revolučné stratégie, či organizácie, prvý popud musí byť násilné odmietnutie sociálneho rádu...*“²⁷⁴ To je evidentná paralela s Bakuninom.

V *Kritike dialektického rozumu* chápe násilie ako teror a jeho postavenie mení. Dáva mu iniciačný rozmer- teror utvára bratstvo.²⁷⁵

Teror má v jeho úvahách dvojité charakter. Je nádejou beznádejných, „*je protinásilím určitej skupiny, použitým voči protivníkovi.*“²⁷⁶ To je rozmer násilia tak, ako ho chápe i Bakunin. Sartre sa viac venuje tomu, čo teror spôsobuje tým, čo ho vykonávajú. Je absurdné sledovať ten obrat, ktorý nastal v Sartrovom myslení. V *Bytí a ničote* je sloboda druhého neprekročiteľnou hranicou, jeho život je pre mňa nedotknuteľným. Tu sa smrť druhého stáva lepom stmefujúcim bratstvo teroru. Ako by sa asi Sartre postavil pred obeť atentátov, pred obeť, ktoré ani nevideli tvár svojho vraha, pred obeť, ktoré ani netušili, že to, čo počúvali v správach sa stane dôvodom ich smrti? Ako by odpovedal otázkam pozostalých? Nie som si istá, či by zvládol povedať, že ich smrť pomohla pretvoriť ich vrahov, pretvoriť na vyššiu úroveň- to totiž vyplýva z jeho obrodzovacej funkcie násilia.

²⁷¹ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 30-35

²⁷² Sartre, J.P.: *Bytí a nicota*, str.629

²⁷³ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str. 123

²⁷⁴ McCarthy, P.: Sartre, Nizan and the Dilemmas of Political Commitment, str. 204: „...there is no need for revolutionary strategies or organizations, the first impetus must be a violent refusal of the social order...“ , (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁷⁵ Robbe, M.: *Atentát na budúcnosť*, str. 135

²⁷⁶ v tom istom, str. 132

Násilie mu pôsobí oslobodzujúco, a to „...tým, že... spoločnú silu, ktorú zameriava najprv voči protivníkovi, používa napokon aj na vlastné pretváranie...“²⁷⁷ Tak násilie tvorí bratstvo a „toto nepotlačiteľné násilie...nie je nijakým absurdným nečasom, pohromou, ani znovuvypuknutím divokých inštinktov,...nie je to fakticky nič iné, než novo tvoriaci sa človek...“²⁷⁸ Čo je to však za človeka, ktorý sa tvorí bezhlavým násilím. To čo je nepotlačiteľné, často stráca zo zreteľa svoj cieľ, stáva sa tak len zabíjaním pre zabíjanie, bez cieľa, ktorý by ho aspoň sčasti vysvetľoval. To je Sartre v dobe, kedy sa od neho mnohí, a oprávnene, odvracajú. To je Sartre sám podkopávajúci tvrdenie, že *existencializmus je humanizmus*.

Dospieva až k tvrdeniu, že násilie má „...formovať človeka a viesť ho vpred...“²⁷⁹ „...Kolonizovaný sa lieči z koloniálnej z koloniálnej neurózy tým, že silou zbraní vyháňa kolonizátora. Keď prepukne jeho hnev, nachádza opäť svoje stratené sebaepochopenie a poznáva sám v takej miere, v akej sa sám znovu vytvára....zabiť jedného Európana znamená zasiahnuť dve muchy jednou ranou, totiž odstrániť utláčateľa aj utláčaného. Čo zostáva, je mŕtvy a slobodný človek.“²⁸⁰

Základom našej ľudskej situácie môže byť nedostatok, druhý mi môže byť konkurentom. Sartre sám chcel od človeka, aby bol tvorivý, aby hľadal východiská, nebral čo sa ponúka ako prvé a najjednoduchšie a teraz mu ponúka tú prvú cestu, cestu nevyžadujúcu ani kúsok snahy-cestu násilia. To je pád autora, mysliteľa. Zlyhanie, ktoré sa nedá ospravedlniť žiadnou interpretáciou. Nedá, ak si predstavíme reálne následky týchto myšlienok.

Istú obdobu obrodzovacieho rozmeru násilia, by sme videli i u Bakunina, ale len v tom zmysle, že násilie je prostriedkom k dosiahnutiu lepšieho stavu, podľa Bakunina. Nevytvára však nového človeka, u Bakunina je to nutné zlo, cesta ako presadiť svoju víziu.

Práve otázka násilia, revolúcie a marxizmu je ostrou hranicou medzi Camusom a Sartrom. I Merleau-Ponty vytýkal Sartrovy istý totalitárny rys v jeho myslení.²⁸¹ Camus je však oveľa odmeranejší. Nemal snahu byť existencialistom, k tak, po vzore Sartra, módnemu marxizmu sa nikdy nehlásil. Len stručne povieme dôvod sporu.

Odvrátil sa od revolúcie, namiesto nej hlásal revoltu a revolta bola pre revolúciu nebezpečná.²⁸² Revolúcia je vždy nejako organizovaná, revolta je okamihom vynorenia sa

²⁷⁷ v tom istom, str. 135

²⁷⁸ v tom istom, str. 139

²⁷⁹ v tom istom, str. 140

²⁸⁰ v tom istom, str. 139

²⁸¹ Novozámská, J.: Existoval existencializmus, str.34

²⁸² v tom istom, str.145

vedomia, objavenia sa človeka vo svete. Je individuálnym stvrdením života.²⁸³ Človek páchajúci násilie, mu je človekom nepoznajúcim ľudskej dôstojnosti, hodnoty či akejkol'vek vznešenosti. Život mu je prednejší než veľké ideály mysliteľov, než abstraktné termíny typu spravodlivosti, rovnosti. Camus si dokázal jedinou vetou znepriatelit' intelektuálne prostredie Francúzska na čele so Sartrom: „*Miluji spravedlnost, ale když si mám vybrat mezi spravedlností a matkou, vyberu si matku.*“²⁸⁴ To je veta človeka neoddaného myšlienka revolúcie, je to veta človeka, ktorý v očiach Sartra nie je hrdinom, ale zbabelcom. Ale je to tiež veta človeka, ktorý žije svoj život, tak ako prichádza. Neschováva sa za veľké ideály, ktoré neplní. Je to veta človeka, ktorý pozná cenu života, toho života tu na zemi a nie toho, ktorý spriadajú veľkí revolucionári v svojich snoch o boji. Zdá sa, že ich cieľom ani nie je lepšia spoločnosť, ale len revolúcia. Tá sa im stáva cieľom, bojom bez konca, životom bez hodnoty. Nie človek, ale len brat alebo nepriateľ. To je videnie sveta očami revolucionára typu Sartra, Fanona a z veľkej časti i Bakunina.

3.3.4. K čomu to všetko smeruje

3.3.4.1. Raj alebo peklo

Všetka snaha revolúcie má smerovať k ustanoveniu spravodlivej spoločnosti. Tá je cieľom revolučného diania. Sartre nám neponúka obraz takej spoločnosti, už sme spomenuli tzv. *existenciálne nie*, ktoré jeho postoj v týchto otázkach doslova vystihuje- je to odmietnutie všetkého. Bakunin však vytvára jej stanovy a podmienky fungovania.

Začnime Sartrom. Ten v svojom živote videl dve splnenia svojho sna, i keď nie v úplnej miere, čo je i tak dosť prekvapivé v rámci jeho večnej nespokojnosti na poli sociálnych zmien. Boli to ZSSR a Kuba. Prvý sen ho sklamal. Politika, ktorá vyjadrovala záujmy tejto krajiny, sa postavila ostro proti revolučným snahám, na strane ktorých stál Sartre. Prvýkrát sa to stalo v roku 1956 v Maďarsku, kde sa jednotky červenej armády postavili proti občanom búriacim sa voči nadvláde komunistov. Tu sa mu plnil sen o prepojení intelektuálnych kruhov so širokými masami v revolučnej aktivite.²⁸⁵ Druhýkrát v roku 1968 v Československu, kde sa opakovala veľmi podobná situácia. Sartre stál na strane, ktorú komunistické strany označili za

²⁸³ v tom istom, str.140-150

²⁸⁴ v tom istom, str.157

²⁸⁵ Bondy, F.: Jean-Paul Sartre and Politics, str. 37, (www.jstor.org, 8.1.2008)

kontrarevolučnú.²⁸⁶ O ZSSR sa vyjadril ako o krajine úplnej slobody,²⁸⁷ Kuba mu objasňovala ako sa pomocou násilia vytvára nový človek.²⁸⁸ To všetko boli názory ukvapené, nepodložené. Avšak Sartre svoje názory nikdy neodvolal, nikdy ich spätne nereflektoval. Tak sa prvý a základný problém jeho konceptu- problém násilia a totality- tiahne s ním až do konca.

Jeho víziou bola jednotná Európa a to na štýl federatívneho usporiadania.²⁸⁹ Bakuninovou víziou bolo federatívne usporiadanie samostatných a slobodných obcí, čím väčšie územie by bolo zapojené, tým väčšieho výsledku by revolúcia dosiahla.²⁹⁰

Program fungovania týchto obcí Bakunin podrobne analyzuje v svojich textoch, nemáme tu dostatok priestoru aby sme ich popísali v úplnosti. Vyberieme tak tie hlavné .

Zásadnou úlohou týchto obcí je „...mier, emancipácia a šťastie utláčaných...Vojna všetkým odporcom...odškodnenie robotníkov formou reštitúcie...Sloboda, spravodlivosť ... bratstvo, rovnosť pre všetkých.“²⁹¹

Miesto určené bohu bude v tejto spoločnosti vyhradené človeku. Uznať slobodu spolupracovníkov sa stáva povinnosťou. V takejto spoločnosti je akákoľvek autorita striktné zamietaná- v duchovnej, politickej, sociálnej i ekonomickej dimenzii. Môžete vyznávať svojho boha, ale nemôže to zasahovať do slobody iných ani do ich sociálnych a iných práv. Priame voľby a volebné právo je tu pre všetkých. Rovnoprávne postavenie ako mužov, tak i žien. Všetci sa podieľajú svojou prácou na bohatstve obce, podľa toho ako moc prispievajú, tak toľko si z neho môžu brať. Tu Bakunin nerieši problém ľudí, ktorý sa do pracovného procesu začleniť, z rozličných problémov, nemôžu. Všetkým, od detstva až po dosiahnutie dospelého veku, budú poskytnuté možnosti na realizovanie ich vlôh. To však na tom princípe, že deti nepatria rodičom, ale spoločnosti. Ich výuka je v rukách svetského školstva patriaceho pod správu obce.²⁹²

Organizácia sa odvíja od úrovne individua, cez produktívne asociácie vždy v jednom zameraní, pričom ako sme už spomenuli, všetky výrobné prostriedky, kedysi patriace do rúk kapitalistov, sa stávajú majetkom všetkých robotníkov pracujúcich v tom odvetví a v tej

²⁸⁶ Flynn, T.R.: L'imagination Au Pouvoir: The Evolution of Sartre's Political and Social Thought , str. 164, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁸⁷ Novozámská, J.: Existoval existencialismus, str.

²⁸⁸ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 139

²⁸⁹ Bondy, F.: Jean-Paul Sartre and Politics, str. 29, (www.jstor.org, 8.1.2008)

²⁹⁰ Bakunin, M.A.: Revolutionary Catechism, str. 4, (<http://www.geocities.com/CapitolHill/5851/index.html>, 4.2.2008)

²⁹¹ Bakunin, M.A.: Stateless Anarchism: Socialism, str. 4: „...peace, emancipation, and the happiness of the oppressed...war upon all oppressors...full restitution to workers...liberty, justice, and fraternity...equality for all...“(http://Dwardmac.pitzer.edu/ANARCHIST_ARCHIVES/bakunin/stateless.html, 18.7.2007)

²⁹² Bakunin, M.A.: Revolutionary Catechism, str.11, (<http://www.geocities.com/CapitolHill/5851/index.html>, 4.2.2008)

lokalite. Ďalšou úrovňou sú komúny, regióny a národy. Tie budú, taktiež, spolu kooperovať.²⁹³

Všetky úrovne však majú právo na sebaurčenie. Kto poruší stanovy je z obce vylúčený a sú mu tak odobrané všetky práva, ktoré sa mu v rámci rovnosti dostali. Tým sa stáva nepriateľom obce a je povinnosťou všetkých členov obce „...zúčastniť sa ...vo vojnách voči nefederatívnemu štátu.“²⁹⁴

O Bakuninovom autorstve *Katechizmu revolucionára* sa vedú isté pochyby v súvislosti s vplyvom Nečajeva. Či tak, alebo tak, ani táto vízia spoločnosti sa neubráni tomu, čo vyčíta marxizmu. Individuum sa stáva len súčasťou kolektívu, autoritou sa mu stávajú stanovy tvorené Bakuninom, či Nečajevom, prezentované formou záväzných zákonov, predtým tak kritizovaných. Sloboda, nimi i Sartrom tak ospevovaná, sa musí zmestiť do ohrádky, ktorú jej vytvorili.

To je spoločnosť, ktorá je totalitou. Totalitou názoru i videnia sveta, sveta, v ktorom je všetko čierne alebo biele.

3.3.4.2. Isté pozitívum

Spoločnosť, ktorá má byť naplnením revolúcie, nie je spoločnosťou ani reálnou, ani spravodlivou a rovnou. Isté ideje sú prínosné, no spôsob ich realizovania ich prínosnosť ruší.

Čo by sme však mohli vidieť ako isté pozitívum, je kritika marxizmu, ktorá sa z radov týchto mysliteľov zrodila.

Berďajev upozorňuje na Bakuninovo prehlásenie, kde upozorňuje na tyraniu, ktorá nastane po víťazstve marxizmu.²⁹⁵ Doba mu dala za pravdu. Bakunin kritizoval marxizmus z množstva príčin, väčšinu z nich sme už v práci spomenuli. Je to hlavne vnútorná rozpornosť marxizmu a ich spôsob vedenia revolúcie. Prvý bod sa odráža v tom druhom.

Zjavný rozpor marxizmu Bakunin nachádza vo vzťahu marxizmu k otázke existencie štátu: „Tu je zjavný rozpor. Ak je štát štátom pre ľudí, prečo ho potom rušiť? Ale ak jej jeho zrušenie potrebné pre nastolenie ozajstnej slobody...“²⁹⁶, tak načo s jeho odstránením vyčkávať, tak by sme mohli doplniť Bakuninove slová. Všetky tieto, Bakuninovi nejasné kroky marxizmu, tak interpretoval ako boj o moc a snahu ovládnuť proletariát a nie ho oslobodiť.

²⁹³ v tom istom, str. 2

²⁹⁴ v tom istom, str. 7: „...take a part in..wars against a nonfederated state...“

²⁹⁵ Berďajev, N.A.: Ruská idea, str.137

²⁹⁶ Bakunin, M.A.: Statism and anarchism, str. 179

Prínosnejšia by však mohla byť Sartrova kritika marxizmu rozoberaná *Marxizme a existencializme*. Sartre ju delí na dva body kritiky:

Prvým bodom je prispôsobovanie výkladu skutočnosti doktríne marxizmu. „... *Marxistický intelektuál ...znásilňuje zkušenost, že si nevšíma nepříjemných rušivých podrobností ...hrubě zjednodušuje daná fakta...*“²⁹⁷ Je to táto inklinácia marxizmu, ktorá sa podľa neho ukázala i pri interpretovaní udalostí z roku 1956 komunistickými stranami.

Druhým bodom jeho kritiky je kritika do rady marxistických pojmov. Jeho pojmy sú diktátom.²⁹⁸ Táto druhá kritika vyplýva z prvej. Dôležité je, že upozorňovanie na tieto totalitné praktiky na rovine teórie, nachádza svoju alternatívu i na pôde, kde Sartre reflektuje postoje marxistov voči svetovým udalostiam. Diktatúra v jednom sa odráža ako diktatúra v druhom. Sartrova úloha tu bola dôležitá, nevyužil ju však naplno. Namiesto toho, rozvádzal koncept širokej revolúcie, pomocou ktorej máme jedinou možnosť určiť svoju budúcnosť, a v tomto určovaní je prvým krokom násilie.²⁹⁹ Namiesto výzvy k dynamike, vytvára koncept strnulý v boji, ktorého korene ležia v minulosti, ktorej sa tak ľudstvo stáva vážnym.

***3.4.podkapitola: Večne sa opakujúca špirála a dogmatizovaný omyl?*³⁰⁰**

„ *Jsem člověk Jupiterě, a každý člověk si musí najít svou cestu.*“

J.P.Sartre

Táto podkapitola nechce byť dlhá, ani si nenárokuje na to byť posudzovaná rovnakým metrom ako tie predošlé. Chceme v nej len zdôrazniť, čo sa podľa nášho názoru zatiaľ stalo každému hnutiu, ktoré chcelo meniť svet cestou revolúcie, či inou formou nesúhlasu s väčšinovou spoločnosťou.

Prvá časť nášho nadpisu hovorí o večne sa opakujúcej špirále. Je to večne sa opakujúca špirála inštitucionalizovania a byrokratizácie akéhokoľvek hnutia. Z tohto prvého kroku nutne vyplýva krok druhý a to v našom prípade dogmatizovaný omyl.

Prvý krok je z pohľadu záujmu hnutia o presadenie svojich názorov pochopiteľný. Trochu paradoxne však vyznievajú slová inštitucionalizácia a byrokratizácia v prípade hnutia anarchistického.

²⁹⁷ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str. 24

²⁹⁸ v tom istom, str. 29

²⁹⁹ Bondy, F.: *Jean-Paul Sartre and Politics*, str.37, (www.jstor.org, 8.1.2008)

³⁰⁰ Robbe, M.: *Atentát na budúcnosť*, str. 102

Bruno Frei v roku 1971 napísal: „ *Je poučné vidieť anarchistických súčasníkov samých medzi sebou, hoci je ťažké zachovať si pri tomto pohľade vážnosť.*“³⁰¹ Dnes už nie je anarchistické hnutie tak aktívne, ako v týchto rokoch. Ak dnes počujeme o anarchistoch, tak je to vo väčšine prípadov v neblahej konotácii s rozbiejaním výkladov, ničením áut a pouličnými bitkami počas ich demonštrácií. Vďaka týmto sprievodným javom tohto hnutia, dnes úplne zaniká účel ich stretnutí, pokiaľ ešte nejaký, okrem vybitia prebytočnej energie, majú. Média im venujú čas, ktorý je namiesto prehlásenia hovorca skupiny proti čomu demonštrujú, plný toho, koľko škody mladí aktivisti napáchali. Celkový zámer sa stráca a rozplýva v dave často maloletých detí, ktorým ide len o to niekam patriť a vďaka kultúrnej scéne našej doby je moderné byť, či lepšie povedané, vyzeráť ako anarchista.

Bruno Frei svojim malým bonmotom však nenarážal na tento aspekt, ktorý môžeme považovať za ďalší z nebezpečných faktorov úpadku až zaniknutia hnutia- to znamená síce široká členská základňa, ale veľmi nízky počet členov zasvätených a veci oddaných. Bruno Frei „...mal na mysli 5. medzinárodný zjazd anarchistickej federácie, ktorý zvolali na obdobie od 31.augusta do 3. septembra 1968 do Carrary...“³⁰² Tento zjazd mal byť tým najväčším zjazdom v dejinách anarchistického hnutia, účasť bola prisľúbená 30. organizáciami. Avšak hneď po začiatku zjazdu nastalo rozštiepenie na dve krídla- jedno, ktoré takúto organizovanosť s princípu odmietlo³⁰³ a vyšlo do ulíc. Druhé krídlo zostalo v sále a zúčastnilo sa na rokovaníach. „ *Už na konci prvého dňa „ pouličný anarchisti“ obsadili sálu a v ruvačke so „ sálovými anarchistami“ zmenili anarchistický zjazd na bitku v sále.*“³⁰⁴

Práve táto nevraživosť rôznych organizácií v rámci jedného ideového smeru je tým, čo nazývame dogmatizovaný omyl.³⁰⁵

Jednoducho povedané, pod inštitucionalizáciou hnutia, máme na mysli vytváranie vnútornej hierarchie hnutia, ktorá slúži k rýchlejšej komunikácii apod. Sama o sebe nie je nebezpečná, avšak v jej rámci často dochádza k zachovávaniu, alebo opätovnému vytváraniu kategórií, ktoré boli pred tým terčom kritiky zo strany hnutia. Napr. kategória centralizácie je z tých, ktoré sú často kritizované a voči ktorým hnutia bojujú z dôvodu privilegovania centra na úkor okrajových skupín. Avšak po tom, ako sa hnutie inštitucionalizuje, alebo do istej formy byrokratizuje, dochádza v ňom, podľa nášho názoru, k obnoveniu tejto kategórie, avšak teraz sa voči nej, už v rámci hnutia, v takej miere nebrojí.

³⁰¹ v tom istom, str. 80

³⁰² v tom istom, str. 80

³⁰³ Tak na čo vlastne na takto organizovaný zjazd, ktorého program poznali všetky zúčastnené strany vopred, táto organizácia vedená Benditom chodila?

³⁰⁴ Robbe, M.: Atentát na budúcnosť, str. 80

³⁰⁵ v tom istom, str. 102

Takýchto príkladov by sme mohli nájsť viacero, nie je to však ťažiskom našej práce. Chceli sme len naznačiť, že často to, čo hnutie kritizuje a považuje za nutné odstrániť, ako napr. v prípade anarchizmu organizovanosť, stane sa postupom času jeho vnútornou súčasťou, a tak sa odpor hnutia oslabuje.

Samo o sebe to však nie je tak nebezpečné ako dogmatizovaný omyl. Dogmatizovaný omyl pre nás znamená, že hnutia „...*hoci sa odvolávali na rovnaké idey, nijako im to neprekážalo...utvárajú vždy nové a nové organizácie, ktoré sa ohraničovali a viedli vzájomné spory, pričom každá si nárokovala, že jedine ona pravdivo a oprávnené stelesňuje svet ich ideí.*“³⁰⁶

Takto sa myšlienky, ktoré mali istú silu dosiahnuť svoje ciele, menia na drobné fragmenty, ktoré nezmôžu nič. Hnutia sa zaoberajú hádkami medzi sebou a tým oslabujú svoju pozíciu voči oponentom. Tak v podstate uľahčujú úlohu tým, ktorí ich majú v úmysle zosmiešniť, pretože v rámci svojich vnútorných sporov to robia za nich s obrovským nasadením oni sami. Nejde o Sartrovské hľadanie vnútorného nepriateľa, či zradcu, ktoré posilní kolektív, ide o hádanie sa o to, kto je správnym vykladačom tých obrovských myšlienok, ktoré majú meniť svet.

Ponúka sa ešte jedna zvláštnosť, voči ktorej všetky hnutia bijú na poplach. Touto zvláštnosťou je akákoľvek forma útlaku ich myšlienok, tak odlišných od tých väčšinovo prijímaných. Zhodneme sa na tom, že každý chce, aby ho bolo vidieť, aby jeho slová mali šancu byť počuté. Prečo ale hnutia túto šancu berú svojim oponentom, keď oni sami ju častokrát dostali? Prečo nedať možnosť výberu, ale diktátorsky svoju pravdu vnucovať iným? Prečo neuznať, že každý si musí nájsť svoju cestu.³⁰⁷

Ak v mene anarchizmu, alebo akéhokoľvek moderného ľavicového hnutia, poukazujeme na inakosť, pluralitu, prečo ju ničím, keď svojimi činmi bránim tým, ktorý so mnou nesúhlasia byť inými? Ak ja sám nestojím o konzumný spôsob života, môžem poukazovať na jeho nebezpečenstvá, môžem demonštrovať a prejavovať svoj názor. Nemôžem ho však niekomu nútiť ako jediný prijateľný. Ak to tak činím, idem sám proti sebe a svojim ideálom. Musím si uvedomiť, že ak niekomu zničím auto, dom, nepoznačí to štát, ale konkrétneho človeka v jeho konkrétnom živote. Nedosiahnem zmenu spoločnosti, len to, že je ďalší človek, ktorý sa prikloní na stranu tých, čo takéto hnutie chápu len ako skupinu vandalov.

³⁰⁶ v tom istom, str. 102

³⁰⁷ viz. citát zo začiatku podkapitoly

4: 3.Kapitola: Výzva anarchizmu- jeho pôvod, riziká a skryté možnosti

Ak sme sa tak dlho zaoberali Bakuninom, mali by sme aspoň načrtnúť, čo so sebou jeho dieťa- anarchizmus prináša. Nemáme predstavu, že vystihneme tento problém v jeho úplnosti, chceme len naznačiť jeho pôvod, ktorý ho značne formoval, riziká, na ktoré sme však už z väčšej časti poukázali v druhej kapitole. Ku koncu formulujeme malú výzvu, tá však neznamená, že si nárokuje na správnosť nášho pohľadu. Viac sa už ukáže v priebehu textu.

4.1. Pôvod anarchizmu v ruských končinách

*„ Rus nepostihneš rozumem,
běžná míra je necitlivá
k zvláštnosti platné pro tu zem-
jen věřit v Rus, jen to ti zbývá.“³⁰⁸
Тютчев, překlad Jiří Mulač*

Do dnešných dní je Rusko, tak trochu inou krajinou. Má rozsiahle územia s množstvom etníc, je krajinou bohatých i tých z radov najpotrebnejších. Bolo realizáciou komunistického sna, na ktorý obrovsky doplatilo a dopláca dodnes. Samo si lepí nálepku demokracie a svet pritom len krúti hlavou, ktorou sa mu motá otázka, čo všetko sa ešte do tej škatuľky demokracie zmestí. No je i krajinou, ktorá sama seba považuje za vyvolenú, predurčenú k vyšším cieľom, krajinu spasiteľskú. Tento komplex sa v ruskom myslení ukazuje naprieč jeho dejinami. No v tomto smere Rusko nie je samo, pocit vyvolenosti, mesianizmu, nie je len ruskou záležitosťou.

Naša otázka je, prečo je práve Rusko kolískou anarchizmu. K podaniu odpovede budeme pracovať s textami od N.A. Berďajeva, A.Camusa a T.G.Masaryka. Nie sme rusistami, nebudeme sa púšťať do siahodlhých analýz, ale pre pochopenie myšlienky anarchizmu je

³⁰⁸ Berďajev, N.A.: Duše Ruska, str. 13

nutné oboznámiť sa s tým, kde, kedy a prečo vznikol. Nebudeme uvádzať historické fakty, ktoré túto situáciu formovali. Chytíme sa Berďajevovej myšlienky o istých rysoch ruskej povahy, ktoré sú, v jeho koncepcii, priamou linkou k anarchizmu.

„ Už odedávna tu bola predtucha, že Rusko je predurčené k nečemu veľkému, že Rusko je zvláštni země, která se nepodobá žádné zemi na světě.“³⁰⁹ V čom spočíva zvláštnosť tejto krajiny? Pohľad Berďajevov je poznačený jeho špecifickým videním sveta, nič menej, je pre popis tejto krajiny a jej výnimočnosti užitočný. Berďajev hovorí o Rusku ako o krajine paradoxov. Táto rozpoltenosť utvára špecifické Rusko a preniknúť k nemu môžeme len tak, že „...uznáme antinomičnost Ruska, jeho děsivou protikladnost...“³¹⁰ A práve z tejto protikladnosti sa rodí i anarchizmus. Sám v sebe množstvo protikladov obsahuje a každý z nich by mohol byť len rozvinutím toho základného, ktorého korene môžu byť práve v Rusku a to preto, že jeho počiatky sú s Ruskom 19. storočia neodlúčiteľne späté.

Tým základným paradoxom anarchizmu je odpor voči autorite a obdiv k rovnosti ako snu, ktorý Rusko dlho nepoznalo. Nie každá autorita je zlá, to do svojho diela zakomponoval už Bakunin, ale zásadným rozporom zostáva potláčanie rovnosti vo vízii uskutočnenia anarchistického sna. V dnešnom usporiadaní spoločnosti, sú anarchistí považovaní za menšinovú, či okrajovú vrstvu. Ich základné práva im však zostávajú, i keď sú radení medzi odporcov stávajúceho zriadenia. Oni sami, však tento stav nedokážu, často ani nechcú, zabezpečiť ich odporcom, s odvolávaním sa na dosiahnutie spravodlivého usporiadania. Zložkou spravodlivosti by však mala byť možnosť vyjadriť svoj nesúhlas a neniesť za to následky.

„ Rusko je nejnestátotvornější, nejanarchičtější země na světě. A ruský národ je nejnepolitičtějším národom, který nikdy neuměl uspořádat svou zem...Anarchismus je zjevení ruského ducha...“³¹¹ Rusko dlho nemalo vládcu zo svojich radov, vládcovia prichádzali z vonku prinášajúc formu vládnutia. Berďajev to vysvetľuje ženskou podstatou Ruska, ktoré je tak pokorné a čaká na svojho vládcu- *ženícha*, pretože samo túto ambíciu nemá. Rusko je tak svojou podstatou pasívne. Utieka sa ku kolektívu, kde vidí svoju silu, čo je príznačné i pre anarchizmus ako taký, rovnako utápa individuum v kolektíve, v mase. Rusko sa chytá cudzích myšlienok, tak odlišných od jeho charakteru a je ochotné umrieť za ich realizáciu.³¹² „ V tejto krajine bez filozofickej tradície velmi mladí ľudia ...sa chopili nemeckého myslenia a telom

³⁰⁹ v tom istom, str. 11

³¹⁰ v tom istom, str. 14

³¹¹ v tom istom, str. 14-15

³¹² v tom istom, str. 14- 17

znášali dôsledky, ktoré z neho vyplývajú.“³¹³ Práve Nemecko a jeho vplyv ukazuje túto stránku Ruska a v reakcii naň i tú druhú. Nemecký vplyv tu po dlhú dobu nachádzal živnú pôdu.

To bola jedna strana Ruska, avšak v rámci jeho protikladnosti sa ukazuje ihneď ďalšia. Ak Rusko ako nevesta čaká na svojho ženícha nesúceho jej dar v podobe štátu, či iného mužského prvku, dar ktorého sama nie je schopná, je potom ochotná obetovať mnohé, aby dar ochránila. Rusko je tak, ako píše Berďajev „...nejštátotvornejši a nejbyrokratickejší zemi na svete...“³¹⁴ I anarchizmus ako taký bojuje proti štátu, ale sám háji niečo štátu veľmi podobné. Tak sa v ňom táto základná antinómia Ruska objavuje.

Rozpoltenosť vo vzťahu k štátu, národnosti sa opakuje i vo vzťahu k náboženstvu. Pasívne Rusko potrebuje aktívny princíp, ktorý by ho prebudil. Je to rozpoltenosť, ktorá sa podľa mnohých, najlepšie odráža v literárnych dielach Dostojevského- „*Dostojevskij, na němž lze duši Ruska studovat...*“³¹⁵

Pasivita a aktivita, ženské a mužské. To sú pojmy v tomto smere ťažko uchopiteľné. Rusko bolo, po dlhú dobu, otvorené novým vplyvom, ktoré zastávali post ženícha. Potreba príchodu aktívneho prvku z vonku sa odrazila i v tej podobe, že v Rusku 19. storočia by sme sa nestretli „... s predbežne konštituovaným myslením...“³¹⁶ Ocitli sme sa tak „...na nedobytom teréne.“³¹⁷ Tohto terénu sa výrazne chopilo Nemecko, ktoré cez osobu Mikuláša I., započalo ponemčovanie Ruska.³¹⁸

A práve v tomto sa ukazuje ten aspekt Ruska, ktorý je v mnohom pre anarchizmus význačný. Je to aspekt *tuláctva*, tak ako ho popisuje Berďajev. Nie sme si istý, či Berďajev chápe tuláctvo, tým spôsobom ako my, ale to nie je pre túto prácu podstatné. Tuláctvo je obrazom rozpoltenosti, nie je jednostrannou aktivitou, skôr je neustálym súbojom medzi aktivitou a pasivitou a to neustále bez jasného konca. Tuláctvo je to, čo by sme mohli, tak trochu prenesene, pokladať za impulz pre vznik anarchizmu. Pretože tuláci či pútnici „*nemají vlastní město, hledají město budoucí.*“³¹⁹ A čo iné je anarchizmus, než hľadanie v budúcnosti, pretože prítomnosť je nevyhovujúca a minulosť sklamala. Anarchisti boli myšlienkový tuláci.

³¹³ Camus, A.: Vzbúrený člověk, str.139

³¹⁴ Berďajev, N.A.: Duše Ruska, str. 17

³¹⁵ v tom istom, str. 24

³¹⁶ Camus, A.: Vzbúrený člověk, str. 139

³¹⁷ v tom istom, str. 140

³¹⁸ v tom istom, str. 140

³¹⁹ Berďajev, N.A.: Duše Ruska, str. 25

V tuláctve sa snúbi pasivita v podobe lásky k vlasti, rodnej hrude, s ktorou sa stretávame ako u Bakunina, tak i u jeho oponentov, obzvlášť Marxa. Vlast' ako sen, či spomienka, ktorú si tulák nesie so sebou. Ona je tým, čo súperí s aktivitou, s nutkaním ísť ďalej a nevracať sa. Vlast' ako to, čomu má putovanie pomôcť a ak nie priamo jej, ako tomu bolo u Bakunina, ktorý chcel Rusko oslobodiť, tak tomu, čo doma človek bol. Tuláctvo má zmeniť to, s čím človek nebol spokojný, aby to však dokázal, musí si so sebou niesť spomienku na ten stav. Bez nej by to bolo len prázdne blúdenie, nesledujúce žiaden cieľ a toho, dovoľme si tvrdiť, človek nie je schopný. Človek vždy niečo, nejaký zámer, sleduje.

„ *Ruská duše neumí spočinout na jednom místě...*“³²⁰ Nemyslíme si, že je to charakteristika výhradne ruská, ale je ako impulz pre anarchizmus dôležitá. Je to výsledok udalostí, ktoré viedli k tejto rozpoltenosti. Keby iná krajina prešla takýmto vývojom, je pravdepodobné, že by to vyústilo v niečo podobné.

Ak budeme považovať Bakunina za otca anarchizmu, tak nám tento aspekt, pomôže vznik tejto náuky pochopiť. Rozpoltenosť Ruska sa odráža i v ruskom človeku, ako Berd'ajev ukazuje na prípadoch Tolstého, Dostojevského i Bakunina.³²¹ Bakunin bol sprvu pasívnym človekom, očareným nemeckou filozofiou. Prijal ju a bránil. Akonáhle však v zahraničí naráža na iné náuky, ohlásí sa v ňom akoby tuláctvo, i keď ideové. Opúšťa staré myšlienky a učenie, ktoré sa v Rusku rozmohlo. Spomienky naň si nesie so sebou a hľadá niečo v budúcnosti, niečo čo je nové a odporujúce tomu, čo bolo do Ruska privezené. Hľadá niečo, čo bude konečné, absolútne a nespochybniteľné a k tomu dospeje cestou revolúcie, ktorá odstráni to staré. Je to akýsi prejav mužského prvku u Bakunina, nechce štát, to je pozostatok ženskej pasivity v tomto koncepte, ale ani nechce čakať na ženícha. Sám chce ponúknuť riešenie, ktoré je však opäť, v istom smere pasívne. Je to aktívna cesta k pasívnemu výsledku. Pasívnemu preto, že po dlhú dobu zostáva len v kritike a výzve, čaká na impulz, ktorý nedostáva. Neprichádza sám a nezačne konať, ten prvotný impulz čaká od iného. Tu sa ukazuje pasivita- opäť ako nevesta čaká na ženícha, ktorý už nenesie štát, ale impulz.

V atmosfére boja proti cárizmu, nerovnosti sa ako z tmy vynárajú ďalšie prekážky slobody. Slobody, či rovnosti ako hodnoty, ktorá podľa mnohých v Rusku naberala obrovský rozmer. A to vďaka cudzím vládcom a ich moci, ktorá v zemi „...*poutníků , tuláků a hledačů* ...“³²², v zemi, ktorá je „...*vzpurnou a děsivou*...“³²³ je vždy sprvu prijímaná, ale v zápätí odmietaná

³²⁰ v tom istom, str. 26

³²¹ v tom istom, str.15

³²² v tom istom, str. 27

³²³ v tom istom, str. 27

ako utlačivá. Je však len málo tulákov s odvahou sa na cestu vydať. Tieto prekážky sa tak rodia v duchu tuláctva a jeho znak je neoddeliteľnou súčasťou anarchizmu.

O anarchizme hovoríme od roku 1867 v spojení s M.A. Bakuninom. Impulz vyšiel z Ruska, ale vznikol mimo neho, obohatený myšlienkami nespokojencov západnej Európy. Bakunin našiel v nich materiál pre udržanie plameňa svojho impulzu, oni v ňom impulz samý, dovtedy nepoznaný. Nechceme aby to znelo nadnesene, ale pri popisoch Bakunina svojimi priateľmi, sa s touto myšlienkou často stretneme: „ *Talent, ale darebný charakter.*“³²⁴ Slovom talent často označujeme to, čo sami nemáme, pretože ak to máme v takej miere, je nám to prirodzené, ak nie, stáva sa to výnimočným. Výnimočnosť Bakunina možno spočívala v spomienke na Rusko a odpore voči nemeckému, obe ho hnali k snovaniu plánov, ako to všetko zmeniť a v čo. V inakosti Ruska, tak mohla, ak pristúpime na Berďajevove myšlienky, spočívať i inakosť Bakunina- anarchistu.

4.2. Riziká anarchizmu

„ *Bakunin není jen teoretikem ruského
terorismu, nýbrž jest i mluvčím
nenávisti,
již nastřádal carism v mysli
vzdělců...* “ ³²⁵

Nebezpečenstvá anarchizmu sú zjavné. Boli zjavné už v deväťnástnom storočí a ešte zjavnejšími sa stali v storočí dvadsiatom a dvadsiatomprvom. Ich podstata však zostala rovnaká a súvisí s úzkou prepojenosťou anarchizmu s nihilizmom, terorizmom, či relativizmom, ktorá sa ukázala už na analýze postojov Sartra a Bakunina z druhej kapitoly.

Súvisí s tým, že anarchizmus často človeku berie akúkoľvek pôdu spod nôh. Nie, nie je zlé poukázať na relatívnosť vecí, ktoré často chápeme ako samozrejmé. Negatívnym sa javí, ak sa to koná v miere tak veľkej, že človeku už neostáva nič s čím by mohol rátať, pretože radikálna relativizácia je nereálna, ale pokusy o ňu sú vždy nebezpečné. Najhoršie sa vždy podpíšu na indivíduu, ktorému pretrhávajú akýkoľvek kontakt s predošlou generáciou. Spochybňujú základy, na ktorých staval. Človek vždy potrebuje istú mieru istoty, s ktorou

³²⁴ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 4

³²⁵ v tom istom, str. 182

môže v živote rátať. Istota, ktorá nie je absolútna, ale flexibilná vzhľadom k udalostiam, s ktorými je konfrontovaná. Takú istotu musíme človeku ponúknuť a nie mu ju brať, nechať ho tak vystavenému na pospas relativizmu, ktorý mu bráni v akomkoľvek rozhodnutí. Nemalo by sa totiž o čo oprieť, nemalo by základ.

Do tej miery, do akej nihilisti neuznávajú vedúce princípy, či zásady, do takej miery sú anarchistami. „ *Nihil je sociálne politická destrukce, pandestrukce...Nihilista je od základu nevěřící, ale...věří ve svůj atheism a materialism...fanaticky a zrovna tak slepě, jako slepě věří jeho pravověrní protivníci.* “³²⁶ Nič čo bolo, nie je dosť dobré na to, aby ešte bolo. Nihilisti odvrhávajú starý svet, ale nemajú zaň čo ponúknuť. Ponúkajú iróniu a cynizmus ako masku chaosu, do ktorého človeka uvrhávajú.³²⁷ V istom smere je nihilizmus užitočný, núti k rekapitulácii, pokiaľ mu v ošiali prvoplánovo neprepadne. V retrospektívnom pohľade vidíme chyby, ak sme ich videniu otvorený, takýto pohľad môže poskytnúť poznatky vedúce k zmene, môže byť zdrojom ponaučenia. A to len v tom prípade ak nihilizmus skresáme do formy nástroja, ktorý nám slúži pre overenie, či ako nástroj vedúci k tolerancii, nástroj, ktorý slúži nám a nie my jemu. Nihilizmus s akým však máme čo dočinenia tu, nie je takýmto nástrojom a ani nemá záujem sa ním stať. Takýto nihilizmus je extrémom a ako píše T.G.Masaryk je to „ *...nihilm- největší problém naší doby.* “³²⁸ Vzťahuje sa to na Európu a Rusko od roku 1860, kedy „*...ruské děti...se pokusily o vybudování úplného a nového názoru světového i životního...* “³²⁹ Dnes problém nihilizmu nie je tak diskutovaným, zdá sa akoby naša doba a jej ľudia boli k svojim problémom slepí, či natoľko laxní, že si ich nevšímajú.

V čom vidíme nebezpečenstvo nihilizmu i v súčasnosti? Vtedy i dnes je prepojený s terorizmom. Je spojený s ospravedlňovaním zločinov. A čoho sa dnešná doba bojí vari najviac- je to hrozba terorizmu, fanatizmu, ktorá sa na nás valí z rádií, televízií, časopisov. Človek prestrašený sledovaním správ sa obáva Araba na trhu, tak typický pocit pre posledných pár rokov.

Nihilizmus neuznáva autoritu zákonov, rovnako ako anarchizmus. „ *Pro něj není objektivní autority, která by mu zakázala vraždu a loupež, která by jej zdržela zločinu. Nihilistovi je vše dovoleno.* “³³⁰ Padá bariéra, čo áno a čo nie. Nikto si nemôže byť ničím istý. Človek človeku sa tu stáva vlkom. Otázka viny padá spolu s pádom autority zákona. Kto zlo spôsobuje, ten si ho i zaslúži. Odtiaľ prepojenie s terorizmom. Anarchizmus v extrémnom

³²⁶ v tom istom, str. 137

³²⁷ v tom istom, str. 139

³²⁸ v tom istom, str. 145

³²⁹ v tom istom, str. 145

³³⁰ v tom istom, str. 143

poňatí, kam rátame i Bakuninovo a tiež i nihilizmus v terorizmus ústia. Je to Stepňak a jeho „*smrť za smrť*“³³¹, ktoré tú líniu jasne ilustruje. Rovnakým heslom sa riadi i skupina R.A.F. v sedemdesiatych rokoch v Nemecku. Je to heslo, ktoré oprávňuje zabíjať tých, ktorí tvoria súčasť režimu, s ktorým nesúhlasím. Je to heslo, ktoré mi v podstate umožňuje zaujať tento postoj voči komukoľvek, kto predstavuje opozíciu voči mne.

Tému terorizmu sme v tejto práci už rozoberali, keďže sa nechceme opakovať, nebudeme v jej rozoberaní už ďalej pokračovať. Povedzme len, že je zbraňou, ktorá sa otočí voči každému. Každý je v takto vypätej situácii niekoho oponent a tak násilná smrť každého je prijateľnou súčasťou systému. Všetci sú len figúrky, pre celok nepodstatné a nahraditeľné. Ich hodnota ako ľudskej bytosti je v takomto systéme nenávratne preč.

Ako anarchizmus, tak i marxizmus uväzňuje človeka v triednom boji, v antagonistickom videní reality. Určuje mu smery a odtiene reality, to je biele a zvyšok je čierny. V takejto atmosfére sa nihilizmu a terorizmu darí obzvlášť dobre. „...*Anarchisti , rádi pronášíte deklamace o lidské slobodě...překypujete však...třídní nenávistí...*“³³² Hovorí sa o človeku ako indivíduu, ale to zostáva i tu z väčšej časti určené svojim pôvodom. To im dáva možnosť konať podľa Stepňakovho hesla- v rúsku anonymity sa terorizmus koná ľahšie. Nevidím pred sebou človeka ako plnohodnotnú bytosť, vidím len telo, ktoré je buď za, alebo proti, iná cesta v tomto farboslépom videní nie je.

Ak logicky pokračujeme v línii nihilizmus, terorizmus môžeme dospieť k relativizmu. Sám anarchizmus pracuje s relativizmom, len do istej miery. Len dovtedy, pokiaľ slúži k odstráneniu nežiaduceho. Ak sa to podarí a anarchizmus by sa ocitol na tom mieste, po akom tak dlho túžil, s relativizmom končí. Svoje hodnoty a názory nepodstúpi relativizmu, tie sa jeho víťazstvom stávajú absolútne platnými.

Anarchizmus využíva relativizmus ako nástroj. Chce jeho pomocou poukázať na to, že tak ako je tomu teraz, tak tomu nemusí byť natrvalo. Chce ním poukázať na ničím nepodloženosť týchto, všeobecne uznávaných, hodnôt. A tak v mene slobody či vymanenia človeka spod ručia konzumu, berie mu to, v čo veril. Nepýta sa, či o to človek stojí. V svojom čiernobielym videní reality, tak chce proste činiť. Neuvedomuje si však, že človeka tak nevyslobodzuje, len akoby jedno väzenie strieda druhým. Väzenie tradičných hodnôt a vízií poskytujúcich pevný obraz sveta, strieda vŕhovaním do žalára, kde vládcom sa stáva chaos. Chaos, kde nič nie je isté, pretože vízia anarchizmu myslená ad absurdum je nerealizovateľná, čo neznamená, že je zlá či nevyužiteľná. Je chaosom, pretože berie istotu počas svojho boja o víťazstvo. Keď

³³¹ v tom istom, str. 171

³³² Berďajev, N.A.: *Filosofie nerovnosti*, str. 121

vyhrá, chce aby si všetci boli istí jeho hodnotami. Ako však človek, načúvajúci anarchistom, môže byť raz presvedčený o relativizme všetkého, a potom počuť z tých istých úst volanie o istote myšlienok anarchizmu.

Na záver tejto podkapitoly nám zostávajú len dve otázky, odpovede na ne sa vzájomne dopĺňajú. Ich autormi sú A. Camus a N.A.Berďajev. Prvý z nich sa pýta: „*Je však svet bez zákonov slobodný svet?*“³³³ Druhý: „*Kdo má však právo uvrhávať jiné lidi, své bližní, do chaosu, do celoživotního nepořádku a nesouladu?*!“³³⁴

Naša odpoveď je nie, svet bez zákonov nie je slobodný, svet bez zákonov je svetom plným rizík. Ak chápeme zákony sartrovsky, ako isté vzájomné očakávania, tak vďaka nim dokážeme v spoločnosti fungovať, ich prítomnosť sa tak stáva nevyhnutnou a ich forma diskutovateľnou.

Na druhú otázku je odpoveď opäť záporná. Nemám právo uvrhnúť niekoho do stavu, ktorý sám nechcel, nie ak sa pohybujeme v diskurze rovnosti. Takéto právo nenáleží nikomu. Sme si rovní, nič ma neposúva na pozíciu vyššiu nad pozíciu druhého. Nemôžem o ňom rozhodovať, ani si myslieť, že to viem lepšie. Môžem navrhovať, diskutovať, argumentovať, no nie však konať za jeho chrbtom a tváriť sa, že si myslím, že sme si rovní.

Toto sú základné riziká vynárajúce sa v súvislosti s anarchizmom, je zvláštne, že väčšina z nich je zo skupiny tých, pri ktorých sa anarchizmus tvári akoby sa ho netýkali. To je chyba, v reakcii sa môže ukrývať nová cesta, cesta, ktorá nás dovedie ďalej než predošlá.

³³³ Camus, A.: Vzbúrený človek, str.148

³³⁴ Berďajev, N.A.: Filozofie nerovnosti, str. 128

4.3. Výzva anarchizmu

*„ Luk sa ohýba, drevo škripe. Na vrchole
najvyššieho napätia vyletí rovný šíp,
nadšene,
tým najistejším a najslobodnejším
pohybom.“*

A. Camus³³⁵

V tom najjednoduchšom zmysle slova by sme mohli povedať, že naša výzva spočíva v apelovaní na vyhnutie sa, v predchádzajúcej kapitole zmienených, rizikám. Áno, aj to je jej súčasť. Je to však tá súčasť, ktorej sa tu venovať nebudeme.

Dnes sa z anarchizmu v našich končinách vyvinulo isté, mohli by sme povedať, až beztvaré hnutie. Hnutie so širokou základňou, hnutie pripomínajúce dav so všetkými negatívami, ktoré bývajú davu pripisované. Často sa nám zdá, že členovia tohto hnutia ani nevedia, čo stálo za jeho vznikom, akú myšlienku si niesol v svojom lone. Nevedia, že práve tá myšlienka volajúca po rovnosti ľudí, je vývozným artiklom tohto hnutia. Anarchizmus s poukázaním na túto myšlienku môže byť utópiou a to bez pejoratívneho nádychu.

Sen anarchizmu je, v konečnom dôsledku a vo všetkých ohľadoch, nereálny. Ponúka však námety, ktoré by mohli do našej spoločnosti prispieť. Jeho apel na rovnosť, vo všetkých oblastiach života, sa javí i dnes dôležitý. Mohol by zastávať miesto pravdy v pragmatickom koncepte CH.S. Peirca. Pravdy, ktorá je naplno nedosiahnuteľná, ale ku ktorej sa, v jeho teórii falibilizmu, blížime. To je devíza anarchizmu dnes a nie prázdne heslá, pouličné bitky, zvalovanie viny za všetko na stranu konzumu, akoby človek nemal na výber. Má, len je lenivý a v tom je ten problém. Nie slepá kritika a fanatizmus. Nie revolúcia, ale diskusia.

Nie anarchizmus deliaci ľudí na za a proti, na dva nezmieriteľné tábory. Anarchizmus je odlišným „...nie je ustálený, do seba uzavretý sociálny systém, ale skôr jasná tendencia v historickom vývine ľudstva, ktorá sa na rozdiel od intelektuálneho dohliadačstva nad všetkými úradníckymi a vládnyimi ustanovizňami usiluje o slobodný, nehatený rozvoj všetkých individuálnych a spoločenských síl v živote...Pre anarchistu sloboda nie je abstraktný filozofický pojem, ale konkrétna životná šanca umožňujúca každému jednotlivcovi plne

³³⁵ Camus, A.: Vzbúrený človek, str.286

*rozvíjať všetky sily, schopnosti a vlohy, ktorými ho obdarila príroda, a obrátiť ich na osoh spoločnosti.*³³⁶ To je chápanie anarchizmu Rudolfom Rockerom i Noemom Chomskym. To je podľa nás i chápanie anarchizmu, s akým by súhlasil i J.P.Sartre. To je poňatie, ktoré by mohlo byť existencializmom reglementované. Je to poňatie, kde prvé miesto hrá jedinec. Takéto jeho poňatie sa javí byť prínosom.

Je idealizmom veriť, že tento stav je dnes dosiahnuteľný. Môže však poslúžiť ako cesta, ktorou sa ten, ktorý chce, smie vydať. Nechceme sa tváriť, že táto výzva je niečím novým, že preniká k podstate problému. Formulovať túto výzvu sprvu nebolo ani našim zámerom. Avšak popri myšlienkach, ktoré sme pri tejto práci anarchizmu venovali, sa vyjavila i táto. Nie je prevratná, nie je jej zámerom oslniť, chceme len povedať, kde my vidíme chybu anarchizmu a ako čo by sa mal anarchizmus správať.

Cesta anarchizmu by nemala viesť cez revolúciu. Jej idea by mala byť opustená. Dôvod vidíme vo všetkých neúspechoch, ktoré so sebou vždy priniesla. Revolúcia je ako stroj, ktorý zomelie svojich odporcov a v konečnom dôsledku i svojich zástancov, to ja pravda známa po stáročia- *revolúcia žerie svoje deti.*³³⁷ To je v rozpore so zachytením konkrétnej životnej šance, ktorá človeku umožní plne rozvíjať svoje schopnosti.³³⁸

Naviac „*všetky novodobé revolúcie viedli k posilneniu štátu...rastúca všemocnosť štátu tieto ambície zakaždým trestala.*“³³⁹ Tak si sami revolucionári ničili svoje sny. Prostredníctvom antipatií verejnosti, neochoty ľudí vypočuť ich myšlienky, ktoré boli prezentované často až donucovacou formou. Naviac ak revolúciu prebehla, tak všetky jej ideové zdroje sa rozmelia na malé fragmenty, ktoré bojujú medzi sebou o čo najväčší podiel na moci.³⁴⁰ Tak sa jej sen stráca v návrate k starým sporom.

Nie revolúcia, ale diskusia je spôsobom, akým môže anarchizmus uskutočniť niečo zo svojich snov. Nie hra vabank, tá v prípade anarchizmu, vždy končí prehrou. Diskusia je riešenie prijateľnejšie, je postupná, prebiehajúca v procese. Je pluralitná, každý má možnosť zúčastniť sa. Je schopná reflektovať udalosti a rôzne názory, reagovať na ne a absorbovať zmeny. Nie je to prvoplánový risk, pretože pri diskusii je myšlienka podrobená kritike zo všetkých strán. Možno je to cesta kompromisu, ale je to jediná cesta, ktorou anarchizmus môže, v dnešnej dobe, niečo ponúknuť.

³³⁶ Winston, M.: Chomsky, str. 86

³³⁷ Nečas, R.: Dva základní omyly K. Marxe, str.5

³³⁸ viz. poznámka č. 259

³³⁹ Camus, A.: Vzbúrený člověk, str.165

³⁴⁰ Nečas, R.: Dva základní omyly K. Marxe, str. 8

Mal by sa snažiť, byť skôr strážcom rovnosti ľudských šancí a upozorňovať na všetky prípady, v ktorých dochádza k porušeniu tohto princípu. Je zvláštne, že myšlienky otca anarchizmu sú často oveľa reálnejšie, než myšlienky, ktoré šíri anarchizmus dnes. Mal by sa k nim vrátiť, eliminovať tie, ktoré sú dnes už prekonané. Zostane tak myšlienka poukazujúca na hodnotu ľudskej slobody a na právo ju realizovať v spoločnosti. V spoločnosti rovných ľudí. To je ten uhol pohľadu, kde anarchizmu môže asistovať Jean-Paul Sartre. Obaja chcú ľudí angažovaných, len jeden z nich dáva svojim myšlienkam hlbší zmysel, ktorý však následne degraduje.

Myslíme si, že anarchizmus by sa mohol chovať ako *alternatívna teória* v koncepte Paula K. Feyerabenda,³⁴¹ len s menšími úpravami. Anarchizmus, ako taký, je alternatívnou teóriou spoločenského zriadenia, no nie je jedinou a ani dominantnou. Nesúhlasíme v tomto prípade s Feyerabendom v otázke vytvárania zámerne protikladných pravidiel jednej teórie voči druhej. Na poli spoločenskej reality je to príliš veľký risk. Nesúhlasíme ani s tým, že konflikt takýchto alternatívnych teórií by bol hnacím motorom vývoja na poli sociálnom. Predsa len medzi vedou a spoločnosťou je obrovský rozdiel, preto tieto výhrady. Anarchizmus sa nemusí zámerne štylizovať do opozície voči dnešnému typu usporiadania spoločnosti. Tento krok je príliš populistický a krátkozraký, nesúhlas za každú cenu je neopodstatnený a problém nastáva vtedy, keď anarchizmus nemá namiesto toho, čo odmietal, čo ponúknuť.

Alternatívne teórie by mali byť v neustálej diskusii riešiacej aktuálne problémy spoločnosti. V diskusii by každá strana, či alternatívna teória, podávala svoj spôsob riešenia. Realizoval by sa ten, ktorý je najefektívnejší.

Anarchizmus takým spôsobom nie je, ale svojimi príspevkami a námietkami môže meniť stanovisko dominantnej alternatívnej teórie. Ak nie doslova meniť, môže aspoň poukazovať na to, čo je podľa neho nevyhovujúce a prečo. Môže tak dostať svoje názory na pole diskusie, kde by mali väčšiu šancu na presadenia, než dnes na demonštrácii v uliciach miest s pár sto účastníkmi.

Naša dominantná alternatívna teória by konkurenčne striktne neodmietala, boli by partnermi v diskusii. Jedine ak anarchizmus zapracuje na tom, aby bol braný vážne, a preto musí odstrániť množstvo vecí preň dnes typických, môže byť prínosom. V našej spoločnosti nie je vytvorený priestor na takúto diskusiu. V iných krajinách ako napr. Írsko alebo Nemecko sa stretávame s tým, že sa sociálne hnutie, aby malo šancu presadiť čo to zo svojich názorov, premenilo v politickú stranu. Je to samozrejme kompromis, ale v tomto prípade by nemusel

³⁴¹ Kubátová, H.: Metodologie sociologie, str. 60

byť na škodu veci. V Českej republike by sa to dalo ukázať na príklade Strany zelených-z hnutia, ktoré nemalo príliš veľkú šancu uskutočniť svoje zámery, je dnes vládna strana, ktorá zasiahla vážne i do prezidentských volieb, a ktorá zo životného prostredia- jej prioritného záujmu- učinila tému, ktorá má schopnosť hýbať politickými silami v republike. Navyiac je strana prítomná procesu tvorenia a schvaľovania zákonov, to je jedinečná šanca ako meniť v diskusii spoločnosť. Z anarchizmu by sa politická strana dala urobiť trochu problematickejšie, musel by veľa zľaviť zo svojich ideálov. No bola by to cesta možná a z anarchizmu, by sa mohla stať politická strana apelujúca na toleranciu, či právo na iný pohľad na svet. To, či by to bolo naozaj možné, je dnes takmer nemožné posúdiť, i keď v Českej republike jedna malá anarchistická strana, existovala po roku 1989.

Cesta násilia, a revolúcia takouto cestou je, nikdy nesplnila nádeje, do nej vkladané. To, čo vždy sklamarilo, by malo byť odstavené ako nepotrebné. Ak chce byť anarchizmus dnes braný vážne, musí prestať odporovať sám sebe- buď sme si všetci rovní a tým sú si rovné i naše názory a máme tak právo na nesúhlas. Alebo nie, rovnosť nie je, sú len vyvolení zastávajúci anarchistickú víziu sveta a tí majú právo, i násilím, toto videnie sveta vnútiť zvyšku ľudstva. Na tomto výbere spočíva budúcnosť anarchizmu.

5: 4.kapitola: Môžu podobné udalosti formovať podobný typ mysliteľ'a?

„ Schod, ktorý nie je krokmi riadne
vyšľapaný, sa z jeho vlastného
pohľadu
javí len ako pomerne jalovo
pospájaný kus dreva.“

Franz Kafka

Zrovnanie myšlienok Sartra a Bakunina nás teraz doviedlo k úvahe, ktorá pochádza od samotného Sartra. Chceme sa jej chopiť a jej platnosť sa snažiť ukázať na životoch našich autorov. Vyhneme sa autobiografizácii tejto kapitoly. Vyberieme si časti, udalosti na ktorých sa dá táto myšlienka ilustrovať. Táto kapitola je do značnej miery ovplyvnená našim výberom, preto musíme uviesť, že to bude kapitola úvahová, kapitola pokúšajúca sa dokresliť myšlienku, ktorú o okamžik vyslovíme.

5.1. Ego je súcno vo svete

Táto myšlienka sa ako niť tiahne celým Sartrovým dielom. Je prítomná i v akejkolvek, marxizmom ovplyvnenej, materialistickej koncepcii a poukazuje nám tak na Sartrovu rannú ideovú inklináciu k marxizmu. Je to trochu upravená základná myšlienka Karla Marxa, vypovedajúca o tom, že materiálna stránka určuje všetky rozmery našej existencie, že to ako sme, značí ako myslíme.

U Sartra sa s touto myšlienkou stretávame, po prvý krát, ešte pred *Bytím a ničotou* a to v spise *Vedomie a existencia*. Snahou celého spisu je totiž, túto myšlienku podporiť: „*V této práci bychom chtěli ukázat, že ego není ani formálně ani materiálně ve vědomí: je vně, ve světě, stejně jako ego druhého je to jsoucno ve světě.*“³⁴²

Ego pre neho nie je plne určujúcim faktorom osobnosti, vedomia človeka, pretože nemusí byť prítomné všetkým jeho aktivitám. Akékoľvek vedomie predchádza *prereflexívne vedomie*, v ktorom „...*být a jevit se ...je totéž.*“³⁴³ To však nie je predmetom našich úvah, dokresľuje to

³⁴² Sartre, J.P.: *Vědomí a existence*, str. 7

³⁴³ Novozámská, J.: *Existoval existencialismus*, str.92

však úlohu ego. Ego nie je plne určujúce, ale do značnej miery takú úlohu má. Ponúka sa myšlienka, že práve *Ego* je zodpovedné spolu s *prereflexívnym vedomím*, ako nutnou podmienkou vedomia, za voľbu prvotného alebo pôvodného projektu.

Ak áno, môžeme pokračovať v úvahách ďalej. Ak sa teda ego nachádza vo svete ako iné súcna, znamená to, že je vystavené i rôznym vzťahom, ktoré so sebou takýto svet prináša. Ak je vystavené ako súcno týmto vzťahom, znamená to de facto, že ostatné súcna naň môžu vplyvať. Ak naň vplyvajú, tak ono ako súcno, musí na tieto vplyvy nejako reagovať. Takouto reakciou podlieha istým zmenám, ktoré sú odpoveďou na stavy vecí okolo, ktoré na ego vplyvajú. Ego je tak neodlúčiteľne späté so svetom okolo, je odpoveďou naň. Svet súcien sa mení, s touto zmenou sa tak mení i vplyv týchto súcien na egá, s ktorými interagujú. So zmenou sveta ide, ruka v ruke, i zmena ego. Trochu nadnesene a zjednodušene povedané, je ego – človek- odpoveďou na svet, na dobu v ktorej žije. Je odpoveďou na otázky, ktoré pred neho doba stavia.

Z pohľadu do minulosti ľudstva, ale i do svojich životov, vieme, že isté veci sa akoby opakujú. Opakuje sa nárast preferencií nacionalistov po každej hospodárskej kríze, s väčším počtom vysokoškolákov pre trh neuplatniteľných prichádzajú pravidelné nepokoje. Po každej reforme zdravotníctva, či školstva prichádza štrajk, po vzostupe prichádza pád, po úspechu neúspech...

Mohlo by sa nám tak zdať, že v svete súcien dochádza po istom kroku k veľmi podobným reakciám. Tie potom vplyvajú na ego, lebo to je súčasťou sveta súcien. Ono s nimi interaguje. Po podobnej interakcii, by mohlo dôjsť k formovaniu podobného typu ego. Aby sme to ilustrovali uvedieme krátky príklad:

V Českej republike má KSČM stále pomerne vysoké preferencie. Tie klesajú, alebo stúpajú v závislosti na situácii v krajine. Po každej sociálnej reforme, ktorá sa nepriaznivo odzrkadlila na výške sociálnych dávok, preferencie KSČM stúpali. Môže tomu byť tak preto, že takáto udalosť vyvoláva u ľudí reakciu, v podobe skreslenej predstavy minulosti. Tá sa vynára u istých jedincov, ktorí sú zväčša na okraji rebríčka produktivity, vždy pri zlyhaní správneho aparátu demokratického usporiadania Českej republiky, či pri akomkoľvek opatrení, ktoré má za cieľ znížiť verejné výdavky cielené na sociálne dávky a podobne. Títo jedinci sa tak do tejto podoby formujú i za pomoci udalosti, ktorá na nich pôsobí a tak na ňu reagujú, podstupujú istú zmenu.

Nie je tomu tak úplne. Každá doba je výnimočná a prináša so sebou, vďaka pokroku, kultúrnej scéne, vyspelejšej technológii, socializácii a iným faktorom, istú škálu reakcií na problém či udalosť. Niektoré prvky tejto škály sú prenositeľné z doby na dobu, iné nie. I

v tom spočíva špecifickosť každého dejinného obdobia i obtiažnosť pochopenia krokov niektorých jedincov, v tej ktorej minulej etape dejín. Môže to byť preto, že naša škála reakcií je príliš odlišná od predošlých. Nechceme tu potláčať úlohu jedinca, ten je však na svet viazaný. Tým je obmedzený, vytvára sa v závislosti s ním. Od toho aký je svet, do značnej miery závisí, aký bude človek. Toto úzke prepojenie človeka a sveta je Sartrom rozvíjané i v *Bytí a ničote*, tento koncept sme zmienili v prvej kapitole.

Človek má tvorivú schopnosť. Množstvo reakcií zo škály socializuje v svojich konkrétnych podmienkach, s prechodom do iného kultúrneho prostredia sa však mení i škála. Ak ju nepozná, tak svojou reakciou môže škálu obohatiť. To sa môže stať i pri miernom spochybnení reakcií, pri presadení subjektívneho pohľadu, i keď práve tento krok nás môže uviesť do pastí nihilizmu, ako sme to už zmienili v tretej kapitole.

Táto možnosť obohatiť škálu sa môže javiť ako apel na aktivitu človeka a jeho angažovanosť sa vo svete, pretože možno práve v tom spočíva jeho sloboda.

O výnimočnosti každej dejinnej epochy v Sartrových myšlienkach svedčí i jeho analýza postavenia filozofie v *Marxizme a Existencializme*. Filozofia je u neho akoby výpoveďou doby, to je myšlienka Karla Marxa, ktorú Sartre preberá. „*Za daných a presne vymedzených okolností vzniká totiž určitá filosofie jako výraz obecného společenského pohybu a v určité době najdeme vždycky jen jednu vskutku živoucí a účinnou filosofii. Dokud taková filosofie žije, dotud slouží současníkům jako kulturní prostředí.*“³⁴⁴

Ak by tomu tak bolo, bola by filozofia podkladom pre škálu reakcií, to by však predpokladalo existenciu tak dominantnej filozofie, ktorá by to všetko v rámci jednej doby zastrešovala. Nemyslíme si, že by to tak bolo, ak áno bola by to totalita. Idea jednotného výkladu sveta, mimo výklad sveta za pomoci vedy, je dnes nemysliteľná. S rozmanitosťou sveta ide, v jedno, i rozmanitosť oblastí ľudskej aktivity i kultúry. S mnohosťou, zdá sa, sa vynára i mnohosť škál, za pomoci ktorých sa vytvárame spolu so svetom, ktorý obývame. Nie je to koncept prepracovaný do posledných detailov, na to nie je v tejto práci ani dostatok priestoru a ani to nie je jej zámerom. Je to však pokus o podanie odpovedi na to, prečo si naši autori môžu byť tak podobný.

Povedzme však, o čo sa v tejto kapitole pokúsime ďalej. Budeme sa snažiť túto myšlienku doložiť na niektorých aspektoch života Bakunina a Sartra. Poukážeme na udalosť, ktorá podľa nás mohla byť akýmsi prepojením medzi nimi, vyjdeme z detstva a mladosti, po vzore Sartra, ako z mimoriadne vplyvných etáp života človeka, ako z etáp, ktoré majú moc určiť tie

³⁴⁴ Sartre, J.P.: *Marxismus a existencialismus*, str. 7

nasledujúce. Spomenieme isté komplexy, ktoré našich autorov prepájajú po inej stránke než mysliteľskej a to po stránke ľudskej. To nás čaká v nasledujúcej podkapitole.

5.2. Sartre a Bakunin- duch doby- duch revolucionára

V úvode tejto kapitoly sme užili citát Franza Kafku, kde slovo schod symbolizuje človeka. Aj Bakunin a Sartre sú ako ten schod z citátu, ktorý ak „... *nie je krokmi riadne vyšľapaný, sa z jeho vlastného pohľadu javí len ako pomerne jalovo pospájaný kus dreva.*“³⁴⁵ Svedčia o tom ich životy, ktoré akoby hnané strachom z prázdna či pasivity, sa rútia svetom. Sú to životy ľudí dychtiacich po tom, aby zanechali stopu. Stopu, ktorá by tomu dala zmysel. Zmysel, ktorého sa v konečnom dôsledku nedostalo ani jednému.

Aby sme mohli prísť k našej analýze popíšeme najskôr dobu, do ktorej sa narodili a poukážeme na udalosť, ktorá podľa nás, mohla ich myslenia prepojiť a to tak, že Bakunin k nej smeroval, ale nedožil sa jej a keby sa jej aj dožil, nie je isté či by ju uvítal. Ale, asi skôr áno. Sartra táto udalosť v rámci jeho myšlienkovvej inklinácie nutne ovplyvnila, rovnako ako Rusko a Strednú Európu, experiment, ktorý sa nepodaril, myšlienka postavená z nôh na hlavu.

Bakunin sa narodil v roku 1814, popíšme tak len stručne atmosféru Ruska v tomto období. Rusko devätnásteho storočia bolo zmietané vlnami odporu voči cárskej moci. Bakunin mohol v roku 1825 reflektovať povstanie Dekabristov, s neúspešným koncom. Rusko bolo krajinou šľachty a nevoľníkov, pevnou rukou tu vládol cár Mikuláš I.- „...*najtrvalejší spiatočník akého Rusko kedy poznalo i najprísnejší utlačovateľ až do diktátorského režimu Jozefa Stalina.*“³⁴⁶ Mikuláš I. umiera vo februári roku 1855 a v nasledujúcich rokoch „...*1856 až 1857, ve změněných hospodářských poměrech, přestaly být ve vědomí rolníků nevolnické povinnosti věčným právem vrchnosti.*“³⁴⁷ Je to doba, kedy v Rusku vládne cár Alexander II.

Roky šesťdesiate sú pre Rusko mimoriadne, tlak ozývajúci sa zo 45 gubernií nakoniec ústi v reformu, ktorá sa prejaví zrušením nevoľníctva v roku 1861- čo je mimo iné i rok kedy Bakunin uteká z ruského väzenia, kam bol posadený Mikulášom I., ktorý ho už v roku 1844

³⁴⁵ Kafka, F.: Aforizmy a iné kruté rozkoše, str.27

³⁴⁶ Kenafick, K.J.: Marxism Freedom and the State, str. 4: „...the most consistently reactionary that Russia had ever known and the most rigidly repressive till the dictatorship of Joseph Stalin...“ (www.csaf.cz, 4.2.2008)

³⁴⁷ Nečas, R.: Dva základní omyly K. Marxe, str. 6

odsúdil a zbavil šľachtického titulu, uväznili ho však, až v roku 1849, pričom vystriedal množstvo väznic od saskej až po olomouckú, petrohradskú až k vyhnanstvu na Sibíri.³⁴⁸

Od šesťdesiatych rokov sa Rusko mení. Vráťme sa však ešte k Bakuninovy, ktorý Rusko opustil v roku 1840 s Alexandrom Gercenom a vydal sa na cestu do Berlína, kde sa jeho pohľad na realitu zmení. Stále však v centre jeho záujmu zostáva Rusko a udalosti v ňom prebiehajúce, tak je tomu po celý čas jeho života, všetko smeruje k zmene v Rusku.

Šesťdesiate roky v Rusku sú roky nihilizmu, ako to označuje T.G.Masaryk. „*Ruské děti ...se pokusily o vybudování úplného a nového názoru světového i životního na základech svých otců z let čtyřicátých...*“³⁴⁹ Sú to tiež roky, kde za mnohými udalosťami stojí už nie Bakunin šľachtic, ale Bakunin demokrat a neskôr Bakunin anarchista, vždy však, od svojho odchodu z Ruska, revolucionár.

Za touto zmenou ruských pomerov, by sme mohli vidieť práve fakt zrušenia nevoľníctva, ktorý bol prvotným impulzom v rade tých, ktoré viedli až k Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii- VOSR- v roku 1917, ako na to v svojej práci poukazuje Radim Nečas.³⁵⁰

Tento dekrét dával možnosť obchodovania, manufaktúrneho podnikania do rúk, predtým, nevoľníkov. Zmenilo sa súdnictvo, školstvo. Od roku 1865 je obmedzená cenzúra tlače. Tak sa otvárali dvere do Ruska a „*ekonomická buržoazní revoluce se v lůně carismu urychlila.*“³⁵¹ Až do roku 1881, kedy násilnou smrťou umiera cár Alexander II. Moci sa uchopil Alexander III. a s jeho vládou nastáva prísne trestanie akýchkoľvek revolučných pokusov, ktoré boli dovtedy vyvolané rýchlym vývojom v jednej oblasti a pomalým v druhej- rozpor medzi základňou a nadstavbou- tak by to pomenoval Marx, Bakunin i Sartre. Rozpor má vždy za následok násilný stret- revolúciu. Bola to i doba, kedy bol Bakunin už mŕtvym- umrel 1. júna 1876, od svojho väznenia si užil 15 rokov slobody.

Povedzme tak, že doba, v ktorej Bakunin žil, bola plná revolučného potenciálu a to nielen v Rusku, ale i v Európe, stačí pripomenúť revolučné roky 1848-1849, ktoré otriasli takmer každou krajinou. Navyiac v šesťdesiatych vrcholí v mnohých krajinách i boj za samostatnosť, z každej strany sa valia vyhlásenia vyzývajúce k nepokojom. V roku 1862 vydala organizácia Mladé Rusko vyhlásenie, hroziace krvavou revolúciou, pokiaľ sa Rusko nepreorganizuje na republikánsko- federatívny spôsob.³⁵²

³⁴⁸ Kenafick, K.J.: Marxism Freedom and the State, str. 4, (www.csaf.cz, 4.2.2008)

³⁴⁹ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 145

³⁵⁰ Nečas, R.: Dva základní omyly K.Marxe, str. 6

³⁵¹ v tom istom, str. 6

³⁵² Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II., str. 147

Tento revolučný potenciál, ktorý naplno prepukol z viacerých príčin po roku 1861, dal do rúk, dovtedy neplnoprávnym, občanom práva výrazne meniace ekonomickú či hospodársku stránku krajiny. Oblasť sociálneho zriadenia krajiny sa však menila oveľa pomalšie. Tento nesúlad mohlo byť občanmi pociťovaný ako dôvod nespokojnosti, vedúci k revolučným nepokojom. Po nástupe Alexandra III. sa takmer jej vývoj úplne zastavil, ako sme už spomenuli. To nemalo za následok opadnutie záujmu občanov o revolúciu, práve naopak: „Široké masy dělníků a chudiny zachvátilo živelné revolučné hnutí. Na pořad dne přišla sociálněpolitická revoluce.“³⁵³

Hospodárska stránka krajiny sa naďalej vyvíjala v nesúlade so sociálnymi šancami. Tento fakt spôsoboval rastúce napätie, odpor voči predstaviteľom režimu, tak nevyhovujúceho časti svojho obyvateľstva. Tento tlak kulminoval a musel prepuknúť. Stalo sa tak formou Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v roku 1917. Táto udalosť by, podľa nášho názoru, mohla byť istým pojítkom medzi Bakuninom a Sartrom. Bola to revolúcia, ktorá výrazne zmenila režim v Rusku, bola istým prevráteným realizovaním Marxovej myšlienky. Bola to revolúcia, ktorá výrazne zasiahla do ostatných krajín a to, buď vo forme zmeny ich usporiadania, alebo vo forme ideovej opozície.

Mohli by sme povedať, že táto revolúcia bola rezíduom ideí devätnásteho storočia v storočí dvadsiatom. Bakunin k revolúcii celý svoj život smeroval, tá najväčšia však nastala až štyridsaťjeden rok po jeho smrti. Určite by si ju predstavoval inak, ale myslíme si, že by ju podporil, už len z toho dôvodu, že by sa mu javila ako šanca na zmenu. Jeho výhrady voči nej si dokážeme predstaviť, boli by to zrejme tie isté, ktoré smeroval na adresu Karla Marxa a marxizmu.

Sartre sa narodil v roku 1905 vo Francúzsku. V čase svojej mladosti bol s výsledkom tejto revolúcie konfrontovaný, ako každý človek zaoberajúci sa udalosťami vo svete v tej dobe. Vďaka svojej inklinácii k marxizmu, ku ktorej dôvodu sa ešte vrátíme, bol ideologicky prepojený i s touto revolúciou. Okrem iného, v istom období jeho života, považoval ZSSR za najslobodnejšiu krajinu na svete.³⁵⁴ Nikdy však nebol marxistom. Smeroval mu množstvo výhrad ako k prevedeniu revolúcie, tak k zásahom v Maďarsku a Československu. Bol nadšencom idee sociálnej zmeny k lepšiemu, ale s výhradami, rovnako ako Bakunin.

To, že sa idea VOSR stala smerodajnou pre množstvo krajín v nasledujúcich desaťročiach, znamená, že by sme mohli povedať, že Bakunin k VOSR istým spôsobom ideovo smeroval a Sartre na ňu myšlienkovu nadväzoval. A to preto, že prebral do istej miery marxistický

³⁵³ Nečas, R.: Dva základní omyly K. Marxe, str. 7

³⁵⁴ Rovnako ako M. Ponty po istú dobu svojho života.

pohľad na svet, i preto, že sa po dlhú dobu vyjadroval na margo marxistov, pre ktorých idee VOSR boli nedotknuteľnými.

„*Současnost je možno osvětlit pouze minulostí.*“³⁵⁵ To písal Bakunin v jednom zo svojich listov adresovaných svojmu otcovi. Možno snahy dvadsiateho storočia, ktorých reprezentantom sa stal Jean-Paul Sartre, boli tou súčasnosťou, ktorú môžeme osvetliť minulosťou v duchu Bakuninových aktivít. Nie definitívne len jeho aktivitami, samozrejme boli i iní ľudia, ktorý beh dejín týchto etáp význačne formovali, ale prvok jeho osobnosti nám môže mnoho odhaliť.

VOSR nám tak poslúžila, metaforicky povedané, ako padací most zo storočia „Bakuninovho“ do storočia „Sartrovho“. Povedzme si len v skratke o dobe dvadsiateho storočia, a prejdime potom ku detstvu našich autorov, v ktorom sa možno skrýva množstvo odpovedí na množstvo otázok.

Už sme povedali, že sa Sartre narodil v roku 1905. Nebudeme robiť historický exkurz do tohto obdobia. Povieme len, že revolučný potenciál pretrval, čo je jasné už pri zmienka o VOSR. Je to obdobie nového fenoménu, ktorý prepojil takmer celý svet- svetové vojny boli do vtedy neznáme, rovnako ako nevídaný technický i vedecký pokrok. Postavenie proletariátu- nádeje Marxa- sa výrazne zlepšilo, i keď i Sartre sa k nemu dlho obracal. Postupne sa však vynoril nový proletariát- občania tretieho sveta. Tento problém sa stal hnacím motorom revolučných aktivít dvadsiateho storočia, spolu ešte s bojmi za samostatnosť.

Idee VOSR sa poupravene pretavili do učenia maoistov či trockistov. Revolúcie už neboli otázkou individuálneho teroru, ale toho masového. Doba do ktorej sa Sartre narodil do tohto všetkého ústila. Skrz VOSR sa idee, panujúce v Rusku, stali svetovo známymi, prepojili tak množstvo krajín a to i Francúzsko a Rusko i keď tieto krajiny mali k sebe historicky vždy blízko.

Môžeme tak povedať, že problémy zostali veľmi podobné a podobné boli i reakcie a to vďaka politickej orientácii Sartra a Bakunina. Vráťme sa tak k tomu, čo túto orientáciu ovplyvňovalo- detstvo a mladosť našich autorov.

Ako Bakunin, tak i Sartre sa narodili do rodín, kde mužský a národný prvok, hral dôležitú úlohu. Bakunin sa narodil do šľachtickej rodiny, kde otec dlho pôsobil ako diplomat v službách cára, možno odtiaľ jeho prvé nadšenie cárom a trvalé nadšenie pre ruské. Sartrov starý otec, zase nemohol Nemcom odpustiť prevzatie Alsaska- Lotrinska a k cudzincom často pociťoval skôr ľútosť, že nemajú to šťastie a nie sú Francúzmi.³⁵⁶

³⁵⁵ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str. 5

³⁵⁶ Sartre, J.P.: Slova, str.31

Sartre bol od útleho detstva polosirotou, chýbajúceho otca mu však nahradil starý otec – Charles Schweitzer, i keď nikdy nie úplne: „ *Smrt' Jeana-Baptisty byla nejvýznamnější událostí v mém životě: vrátila mamince okovy a mne slobodu.*“³⁵⁷ –tak chápal svoju stratu Sartre, a možno i na tomto základe, staval svoj pocit vyvolenosti či výnimočnosti z detstva, o ktorom píše v Slokách. Nemal svojho otrokára, bol tak slobodným.³⁵⁸

Jeho starý otec prispel k jeho vzdelávaniu, hlavne, svojou bohatou knižnicou a tým, že dával malému Sartrovi pocit, že má moc človeka potešiť, ako píše: „...*neustále mi opakovali, že jsem dar Nebes, že jsem nepostradatelný jak pro dědečka, tak pro maminku...*“³⁵⁹

Bakunin bol najstarším synom a pochádzal z jedenástich detí. Miesto prvorodeného syna v patriarchálnych rodinách je vždy výnimočné z hľadiska svojej tradície, Bakunin však v tradícii nepokračuje a rodinu opúšťa. S otcom sa tak jeho cesty rozišli.

Dôležité však je, že obaja, ako Sartre, tak Bakunin, pochádzali z dobre situovaných rodín a to ako finančne tak i spoločensky. V ich zázemí nepoznali biedu, nestretávali sa s nižšie postavenými sociálnymi vrstvami po relatívne dlhú dobu, o to silnejší bol zážitok, týmto stretnutím sprostredkovaný, v dospelosti.

U Bakunina došlo k zmene pohľadu už počas jeho štúdia na Petrohradskom delostreleckom učilišti.³⁶⁰ Silnejšie to však vnímal počas štúdia v Berlíne, pobytu vo Švajčiarsku či Paríži. Nespravodlivosť, ktorú okolo seba videl ho primäla opustiť pole filozofie a prejsť k činu.³⁶¹

Sartre sa s pocitom nespravodlivosti stretol prvýkrát cez osobu vydavateľa svojho starého otca, ktorý ho podľa slov Sartrovho starého otca, zdieral. Stret s chudobnými popisoval takto: „ *V tomto spořádaném světě jsou chudí lidé. Jsou v něm však ovce s pěti nohama, siamská dvojčata, železniční neštěstí: tyto anomálie nikdo nezavinil. Hodní chudáci nevědí, že je jejich úkolem zkoušet naši velkorysost...*“³⁶²

Tento alibistický postoj sa neskôr pod vplyvom osobnej skúsenosti zmení, ale môže nám pripomenúť chovanie M.A.Bakunina, počas štúdia na učilišti v Petrohrade, kde konfrontovaný s realitou mesta a jeho chudobou, Bakunin namiesto snahy o zvrät, učí sa „...*utrácet peníze, dělat dluhy a podpisovat směnky...*“³⁶³

³⁵⁷ v tom istom, str. 17

³⁵⁸ v tom istom, str. 17

³⁵⁹ v tom istom, str. 139

³⁶⁰ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str.14

³⁶¹ Bakunin, M.A.: Zpověď caru Mikuláši I. str. 12

³⁶² Sartre, J.P.: Slova, str. 29

³⁶³ Kašík, V.: M.A.Bakunin, str. 14

Istý pocit previnenia za vlastné blaho, ak by sme to tak mohli povedať, sa u nich začína prejavovať za pomoci ich priateľov. Sartre počas dospievania trpel komplexom zo svojho malého zrastu i z choroby oka. Tento komplex sa značne prejavil v celej jeho tvorbe, ktorá je až akoby fascinovaná škaredosťou ľudského tela. Z ospevovaného dieťaťa sa stal človek, ktorý sa stranil kolektívu rovesníkov, až pokiaľ nenašiel niečo v čom ich prevyšuje- tým sa stala literatúra. Tá ho po čase sklamala. Bol to Paul Nizan, kto ho priviedol k marxizmu, jeho smrť, spolu s predošlým, k politike.

U Bakunina N.V. Stankevič, Bělinský a Gercen, sprostredkujúci mu myšlienky Hegla, Proudhona, Marxa, francúzskych a nemeckých socialistov. Po odchode z Ruska pocítil nechť vrátiť sa späť, rovnako sa však cítil byť povinným, niečo pre zmenu vykonať. T.G.Masaryk u neho píše o istom sklone k mesianizmu.³⁶⁴ Neostáva nám iné, než s tým súhlasiť. Tento prvok sa, pri čítaní Bakuninových spisov, nedá poprieť.

Ale mohlo by to byť i tak ako o tom píše Sartre: „ *Mým neštěstím bylo, že jsem si kladl otázky o své úloze a o svém určení...*“³⁶⁵ Možno práve v položení si tejto otázky spočíva prvý krok k mesianizmu človeka, k pocitu osobnej vyvolenosti pre niečo veľké. Človek si však ešte musí nájsť príčinu svojho mesiášstva, dôvod, pre ktorý sa snažiť, niečo čo zmeniť. Preto musí nájsť svoj konflikt, svoju možnosť stať sa vyvoleným: „ *Hrdinou není ten, kdo jím chce být, nestačí ani odvaha, ani nadání, jsou zapotřebí ještě obludy a draci.*“³⁶⁶

Za pomoci prostredia, z ktorého vzišli, ktoré ovplyvnilo i to kam smerovali a koho vyhľadali, si naši autori našli svoje obludy a drakov. Boli to obludy veľmi podobné a myslíme si, že tomu tak mohlo byť i preto, že ich zázemie a osoby, ktoré ich značne formovali, si boli typovo veľmi blízke, i keď sme to tu naznačili len veľmi stručne.

Nechceli sme podrobne prejsť každou dôležitou udalosťou ich životov, chceli sme len v krátkosti poukázať na možnosť, prečo si boli, v niektorých ohľadoch, tak podobný a na to, že príčinu tejto podobnosti, by sme mohli vidieť v istej podobnosti etáp ich života.

³⁶⁴ Masaryk, T.G.: Rusko a Evropa II. , str.35

³⁶⁵ Sartre, J.P.: Slova, str. 147

³⁶⁶ v tom istom, str. 147

6: 5. kapitola: Pohľad do literatúry- dve extrémne vykreslenia osoby Karla Marxa

Pri písaní akejkol'vek práce sme odkázaní na stohy materiálov. Prechádzame ich, premýšľame myšlienky, ktoré v nich nachádzame, dospievame k vlastným názorom. Pri tom všetkom sa však spoliehame na akúsi objektívnosť či korektnosť autorov. Dúfame, že názory, ktoré nám sprostredkujú sú podložené a nie sú len výsledkami ich osobných sympatií či antipatií. Nie vždy to tak je.

Tento dojem som nadobudla po prečítaní niekoľkých monografií o Karlovi Marxovi, v ktorých akoby niektorí autori popúšťali svoju fantáziu až na okraj udržateľnosti. Tieto slová sa ozrejmia ako náhle pristúpime k tejto krátkej analýze.

K tým knihám, ktoré v sebe takéto názory ukrývajú, patria podľa mňa hlavne dve, jedna od autor menom *Francis Wheel* a názvom *Karl Marx*, a druhá od v Čechách známeho a populárneho *Ericha Fromma* s titulom *Obraz človeka u Marxe*. Obidve vyšli v českom preklade, takže sú čitateľovi ľahko dostupné.

Kniha Francisa Wheela sa mi zdá neudržateľná z jedného jednoduchého dôvodu, nie je to Karl Marx, ktorého obraz sa tu mierne dezinterpretuje, ale je to postava Michajla Alexandroviča Bakunina, ktorá je tu skloňovaná vo všetkých pádoch. Nepodľahnime omylu, že by tu autor venoval toľko priestoru tejto osobnosti. Stránok, kde sa vyskytne jej meno je len zopár, za to súvislosti, s ktorými tu autor Bakunina prezentuje, sú prinajmenšom zaujímavé. Posúďte sami: „ *Michail Bakunin byl zarostlý ruský obr, vzorový příklad revolucionáře vrhajícího blesky, nic než implus a vášně, čirá vůle.*“³⁶⁷ Nemáte po tom, čo si prečítate takýto popis pocit, že ide o obrovské, zrejme, zviera, keďže podľa autora v tomto prípade, evidentne, absentuje rozum?

V ďalších riadkoch osočuje Bakunina z vyhrážania sa Marxovi smrťou, tiež tvrdí, že Marx Bakunina nenávidel a Bakunin sa mu spočiatku snažil vtrieť do priazne. Situácia však bola zrejme odlišná a viac než nenávideného človeka videl možno Marx v Bakuninovi nebezpečného konkurenta a naopak.

Je zvláštne, že tu autor ani okrajovo nerozoberá Bakuninovu kritiku Marxa ak pomineme jednu vetu: „ *...v dvacátém století nalezl legii obdivovatelů, z nichž mnozí nejsou tak docela revolucionáři nebo anarchisté, ale všichni ho oslavují jako jediného člověka, který rozpoznal,*

³⁶⁷ Wheel, F.: *Karl Marx*, str. 237

že Marxovy ideje mohou vést do gulagu.³⁶⁸ Tento fakt, ktorý by na Bakunina mohlo vrhať trochu lepšieho svetla než doposiaľ, je však striedaný myšlienkami naznačujúcimi, že Bakuninovi nešlo o revolúciu, ani o robotnícku triedu, ani o slobodu, ale o moc. Tento boj o moc bol u neho zrejme striedaný vykonávaním „bezhlavé ztřeštěnosti“³⁶⁹, ktoré mal podľa F. Wheela v nesmiernej obľube.

Celé Bakuninovo dielo autor redukuje na jedinú vetu : „...stát je zlo a musí být zničen.“³⁷⁰ Toto maximálne redukcionistické poňatie je pochopiteľné v prípade, že daného jedinca zmieňujem len okrajovo a nie, že sa púšťam do kritiky, často ničím nepodloženej, a osočovania. V takom prípade, by autor mal disponovať niečím viac než osobným názorom prezentovaným v rovine všeobecne zastávaného poznatku a pár legendami, ktoré už nevyznievajú ani smiešne.

Už sme venovali dost' priestoru tejto knihe, ale neodpustím si na záver isté zrovnanie. Bakunin je Wheelom prirovnaný k *slonovi v porceláne*, ale veta, ktorou Wheel opisuje Karla Marxa je z tých, ktoré potešia zrejme každého z adresátov. Pre Francisa Wheela bol Karl Marx „...snílkem, který myslí, a myslitelem, který sní“.³⁷¹ Nejde o to, že by autor nemal v svojom diele niekoho podrobiť kritike, ide o to, že každá kritika má byť odôvodnená, ak má mať nejakú cenu odlišnú od pamfletu.

Druhou spomínanou knihou bolo dielo *Ericha Fromma Obraz člověka u Marxa*. Nebudeme tejto knihe venovať toľko priestoru, vzhľadom na rozsah i zameranie tejto práce. Chceme však uviesť, že práve táto kniha je, podľa mojej mienky, príkladom toho okamžiku, kedy autor vkladá svoje myšlienky do osobnosti, ktorú sa snaží interpretovať a to v tejto knihe zrejme za cieľom podať čo najhumánnejší obraz Karla Marxa.

Uved'me len jeden z takýchto príkladov: Fromm tvrdí, že sa Marxova filozofia zamerala na plné uskutočnenie individualizmu.³⁷² Toto tvrdenie samo o sebe je v Marxovom prípade neudržateľné. Ak sa pohybujeme v priestore rodovej bytosti, ktorá má základné potreby, jediné nutne uspokojované, spoločné s ostatnými rodovými bytosťami Ak hovoríme o človeku riadenom nemennými zákonmi dialektiky, tak reč o individualizme, v našom chápaní, vyznieva naprázdno. Išlo by len o individuálne na univerzálnej úrovni, kedy sme určený historickými a materiálnymi podmienkami a v jednej triede nie je medzi individuími rozdielu. Práve tento aspekt Marxovho diela je kritizovaný, ako Sartrom tak aj Bakuninom,

³⁶⁸ v tom istom, str. 237

³⁶⁹ v tom istom, str. 244

³⁷⁰ v tom istom, str. 244

³⁷¹ v tom istom, str. 252

³⁷² Fromm, E.: *Obraz člověka u Marxe*, str. 11

Asi najviac vyhranene vyznieva tá časť knihy, kde opisuje E. Fromm Marxa ako človeka:
*„Marx byl plodný, neodcizený, nezávislý člověk...je předobrazem člověka nové společnosti...Člověk Marx, který každý rok přečetl Aischyla a Shakespeara v originále...”*³⁷³
ale to už do tejto práce nepatrí, takže to ponecháme na zvedavosti čitateľa.

³⁷³ v tom istom, str. 57

7: Záver- odpoveď na našu otázku

Koniec je vždy desivý, stvrďuje naše snaženie. Stvrdením nás uberá o možnosť to zmeniť. Definitívnosť je meno naozajstného strachu človeka, pripomína mu totiž jeho vlastnú smrteľnosť.

D.K.

V úvode sme si položili otázku, ktorá určovala celú našu snahu. Odpoveď na ňu sme podávali postupne, kapitolu za kapitolou, analýzu za analýzou. Každou ďalšou úvahou sme boli bližšie k nášmu cieľu- k podaniu odpovede na našu otázku *Či môže existencializmus J.P.Sartra reglementovať anarchizmus dnes? Či existuje isté myšlienkové prepojenie medzi Bakuninom a Sartrom?*

Našli sme množstvo paralel, podobností i rozdielov, to všetko v snahe nájsť odpoveď. Teraz, na tomto mieste našej práce, je na to ten správny čas. Tak tu je naša odpoveď: Áno, existencializmus J.P.Sartra môže reglementovať anarchizmus, ale len dovtedy, pokiaľ anarchizmus nebude utápať individuum v kolektivitě. Áno, medzi myšlienkami Bakunina a Sartra je množstvo spojujúcich pilierov.

7.1. Stručné vymedzenie paralel

Hlavnou časťou práce bolo zrovnanie myšlienok Bakunina a Sartra z dôvodov, ktoré sme uviedli v úvode. Pristúpme tak stručne k bodom, ku ktorým sme počas našich analýz dospeli:

1. U oboch autorov sa stretávame so značným odporom k substanciálnemu zmýšľaniu. Tento odpor sa značne zrkadlí v zvyšku ich diel.
2. V centre pozornosti Bakunina a Sartra stojí človek, avšak Bakunin ho vidí, zväčša len z hľadiska spoločnosti a jeho miesta v nej. Narozdiel od toho, Sartre človeku v svojej teórii dodáva hlbší vnútorný rozmer, ktorý mu dláždi cestu k myšlienkam veľmi podobným s Bakuninom.

3. V oboch koncepciach je človek súcnom, ktoré sa uskutočňuje. K tomu u Bakunina potrebuje spoločnosť a rovnosť, u Sartra hrá rovnosť dôležitú úlohu neskôr v rámci jeho politických aktivít. Človek sa u Sartra vytvára sám svojimi činmi, ku ktorým potrebuje druhých- zástupcov spoločnosti.

4. Ako u Bakunina, tak u Sartra je sloboda pre človeka určujúcim fenoménom. U Bakunina o ňu však bojujeme, nie je s nami totožná a tak nám môže byť niekým scudzená. U Sartra sme však slobodou my sami, nemôžeme sa jej vzdať aj keby sme chceli. V tom môže, tak trochu absurdne povedané, spočívať nesloboda našej existencie.

5. U Sartra z koncepcie slobody vyplýva zodpovednosť ako nutnosť konať, angažovať sa. U Bakunina sa explicitne s apelom k zodpovednosti za druhých nestretávame, ale snažili sme sa ukázať túto myšlienku na samotnej osobe M.A.Bakunina, ktorý v snahe šíriť ideu rovnosti sa chová tak, že stelesňuje Sartrovu myšlienku angažovanosti človeka.

6. V oboch koncepciách je človek pevnou súčasťou spoločnosti. Bez neho niet jej, a bez spoločnosti niet človeka.

7. Čin je faktorom, ktorý obaja autori vyzdvihujú. Je tým, čím sa vytvárame, čím tvoríme budúcnosť seba i iných. Vďaka aktivite schopnej meniť dejiny je človek u oboch historickým subjektom.

8. Spoločnosť obaja vidia antagonisticky a to na základe ekonomického vlastníctva, u Sartra navyše zohráva úlohu i dedičstvo minulosti, ktoré sa negatívne podpísalo na problémoch tretieho sveta. Obaja pracujú s pojmom odcudzenia, avšak jeden ho chápe ako trvalý stav, druhý ako odstrániteľný.

9. Jedinou cestou sociálnej zmeny sa stáva revolúcia a to revolúcia zdola. Sartre sa priamo odvoláva k odkazu revolúcie tak, ako ju zamýšľali *starí anarchisti*, medzi ktorých môžeme zaradiť i Bakunina.

10. Revolučnou silou sa u oboch stáva proletariát. U Bakunina je to robotníctvo 19.storočia. Sartre je svedkom zlepšujúceho sa postavenia tejto spoločenskej vrstvy, ktoré viedlo k istej apatii či opadnutiu revolučného záujmu u robotníctva. Preto sa Sartre neskôr

obracia k novému proletariátu- k tretiemu svetu a jeho občanom, potrebám, ale neustále sa angažuje i v európskych záležitostiach, hlavne reflektujúc zlyhania komunistických strán a ZSSR.

11. Obaja v riešení sociálnych problémov nedôverovali politickým stranám. Obviňovali ich hlavne z laxnosti a riešení problémov pomocou kompromisov. Kompromisy obecné odmietali, sami sa im však v svojich činoch nedokázali, často, vyhnúť. Napr. Bakunin a jeho vzťah k cárovi, Sartre a jeho nejasný postoj k ZSSR.

12. V rámci svojich úvah o revolúcii, vytvárajú koncepty, ktorých súčasťou sa stáva násilie a terorizmus. U Bakunina je to cesta ako dosiahnuť realizáciu myšlienky, ktorá užitie násilia, podľa jeho úvah, ospravedlňuje. U Sartra je násilie cestou k obrode ľudstva. Zvláštne ako týmto tvrdením podkopáva svoje myšlienky z *Bytia a ničoty*, kde hranicou mojej slobody je sloboda druhého- to znamená v tomto smere zachovanie jeho života.

13. Snažili sme sa poukázať na udalosť, ktorá, podľa nášho názoru, mohla hrať úlohu istého sprostredkovateľa medzi Sartrom a Bakuninom, i keď Sartra na Bakunina priamo neupozornila. Tou udalosťou bola VOSR.

14. Užili sme Sartrovu myšlienku o dôležitosti detstva a mladosti pri formovaní zvyšku života, a poukázali sme na podobné sociálne zázemie počas detstva Bakunina a Sartra. Táto časť tvorila len malú zastávku na ceste tejto práce.

To boli v skratke tie najhlavnejšie obecné paralely, ku ktorým sme dospeli. To, že sme ich uviedli v takejto podobe, by malo napomôcť k ľahšej orientácii a uviesť to základné z rôznych oblastí na jednom mieste.

7.2. *Odpoveď na otázku položenú v úvode tejto práce*

Otázkou, ku ktorej odpovedi sme dospeli cez analýzu myšlienok Bakunina a Sartra, bolo či by mohol existencializmus slúžiť ako filozofický základ anarchizmu ako teórii spoločnosti?

Naša odpoveď znie áno: Existencializmus, tak ako ho rozvíja Jean-Paul Sartre, by mohol slúžiť ako myšlienkový základ anarchizmu, ktorý nadväzuje na M.A. Bakunina, to sme v závere už raz zmienili.

Tým, že zakotvuje slobodu a zodpovednosť v človeku, tým že z nich robí jeho neoddeliteľnú súčasť, ukazuje anarchizmu nový priestor, ktorý bol ním opomínaný. Dáva myšlienke rovnosti, potrebe uvedomenia si dôležitosti ľudskej angažovanosti vo svete väčšiu váhu, pretože v existencializme nachádzajú svoje odôvodnenie, či opodstatnenie v človeku samom a tým je postavenie týchto myšlienok posilnené o nový rozmer.

S jeho pomocou by sa z anarchizmu mohla stať komplexnejšia teória. Čo je však závažným nedostatkom, ktorý nerieši ani existencialistické obohatenie anarchizmu, je problém násilia a terorizmu, ktoré revolúciu, v ich poňatí, vždy sprevádzajú. Ako anarchizmus, tak Sartrov existencializmus, k tomuto problému dospievajú a rozvíjajú ho ako jav, ktorí sa im často javí ako nástroj k dosiahnutiu cieľa.

Na vyriešenie tohto problému je nutné odstrániť *sen o revolúcii* z týchto náuk. Ich teórie zostanú tak neúplné, ale len dovtedy, pokiaľ nebude miesto revolúcie nahradené iným systémom umožňujúcim sociálnu zmenu. Myslíme si, že toto miesto by mohla v týchto myšlienkových smeroch zaujať pluralitná diskusia. Je samozrejmé, že tento problém si vyžaduje dlhodobejšie skúmanie a prepracovanejšie riešenie.

Našou otázkou bolo, či by sme mohli anarchizmus a existencializmus opodstatnene spájať. Dospeli sme k odpovedi a tá otvára priestor pre ďalšie skúmania.

Primárna literatúra

BAKUNIN, M.A.: *Co je autorita?* http://apdistribuce.unas.cz/bakunin_cojeautorita.htm
4.2.2008

BAKUNIN, M.A.: *Ethics: Morality of the State.*
http://www.struggle.ws/anarchists/bakunin/writings/ethics_state.html
19.7.2007

BAKUNIN, M.A.: *Ethics: Morality of the State.* In: G.P. Maximoff: *The Political Philosophy of Bakunin.* NY: The Free Press, 1953

BAKUNIN, M.A.: *From out of the Dustbin.* Michigan: Ardis Publishers, 1985

BAKUNIN, M.A.: *God and the State.* In: G.P. Maximoff: *The Political Philosophy of Bakunin.* NY: Free Press, 1953, www.csaf.cz

BAKUNIN, M.A.: *Lidé a svoboda.* http://sponte.unas.cz/Citarna/Bakunin_lideasvoboda.html
13.11.2006

BAKUNIN, M.A.: *Revolutionary Catechism.*
<http://www.geocities.com/CapitolHill/Lobby/5851/index.html> 4.2.2008

BAKUNIN, M.A.: *Selected writings.* In: Maximoff, G.P.: *The Political Philosophy of Bakunin.* NY: Free Press, 1953

BAKUNIN, M.A.: *Stateless Socialism: Anarchism.* In: Maximoff, G.P.: *The Political Philosophy of Bakunin.* NY: Free Press, 1953

BAKUNIN, M.A.: *Stateless Socialism: Anarchism.*
http://dwardmac.pitzer.edu/ANARCHISTS_bakunin/stateless.html,
18.7.2007

BAKUNIN, M.A.: *Statism and Anarchy.* NY: Cambridge University Press,

BAKUNIN, M.A.: *The Capitalist System.* In: Maximoff, G.P.: *The Political Philosophy of Bakunin.* NY: Free Press, 1953

BAKUNIN, M.A.: *Zpověď caru Mikuláši I.* Praha: AURORA, 1996

SARTRE, J.P.: *5 her a jedna aktovka.* Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962

SARTRE, J.P.: *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii.* 1. vyd., Praha: OIKOYMENH, 2006

SARTRE, J.P.: *Cesty k svobodě – Díl I: Věk rozumu.* Praha: Nakladatelství ELK, 1946

SARTRE, J.P.: *Cesty k svobodě – Díl II: Odklad.* Praha: Nakladatelství ELK, 1947

SARTRE, J.P.: *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004

SARTRE, J.P.: *Marxismus a existencialismus*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1966

SARTRE, J.P.: *Slova*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992

SARTRE, J.P.: *Vědomí a existence*. Praha: OIKOYMENH, 2006

Sekundárna literatúra

- BAUDELAIRE, CH.: *Květy zla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1962
- BERĎAJEV, N.A.: *Duše Ruska*. Brno: PETROV, 1992
- BERĎAJEV, N.A.: *Filosofie nerovnosti*. KITĚŽ, 2004
- BERĎAJEV, N.A.: *Ruská idea*. Praha: OIKÚMENÉ, 2003
- BONDY, F.: *Jean-Paul Sartre and Politics*. <http://links.jstor.org> 8.1.2008
- CAMUS, A.: *Vzbúrený človek*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2004
- ČERNÝ, V.: *První a druhí sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992
- FARKAS, L.: *Existencializmus, štrukturalizmu, marxizácia*. Bratislava: Pravda, 1977
- FLYNN, T.R.: *L'imagination Au Pouvoir: The Evolution of Sartre's Political and Social Thought*. <http://links.jstor.org> 8.1.2008
- FROMM, E.: *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L.Marek, 2004
- GARAUDY, R.: *Perspektivy člověka*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965
- HRUŠOVSKÝ, J., BODNÁR, J.: *Pragmatizmus, realizmus, fenomenológia, existencializmus – antológia z diel filozofov*. Bratislava: EPOCH, 1969
- JANKE, W.: *Filosofie existence*. Mladá fronta, 1995
- KAFKA, F.: *Aforizmy a jiné kruté rozkoše*. MilaniuM, 2003
- KAŠÍK, V.: *M.A. Bakunin*. Praha: Svoboda, 1969
- KENAFICK, K.J.: *Marxism Freedom and the State*. www.csaf.cz 4.2.2008
- KOLEJKA, J.: *Bakuninovo evropanství*. Brno: Masarykova Univerzita, 2004
- KOL. AUTORŮ: *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998
- KUBÁTOVÁ, H.: *Metodologie sociologie*. Olomouc 2006
- LÉVY, B.-H.: *Sartrovo století: filosofické zkoumání*. Brno: HOST, 2003
- LOSSKIJ, N.O.: *Dějiny ruské filosofie*. Velehrad, 2004
- MASARYK, T.G.: *Rusko a Evropa*. Ústřední knihovna UP S 114362
- MARX, K., ENGELS, F.: *Německá ideologie I. Feuerbach*. Brno 1952
- MARX-ENGELS-LENIN: *Proti anarchismu*. Praha: Svoboda, 1976
- McCARTHY, P.: *Sartre, Nizan and the Dilemmas of Political Commitment*. <http://links.jstor.org> 8.1.2008
- NEČAS, R.: *Dva základní omyly K.Marxe*. SVK Olomouc 2650121332
- NOVOZÁMSKÁ, J.: *Existoval existencialismus? Výzva a ztroskotání Jean-Paula Sartra*. Praha: FILOSOFIA, 1998

- PRÚCHA, M.: *Existencialismus, In: Člověk a moderní doba*. Praha, 1966
- ROBBE, M.: *Atentát na budúcnosť*. Bratislava: Smena, 1984
- SLAČÁLEK, O.: *Bakuninovo pojetí revoluce a revoluční organizace. In: Workers Solidarity Movement Red And Black Revolution. č.1, roč. 2006. www.a-kontra.cz*
- TOMEK, V., SLAČÁLEK, O.: *Anarchismus: Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006
- TOMEK, V., SLAČÁLEK, O.: *Průvodce anarchismem: Myšlenky- Proudy- Osobnosti, česká*
- VALACH, M.: *Marxova filozofie dějin*. Brno: L.Marek, 2005
- anarchistická periodika 1880-1925*. Praha: MANIBUS PROPRIIS, 2006
- WHEEN, F.: *Karl Marx*. Praha: BB art, 2002
- WINSTON, M.: *Chomsky*. Bratislava: Vydavateľstvo PT, 2004

Internetové zdroje

www.jstor.org

www.a-kontra.cz

www.esaf.cz